

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Knud Rasmussen

Livsskildring,
fortæll af ham selv.

Knud Rasmussen.

Knud Rasmussen.

En Livsskildring.

Fortalt af ham selv.

Udgivet af

Svendborg Amts historiske Samfund.

(Aarskrift for 1921).

Svendborg.

Trykt i Svendborg Amts-Bogtrykkeri.

1922.

Redaktionsudvalg:

J. Chr. Clausen, Præst, Korinth.

Thøger Dissing, Højskoleforstander, Vejstrup.

J. P. Kristensen-Randers, fhv. Højskoleforstander, Ollerup.

Knud Rasmussen.

Fader og Moder.

Min Fader var Husmand Rasmus Knudsen, født i Sødinge, Ringe Sogn, i Maj 1786 og døbt den 12. Maj samme Aar, og min Moder, Else Marie Larsen, var født i Ellerup, Gudbjerg Sogn, den 3. April 1800. Om deres Forfædre kan meddeles følgende Navne og Sagn: Min Fader stammede fra en Mand i „Røslinge“, der hed *Ditlev Falkvarsen*, født 1670, samme Aar Frederik den 3. døde og Christian den 5. kom paa Tronen. Han var bosat i Ryslinge, først som Gaardfæster og siden, rimeligvis fra 1727, som Indsieder i samme Gaard indtil sin Død 1742, 72 Aar gammel. Han efterlod sig formodentlig en yngre Enke; thi i Ryslinge Sogns gamle Kirkebog hedder det: Den 20. Januar 1743 blev „*Ditlevs*“ Enke, *Maren Jensdatter*, trolovet med Ungkarl Hans Christensen af Lørup og gift den 20. Februar 1743.

Falkvar Ditlevsen, Søn af Ditlev Falkvarsen, fødtes 1704, var siden Gaardfæster i Ryslinge, sandsynligvis under Tøystrup, blev gift den 30. November 1727 med *Karen Kristensdatter*. De havde mindst 7 Børn, og af dem var *Knud Falksen* født 1738, døbt 1. Februar 1738. Falkvar Ditlevsen døde 1748, blev altsaa 44 Aar gammel. Knud Falksen viedes den 12. August 1774 til Enke Mette Christensdatter. Af deres 7 Børn, Peder, Kristen, Hans, Rasmus, Knud, Mette og Peder, fødtes som anført Rasmus Knudsen, min Fader, i Maj 1786. Knud Falksen var i nogle Aar Husmand i Sødinge og boede i et Hus, der laa paa en Jordlod, som nu tilhører Smeden. Siden blev han Gaardfæster i den Gaard, der nu ejes af hans Ætling i fjerde

Led, Gaardmand Hans Peder Hansen. Min Fader fortalte, at medens de boede i Huset, var de velhavende Folk, men da de blev Gaardfæstere, blev de fattige. De hørte til Tøystrup Gods og gjorde Hoveri dertil. En Dag, Knud Falksen var til Hove og i Færd med at læsse Tørv af og samtidig røg af sin Kridtpibe, kom Herremanden, Hr. v. Bülow, til, snappede Piben fra ham og gik op i Borggaarden med den. Dertil ytrede Knud Falksen: „Naadigherren skal have Tak, den Dag, Mo'r ikke spinder, har hun sin Hør i Behold.“ Sligt kalder man jo „Knips i Lommen“. Om han hentede sin Pibe igen, vides ikke.

Da Rasmus Knudsen var 12 Aar gammel, maatte han, formedelst de smaa Kaar i Hjemmet og den store Børneflokk, tage Tjeneste som Vogterdreng hos Enken Maren Lars' paa Højby Mark. Dennes Jorder laa udefter Sønder-Næraa, og da skete det undertiden, at hans Moder kom gaende fra Sødinge ud paa Marken, hvor han passede Køer, for at gøre hans Tøj i Stand. Hun gik i Reglen, mens Folkene sov til Middag, og naede saa hjem igen henad Aften, før der skulde malkes. Vejen frem og tilbage var over 3 Mil. Beboerne i Højby var i de Tider velstaaende Folk, hvorimod de fleste i Sødinge levede i smaa Kaar, hvilket jo ogsaa fremgaar af, at Gaardmændsønner paa 12 Aar fra Sødinge maatte tjene for Hyrdedrenge i Højby. I Højby tjente han flere Steder. Derfra gik han til Konfirmationsforberedelse i Odense, men blev konfirmeret i Højby Kirke. Han gik ikke i Skole. Siden tjente han Snedkerens i Sødinge, der ogsaa havde en Gaard. En Dag kørte han Hø hjem fra Finds Have, hvorfra der var en temmelig stejl Nedkørsel, og der væltede han med Hølæsset ned i et Vandhul. Et Pigebarn, der væltede med, sagde, da de kom hjem: „Rabs blev vaad“, men talte ikke om, at hun selv ogsaa blev det.

I Aaret 1807 blev han Dragon ved det fynske Dragonregiment, lette Dragoner, 1. Eskadron, Nr. 34. Som saadan havde han det ikke for godt, da „Skolen var slem“ i de Dage. I den paafølgende Ufredstid indtil 1814 var han

langt omkring. Han var paa Feltvagt ved Korsør, der fik han Lov til at titte til sin Hjemegn. Der var nemlig en optisk Telegraf, og da han af Nysgerrighed sammen med andre Dragoner stod og saa paa den, spurgte Telegrafisten, en Nordmand, ham, hvor han var fra. Og da han nævnede Ringe paa Fyn, blev han spurgt, om han havde Lyst til at se Lammehave Skov. Dette vilde han gerne. „Lad dem se i Kikkerten“, sagde Nordmanden, og han kunde da tydelig kende Skoven, der kun var en kvart Mil fra hans Hjem, navnlig paa en Vej, der førte fra Øst til Vest over den høje Bakke, som Skoven voksede paa. Siden var han en Tid lang i København, hvor han var Ordonnans ved en Ritmester, der hver Dag hentede Parolen hos Kongen ude paa Frederiksberg. Omkring 1812 var han en Tid lang paa Ærø. Der var han indkvarteret hos Pastor Nicolaj Schaarup i Tranderup. I denne Præstegaard følte han sig som hjemme. Naar han ikke var paa Strandvagt, arbejdede han i Præstegaarden med allehaande Landbrugsarbejder, som han var meget dygtig til. Tillige gjorde han Huggehusarbejder, snoede Reb af Blaar, Heste- og Svinehaar og hjalp Madammen med at holde Børnenes Tøj vedlige samt lavede Kurve af Langhalm. Disse Tjenester blev meget paaskønnede, hvilket fremgaar af flere Breve til ham fra Præstens Sønner, som han efterhaanden besvarede.

Rasmus Knudsen blev ikke mere indvarteret paa Ærø; men i Aaret 1814, efter at Freden var sluttet, og han hjemsendt, foretog han i Marts Maaned en Rejse derover for at besøge Præstefamilien. Det havde været haard Frost om Vinteren, og paa Havet laa endnu saa tyk Is, at al Færdsel foregik paa denne, og han gik ogsaa paa Isen baade frem og tilbage; men da han paa Tilbagevejen kom til den fynske Kyst, var der dog optøet ved Stranden, saa han maatte springe i Land, og kort efter brød Isen op.

I Aaret 1813 gjorde de fynske Dragoner Tjeneste i Slesvig og Holsten, de blev ført ind i Lauenburg, hvor de i lang Tid laa i Lejr ved Ratzeburg. Der havde de mange

Skærmydsler med Kosakkerne, der var Frankrigs Fjender. De kæmpede med Landser, men de fynske Dragoner kunde immer fordrive de fjendtlige Horder. Om Nætterne laa de i Halm bagved deres Heste. De led forfærdeligt af Utøj, da de aldrig skiftede Klæder, saa de formelig kunde skrabe Lusene af deres Benklæder med Lommeknive; der var ogsaa undertiden nogle af Dragonerne, der deserterede, deriblandt en Korporal. Han kom en Dag ud til Rasmus Knudsen, der holdt paa Feltvagt, og spurgte, om de havde set Fjenden. Da de svarede, at de havde set ham i nærmeste By, sagde Korporalen, at han vilde ride længere ud for at se efter dem, „men for Resten“, sagde han, „tror jeg, at jeg gaar ud i Ratzeburg Sø og drukner mig, for dette Levned er ikke til at udholde. Og saa kan jeg trække Kappen over Hovedet, saa bliver det ikke saa koldt“. Han kom aldrig mere tilbage, man mente da, at han var deserteret, og derfor maatte der straks gives nyt Feltraab.

En Dag blev der befalet, at Skuddene skulde trækkes ud af Pistolerne, de maatte ikke skydes af. En Dragon, der ikke havde været til Stede og hørt denne Ordre, afskød sine Pistoler; han blev tiltalt og skulde have Vagtarrest derfor. En anden Mand, der vel mente, at det var uretfærdigt at straffe for en Forseelse, som han ikke kendte, da han slet ikke havde hørt Befalingen, traadte frem for Officererne og udbød: „Skal han i Vagten, saa vil vi alle i Vagten!“ Disse Ord, udtalt af en meget skikkelig Fyr, blev optagne som Mytteri, og paa Spørgsmaal til Eskadronen, om de alle vilde i Vagten, sagde man nej, hvorfor Manden blev dømt til at gaa Spidsrod i 2 Dage. Der blev saa stillet 200 Mand op i to Rækker, hver med et Ris i Haanden. Udenfor disse Rækker blev stillet tyske Jægere, der skulde skyde paa Dragonerne, hvis de vægrede sig ved at slaa paa deres Kammerat. Denne maatte nu med blottet Ryg vandre langsomt mellem disse Rækker, medens alle Mand skulde tildele ham hver et Slag med Riset. Rasmus Knudsen, der var Fløjmand, skulde slaa først; men da han ikke mente, at Kammeraten havde forset

sig saadan, at han fortjente Straf, slog han ikke ret haardt; men lige paa Øjeblikket fik han selv tre Slag af den flade Klinge hen over Skuldrene af en Officer, der red bagved, og det var de værste Hug, han havde faaet i Tjenesten, og som han ikke forvandt før mange Dage efter. Den arme Karl, der saaledes blev mishandlet, maatte Dagen efter gaa Turen igennem paany, og den var endda meget værre, for da blev den flængede Hud pisket op paany. Stundom blev en eller anden Dragon, der havde paadraget sig de overordnedes Uvillie, kommanderet ind imellem Rækkerne og maatte tage en Tur med. Af et af min Faders Breve fra den Tid vil jeg medtage følgende:

Den 25. November 1813.

Kære Broder, Broderkone, Mo'r og Søskende.

Jeg kan ikke længere forbigaa, uden at jeg skriver eder til og lader eder vide min Tilstand. Da kan jeg Gud være lovet, tilmelde eder, at jeg lever vel efter Omstændighederne, og det samme ønsker jeg at spørge fra eder igen. Vi laa i Lejren i 4 Uger, og saa flyttede vi til en By, og der laa vi 20 til 30 Mand paa hvert Sted. Og nu er vi retireret 2 Mil tilbage, og Fjenden er fulgt efter os. Vi holder paa Feltvagt hveranden Dag, og hele Tiden har jeg ikke været af mine Klæder, og vi ligger bagved vore Heste i en Tot Foder; og Levemaaden er kun slet, saa jeg ved ikke, hvordan vi skal holde det ud i Vinter. Der er mange syge. Vi var 170 Mand ved Eskadronen, men nu er vi ikke uden 40; de andre er syge, og nogle er skudt. Jeg har holdt imod hele Tiden, jeg har været i Slag 5 Gange med Russerne, og Gud har bevaret mig til denne Dag. Jeg ligger 2 Mil paa den anden Side af Lybæk. Nu ikke videre end som en flittig Hilsen fra mig til eder alle sammen. Jeg haaber dog at udstaa dette Fængsel og komme hjem til eder en Gang endnu. Jeg er og forbliver eders oprigtige Broder og Søn til min Død.

Rasmus Knudsen.

Fjenderne blev efterhaanden de Danske for talrige, og efter Fægningen ved Sehested, hvor Rasmus Knudsen dog ikke var med, fordi hans Hest var bleven lam, maatte de rømme Holsten. I Flensborg blev han sendt som Ordonnans til en By, der laa 7 Mil Vester paa, med et Brev til en Kaptajn. Han og Fader fulgtes saa opad gennem Sønderjylland til Kolding. Og de to var, efter Kaptajnens Sigende, de eneste danske Soldater, der var Syd for Kongeaen. I Lejren og mange andre Steder maatte Dragonerne selv lave deres Mad, og min Fader var for det meste Køgemester. Naar Suppen eller Ærterne var kogte, fik hver Mand sin Del, og Kødet skar han i Stykker, hvorefter en Mand med tilbundne Øjne skulde sige, hvem der skulde have det Stykke, han pegede paa. Ellers fik de nok ikke mere end 8 Skilling i Lønning om Dagen. En Dag, da de skulde have Lønning, blæste det saa meget, at da Løjtnanten løste for en Pakke Otteskillings-Sedler, tog Vinden fat i dem og spredte dem over hele Marken, saa Karlene maatte løbe ud og indsamle dem igen. Han havde tre Brødre, som i de Tider ogsaa gjorde Krigstjeneste, nemlig Kristen, der var med i Slaget den 2. April 1801 og gjorde Tjeneste paa „Prøvesten“, og som senere blev Landeværnsmand ved Kysterne; i Aaret 1810 gjorde han Tjeneste som saadan paa Langeland; Knud, der var Jæger og laa ved Kalundborg og paa flere Steder i Sjælland i Aaret 1812, og Peder, der var Infanterist og var med i Frankrig efter Napoleons Fald 1815.

Den 19. November 1816 viedes Rasmus Knudsen til Enke Lisbeth Jeppesdatter; han var 30, og hun var 63 Aar gammel. Lisbeth havde været gift to Gange før. I sin Ungdom var hun forlovet med Ungkarl Jørgen Christensen, men da det saa ud til, at de ikke kunde faa noget i Fæste, som de kunde gifte sig paa, tog hun en ældre Enkemand Ib Rasmussen til Ægte. Efter hans Død beholdt hun Fæstegaarden, der hørte til Tøystrup i Ryslinge Sogn, og giftede sig med sin fordums Kæreste Jørgen Christensen. I hans Tid blev Gaarden købt fra Tøystrup, og det

meste af Jorden bortsolgt, saa J. C. og Lisbeth kun beholdt et Hus paa 8 Tdr. Land; det nuværende Mtr.-Nr. 26 a i Sødinge. Lisbet Jeppesdatter ansaas for en meget ferm og dygtig Kone, der altid kunde give gode Raad til dem, der trængte derfor. Der var vel ogsaa dem, der saa lidt skævt til hende for hendes Dygtighed, og i en Genbogaard var man ikke fri for at anse hende for en Heks. En Dag var det galt fat derinde; de skulde brygge, men kunde ikke faa Ilden til at brænde under Kedlen. De kom da snart ind paa, at Lisbet havde forhekset den; imidlertid sendte de dog Bud ind til hende, og bad om hun dog ikke vilde komme ind og se, hvad der var at gøre. Lisbet kom og saa snart, at der intet andet var i Vejen, end at de havde stoppet Fyrhullet for tæt med fugtigt Brænde, saa det umuligt kunde trække; hun trak da hele Massen ud, gjorde Ild paany i noget tørt Brænde, og Fortryllesen var hævet. Om Genboens skønnede, at alt dette var gaaet naturligt til, vides ikke. Hun var stærk i at bruge Ordsprog og vilde gerne læse i Bibelen. Hun gik en St. Knuds Markedsdag til Odense for at købe en Bibel, hvilken nu ejes af mig. Rasmus Knudsens Forældres Gaard laa ovre paa den anden Side af Gaden, og Lisbeth havde mange Gange gaaet i sin Have og set paa, hvordan Knud Falksens Børn gik og rodede mellem hverandre; navnlig lagde hun Mærke til, hvordan Rasmus gik og dinglede med sin yngre Broder, Peder, paa Nakken og saa, hvordan Hovedet var snart oppe, snart nede. Hun kunde da spørge sig selv: Mon der nogen Sinde kan blive et Menneske af den Fyr? Mindst tænkte hun vel paa, at Rasmus skulde blive hendes 3die Mand. Dette skete dog; thi hun overlevede Jørgen Christensen i mange Aar. Begge hendes første Ægteskaber var barnløse, og nu giftede hun sig i sit 63. Aar med den hjemsendte Dragon, Rasmus Knudsen, der da var 30 Aar gammel. De levede meget godt sammen; thi i hans gamle Minder var Lisbets Færd altid Glanspunkterne. Hun havde tidt Besøg af Venner, der gerne vilde tale med hende, og af Børn, der gerne vilde lege i hendes Have, plukke

Stikkelsbær og samle Æbler der. Selv Sognepræsten, Lerbech, holdt meget af at tale med hende og blive lidt godt beværtet; naar han besøgte hende om Efteraaret, spurgte han gerne: „Har Lisbeth ikke et Lammehoved?“ og Lisbeth havde gerne et saadant i Beredskab til „vor Far“. Han forsynede hende ogsaa med adskillige gudelige Bøger, deriblandt nogle, der var udgivne af Biskop Balle, skønt Præsten antagelig var Rationalist. Naar han begyndte sin Prædiken, vendte han Timeglasset, der stod paa Prædikestolen, og naar det var udrundet, sagde han Amen. Dette Ægteskab varede i 19 Aar; i gensidigt Testamente testamenterede de deres fælles Ejendom til den længstlevende imod en ubetydelig Udbetaling til den afdødes andre Arvinger. Saaledes blev den fattige Dragon efter 7 Aars Krigstjeneste Ægtemand og Ejer af et Hus, hvorpaa kunde holdes 1 Hest og 3 Køer. Og denne Arv efterlod han, trods mange Besværligheder, senere til mig, hvorved jeg blev i Stand til at overtage Friskolen i Sødinge og deri give billig Undervisning til mange fattige Børn. Da han var en rask Mand, var der ikke Arbejde nok hjemme i Huset, og han arbejdede da for andre paa forskellige Steder, som hos sin Broder Hans, der pløjede for ham, hos den yngste Broder, Peder, der boede i Eskildstrup, og nogle Dage om Ugen var han Daglejer hos Smed Anders Larsen i Sødinge. Denne havde 3 Brødre og Søstre; den yngste Søster, Else Marie Larsen, blev gift med min Fader den 28. November 1835, Brylluppet stod i Lynggaard, Ryslinge Mark, hos Søsteren Margrethe, der var gift med den rige Gaardmand August Henrik Frederiksen.

Min Moder, Else Marie, var født den 3. April 1800 og var Datter af Lars Dinesen, Smed i Ellerup, Gudbjerg Sogn, Svendborg Amt, og Hustru, Else Larsdatter. Om denne Smeds Farfader fortaltes følgende Sagn: „Han rejste som Sømand til Norge, og der kom han til at staa i Forhold til en Pige, som han senere forlod. Saa skete det en Dag et Par Aar efter, at en norsk Jente med et Barn paa Armen kom ind til Smeden i Ellerup, dvælede

hos dem lidt og bad saa Konen at passe Barnet, mens hun gik et Ærinde over til Degnens; hun gik, men kom ikke tilbage. I Barnets Klæder fandtes saa en Seddel, hvorpaa stod, at en Søn fra Huset var Barnets Fader“. Fra denne Dreng stammer den yngre Smedefamilie i Ellerup, ogsaa min Moder. Da Rasmus Knudsen blev gift paany, skaffede han sig Hest, Vogn og Avlsredskaber, deriblandt en Hjulplow, der dog inden lang Tid blev afløst af en Svingplow.

Barndomsoplevelser og Skolegang.

Den 10. Juli 1837 blev jeg født og fik ingen Søkende, og da mine Forældre ansaa mig for svagelig, blev jeg døbt den 11. Juli. Der var Vakance i Ringe, hvorfor Pastor O. Laub, Sognepræst i Ryslinge, senere Biskop i Viborg, blev hentet og forrettede Daaben. Min Moster, Karen, gift med Gaardmand Jakob Larsen, Lørup Mark, Ryslinge Sogn, bar mig. Hendes fireaarige Søn, August Henrik Frederik Jakobsen, var med hende oppe hos os, og da Præsten kendte Familien, snakkede han med Drengen, og denne sagde nok saa dristig: „Jeg tænkte nok, det var dig, der kom skrumlende.“ Disse Ord maatte Drengen siden efter ofte gentage for Præsten, baade ved Skoleeksamen og ved andre Lejligheder.

En Sommereftermiddag i 1841 stod Fader op paa en Træskoblok og vilde drage et Knippe Halm ned fra Slyden, men Haanden, hvormed han holdt sig fast, glippede, han faldt ned og brækkede det ene Skinneben, og samtidig blev Foden vredet af Led. Da han blev baaren ind, dryppede Blodet af Saaret, og Strømpen maatte skæres af. Læge Reinhardt i Ringe blev hentet; han forbandt Benet og rettede paa Foden, men uden at faa den sat i Led igen. Benet blev snøret ind med Skinner og spændt fast i Sengen,

hvor han skulde ligge ubevægelig, til det kom sig. Men det varede længe. Han led meget og havde aldrig Ro, og hver Gang, Lægen kom og løste Forbindingen, drejede Foden sig skæv igen. Engang spurgte Mo'rbro'r Lægen om, hvordan det kunde være, at Manden aldrig havde Ro. Det var dog ellers saadan, at naar et Benbrud blev sat i Lave og forbunden, hørte Smerterne op. Lægen rystede paa Hovedet, og først 18 Uger efter, at Bruddet var sket, sagde han, at det var ude af Led. Men nu var der ikke noget derved at gøre, for nu var der groet Brusk derom. De ydre Saar blev heller ikke lægt. Det var ynkeligt at se, hvordan det vrimlede af Orme, naar det blev vasket og forbunden. Da Lægen saaledes intet kunde udrette, besluttede mine Forældre sig til at henvende sig til Kristian Nielsen i Rold, Vissenbjerg Sogn, der var berømt for at kunne helbrede gamle, forsømte Saar og andre Skader. Fader blev lagt i Dyner i Vognen, og Mo'rbro'r kørte ham til Rold, hvor han blev indlagt hos en Skomager, hos hvem han logerede. En Del Fødevarer medbragte han. Efter at have været i Kur nogle Maaneder paa nævnte Sted, kom han hjem, for saa vidt helbredet som han kunde gaa ved Krykke og Stok; men Foden blev en Klumpfod, der vendte Tærne indefter. Efter at han var kommen hjem, prøvede han paa at arbejde paany, hvilket dog var meget besværligt. Efter Mo'rs Død holdt han vort Tøj vedlige og lavede Mad, hvilket sidste han havde lært som Dragon.

Da Mo'rmo'r var bleven Enke, kom hun til os. Hun og jeg var gode Venner og sov sammen. Hun var hos os, da Fader blev aflægs, og døde et Aar efter. I den Tid lærte Mo'r mig at læse, hvortil jeg var meget lærenem, saa jeg kunde læse, da jeg var 6 Aar. Men i samme Tid fik Mo'r Vattersot, hvilket blev hendes Helsot. Hun led ogsaa meget i den sidste Tid. Mine Forældre hørte ikke til de „opvakte“, hvoraf der dog var enkelte paa Egnen; men de holdt fast ved nedarvet, gammel Kristentro. Mo'r var vist bange for at dø, for en Dag sagde hun: „Det er dog forfærdeligt, at Gud straffer os Mennesker saa haardt

baade i dette og det andet Liv.“ Den 28. November 1843 var jeg ude i Marken og legede med andre Børn, og da jeg kom hjem, mødte Fader mig med et bedrøvet Ansigt og sagde, at Mo'r var død. Saa overvældende kom Sorgen og Savnet, at jeg græd næsten hele Dagen. Min Moster, Margrethe fra Ryslinge var kommen, og hun sagde, at hun ikke kunde holde ud at høre paa den Graad. Hun gav mig Penge, for at jeg skulde tie, men det nyttede ikke. Da Mo'r blev begravet, var jeg med, og jeg undrede mig over at høre den stærke Lyd af de tvende Kirkeklokker og se dem med deres gabende Munde svinge sig ud af Lydhullerne.

Saa var den 57-aarige Krøbling og den 6-aarige Dreng tilbage i Huset. Naboerne hjalp os godt. Blandt dem mindes jeg mit Søskendebarn, Gaardmand Hans Hansen, og hans ædle og dygtige Hustru, Birthe Kirstine Povlsdatter, min Mo'rbro'r Anders, Povl Hansen og Mo'r Povls' samt Jakob Olsen og hans Hustru, Sara. Vi havde en Tjenestepige og holdt Daglejere til det svære Arbejde. Blandt Pigerne var Maren fra Brangstrup, der gjorde mig bekendt med Ingemanns Valdemar Sejr, der gjorde saa stærkt Indtryk paa mig, saa jeg f. Eks. græd ved at læse om Karl af Rises Ikke-Kamp med Grev Albert, da Rigmor traadte imellem dem. Bogen havde hendes Slægting funden paa Landevejen. Jeg har senere ment, at denne Læsning bidrog til at gøre mit Hjerte modtageligt for Danskhed og Kristendom.

Imidlertid var jeg i Maj 1846 kommen i Skole hos Organist J. Klint i Ringe. Alt var her fremmed. Næste Skoledag kørte Fa'r mig derop, da jeg skulde ordentligt indskrives. Ved den Lejlighed hørte jeg Fader bede Læreren om at behandle mig godt, da jeg var meget bly. Dette vidste jeg ikke før, men vist er det, at jeg let kunde komme til at græde. Vi mente, at jeg havde lært at læse, før jeg kom i Skole. Hjemme kunde jeg læse Salmer, Katekismus, ja, Olger Danskes Krønike; men da jeg skulde læse i Skolens mindste Læsebog, hvor de første Stykker

handlede om Genstande i Skolen, saasom Borde, Bænke, Tavler, Bøger, kunde jeg næsten ikke, da det ikke var kendte Ord, jeg før havde set paa Tryk. Jeg kan ikke klage over den Behandling, jeg fik i Skolen, men det var mageløst kedeligt, og Tiden var lang. Og saa blev jeg Vidne til, at der uddeltes Stokkeprygl og Øretæver i Mængde, og skønt jeg nogenlunde gik Ram forbi, saa følte jeg dog: „Jeg gaar i Fare, hvor jeg gaar.“ Det var ogsaa umaadelig drøjt med at komme i Gang med Udenadslæsning. Den første Bog, jeg plagedes med, var Luthers lille Katekismus. De ti Bud gik det nogenlunde let med; men da jeg kom til Forklaringen af Trosartiklerne, var jeg nær ved at fortvivle; jeg læste og græd og kunde ikke huske det sidste for det første eller det første for det sidste og fandt rimeligvis heller ikke Mening deri, saa det var en forfærdelig Plage. Min Fader, der skønnede, at det ikke vilde gaa, sagde, at jeg gerne maatte holde op, saa kunde jeg prøve næste Dag igen. Og mærkværdig nok, da jeg næste Dag paa fastende Hjerter tog fat paany, saa lod det sig alligevel pakke ned i Hjerneboksen. Siden efter fik jeg lært det altsammen: Balles Lærebog og Daugaards Bibelhistorie, og da det en Gang var lært udenad, var det ikke vanskeligt at gentage det en Gang om Aaret indtil det 15. Aar. Saa katekiserede Læreren med os og skulde med det samme forklare os Sagerne. Disse Forklaringer, der var af rationalistisk Art, er for længe siden glemte. Kun husker jeg, at da han engang talte om Verdens Ende, saa trampede han i Skolens Gulv, hvor Murstenene stod paa Kant, og sagde: „Man siger, at Jorden engang skal forgaa, men den er da endnu fast nok.“ Jeg mindes egentlig kun to oplivende Øjeblikke i Skolen, og det var engang, Læreren viste os kolorerede, naturhistoriske Billeder, og en anden Gang, da han læste første Sang af H. P. Holsts „Den lille Hornblæser“.

Efterhaanden fandt jeg mig dog nogenlunde godt til Rette i Skolen, da det viste sig, at jeg havde gode Evner til at lære det, der krævedes. Ved den første Skoleeksamen,

jeg var til, sagde man, at jeg fik Karakteren „slet“, men ved den næste overraskedes jeg ved, at man sagde, at det altsammen var „meget godt“. Jeg blev ogsaa ret godt behandlet af Læreren. Det hørte til Dagens Orden, at der blev tildelt mange Lussinger og Kæpperap og undertiden Tamp for Tyveri eller andre grove Forseelser. Men, som sagt, jeg slap derfor undtagen et Par Gange. Den ene Gang var jeg sat til at være Bihjælper og skulde da paa en Maade holde Skole i Klints Sted. Saa skete det, at vi lavede Løjer, lige da han kom ind og saa til os, og da jeg skulde være Ordenshaandhæver, men ikke magtede Stillingen, fik jeg en paa Kassen, der baade sang i Hovedet og gnistrede for Øjnene. En anden Gang var hans Søn, Kristen Klint, og jeg kommen til at snakke om hans Duer paa en Maade, der voldte Grin, og da vankede der ogsaa en lignende, dog mindre kraftig. En tredie Gang kom jeg til at le af min Sidemand, fordi han sang Salmen saa grulig falsk. Dette medførte ogsaa Revselse. Jeg var kun lille af Vækst den Gang, og derfor kaldte man mig „lille Knud“. De andre Skolebørn lagde nøje Mærke til, naar sligt vederfaredes mig og fortalte da i Hjemmene, som en mærkelig Begivenhed, at i Dag havde „lille Knud“ faaet Hug.

I de sidste Aar, jeg gik i Skole, fra 1848 til 1850, førtes Krigen med Slesvigholstenerne og Prøjerne. Disse Aars Begivenheder optog mig fuldt ud. Jeg husker, at min Fætter, Væver Knud Hansen, engang i Aaret 1847 var hos os og sagde: „De siger, at vi faar snart Krig.“ Jeg tænkte da: Saa faar vi ogsaa Krigsviser. Ganske vist fulgte jeg ikke saa nøje Begivenhedernes Gang, da vi ingen Aviser havde; men jeg fik dog at vide, at vi havde faaet en ny Grundlov, og at Folket var glad ved Kong Frederik den VII, fordi han havde givet os den. Jeg fik ogsaa Efterretning om de Slag, der stod derovre. Vi Drengene sang naturligvis baade „Den tapre Landsoldat“ og „Holmens faste Stok“ samt mange af de andre Krigsviser, efterhaanden som de fremkom. Naar Soldaterne marscherede gennem Landet fra Øst til Vest, fulgte Drengene med og

hjalp dem at bære Geværerne; men tit kørte Bønderne for dem. Vi saa ogsaa, hvorledes baade vore egne Soldater og de svenske Hjælpetropper blev beværtede. Svenskerne blev næsten altid kørte. Blandt de svenske Tropper var baade yngre og ældre Personer. For os Drengene tog det sig underligt ud mellem Svenskerne at se Gubber paa 60 Aar med Skæg over hele Ansigtet, hvilket var ualminde- ligt hos os i de Tider. Svenskerne skulde jo hjælpe os i Krigen mod Tyskerne, men de fleste kom ikke længere end til det vestlige Fyn, hvor de længe laa i Kvarter; paa Tilbage- rejsen blev en Del af dem indkvarterede i vor By, Fa'r fik en gammel Graaskæg i Kvarter. Da han var sat til Bords, undrede det mig, at han ikke smurte Smør paa Brødet og lagde Ost eller Pølse paa, som vi andre, men han skar et vældigt tykt Stykke Ost af, smurte Smør paa det og spiste det som Smørrebrød, han drak meget Brændevin dertil; om Aftenen vilde han ind i Pigens Kammer, men til alt Held kunde han ikke finde det. Han sagde ellers blandt andet: „Vi Svenskere er gudfrygtige Folk“, og som Bevis derpaa henviste han til, at de kom- pagnivis holdt Morgen- og Aftenbøn, hvilken Skik skulde være en Levning fra Gustav Adolfs Tid. Med Sorg hørte vi, at Linieskibet, „Christian den Ottende“ og Fregatten „Gefion“ tabtes i Ekerførde Fjord; siden kunde vi hver Dag høre, at Tyskerne bombarderede Frederits. Endelig kom Rygtet om Sejrslaget den 6. Juli 1849 ved Frederits, og vi ventede, at Freden vilde oprinde, men Kampen førtes nok et Aar og var sejr- rig for Danmark, baade ved Isted, Mysunde og Frederiksstad. Ved Isted faldt mit Søkende- barn, Povl Andersen fra Sødinge.

Om Vinteren brændte en Gaard i Sødinge, Genbo til vort Hus, men dette blev reddet, da Vinden bar fra. Sommeren efter var jeg meget optaget af at følge Byg- ningsarbejderne baade paa den og Nabogaarden, der ejedes af mit Søkendebarn. I den Tid begyndte jeg at skrive Dagbog, som jeg desværre af Mangel paa Udholdenhed, der er en af mine svage Sider, ikke fik fortsat. I den

Tid havde jeg to for mig mærkelige Drømme, hvoraf den ene, der dog ikke gik i Opfyldelse, havde megen Indvirkning paa Fantasiens i mit Ungdomsliv. En Nat drømte jeg, at jeg saa to Skibe svæve højt oppe mod Skyerne og forsvinde igen. Der var lidt Tid og Rum mellem dem. Det forekom mig, at de var dobbelt saa store som Maanen, de saas nogle Øjeblikke, hvorefter de forsvandt. Nogle Dage efter spurgtes det, at Linieskibet „Christian den Ottende“ og Fregatten „Gefion“ var mistede. Jeg tænkte da, at Drømmen var et Forvarsel om, hvad der skete. Maaske dette, at denne Drøm gik i Opfyldelse, var Aarsag til, at jeg fik stærk Tro til, at den anden ogsaa vilde gaa i Opfyldelse, hvilket dog ikke skete. Det var nok i Aaret 1850, at jeg drømte, at jeg mødte en Pige paa Gaden, som jeg gik i Skole sammen med, men som jeg ellers ikke havde talt ret meget til. Jeg bad hende følge med hen til mit Hjem; men da vi kom derind, var det anderledes, end det plejede, der var Bræddegulv i Stedet for Murstensgulv, perlefarvede Døre i Stedet for rødmalede, som vi havde; alt saa mere ud som i hendes velhavende Hjem end som i mit det tarvelige. Jeg sagde til Fader, at hun skulde være min Kone, og vi var alle tre glade derved. Om det var den Drøm, der bevirkede, at jeg siden saa paa denne Pige med andre og mildere Øjne end forud, ved jeg ikke, og om Kærlighedsgnisten allerede forud var begyndt at ulme, ved jeg heller ikke, nok er det, at der tændtes en Kærlighedsflamme, der luede i min Sjæl i mange Aar. At hun ogsaa elskede mig, tydede hendes Øje paa. Vi gik i Skole sammen, havde begge Nr. 1, og vore Blikke mødtes ved enhver Lejlighed. Ved Katekisationerne var det hyppigst os, der klarede Paragrafferne. Navnlig var dette Tilfældet, da Biskop Gad holdt Visitats, hvorom jeg senere fik Lejlighed til at skrive: „Biskoppen kom, og rask vi ham svared, Kærlighed bar os, Skolen bar vi.“ Hun kom ud af Skolen et Aar før mig, og det forekom mig, at Skolelivet var dobbelt kedeligt, da hun var borte.

I Aaret 1849 blev Vilhelm Birkedal Præst i Ryslinge. Der gik snart Ry af denne højtbegavede og varmhjertede Opvækkelsespræst. En Smed i Ryslinge sagde senere: „Han har et godt Snit paa at omvende Folk.“ Alle Folk paa Egnen, der var pietistisk vakte, søgte i Førstningen i Kirke hos ham, senere var der nogle, der forlod ham igen. I vort Hus og vor Slægt var der ingen „Hellige“. Fader forstod dem ikke, han holdt sig til gammeldags Kristendom med Kirkegang hver fjortende Dag. Han sang Salmer baade efter Kingos og den evangeliske Salmebog, og saa læste vi i „De bedendes Kæde“, naar vi syntes, der var Farer, som truede, f. Eks. Tordenvej. Jeg fik en særlig Julegave af ham for at læse Bibelen igennem, hvilket kom mig ypperligt tilgode, da jeg siden efter blev Friskolelærer. Men med de „Hellige“ havde vi intet Samkvem. Vor øvrige Slægt, deriblandt den kloge og belæste Gaardmand Jakob Larsen paa Lørup Mark, der var Faders Svoger, syntes heller ikke om dem. I det Hele hørte jeg kun nedsættende Bemærkninger om dem. Somme sagde, at det var de aller største Kæltringer, og der fortaltes adskillige uhyggelige Træk om dem, baade for Nærighed, Bedrageri og Hor. Enkelte af disse Folk havde Børn, der gik i Almueskolen, som med Undtagelse af en Pige opførte sig som andre Børn. Denne Pige legede ikke, men holdt sig noget fornemt og overlegent fra os andre. Ingen fornærmede dem for den Sags Skyld, men man ansaa baade dem og deres Forældre for at være aparte Mennesker, der dog maaske var i Besiddelse af en vis Overlegenhed.

Da Birkedal blev mere kendt paa Egnen, strømmede store Skarer til Ryslinge Kirke, der heldigvis i de senere Aar havde faaet en betydelig Tilbygning, og dog blev den efterhaanden hver Søndag saa overfyldt, at mange maatte staa paa Kirkegulvet. Siden blev det Sædvane, at der skiftedes en Gang under Prædikenen med at staa og sidde. Kun de Beboere, der havde faaet tildelt de øverste Stolestader, fastholdt disse. Jeg hørte Birkedal prædike i Ringe Kirke en Gang, da jeg var 13 Aar; Kirken der var ogsaa helt

øverfyldt. Jeg sad oppe paa Orgelet, hvor Organisten, vor Lærer, havde skaffet mig og flere Dreng Plads. Denne Lærer, der var Holstener, plejede at læse i tyske Blade, mens Præsten prædikede, men den Dag hørte han efter. Jeg undredes højligt over Prædikenen; thi aldrig havde jeg hørt Mage til kristeligt Vidnedsbyrd. Mange i Kirken græd.

I den sidste Halvdel af min Skoletid læste jeg meget. Vi havde selv kun faa Bøger, kun enkelte gudelige Bøger, Fa'rs Visebog, Lejrkrands og et Brudstykke af Olger Danske. Fa'r købte siden „Beretning om de franske og spanske Troppers Ophold paa Fyn 1808“ og „M. Rasmussens Fortællinger om Treaarskrigen“. Der var et Sognebibliotek i Ringe, og skønt vi ikke var Medlem, fik jeg mange Bøger der fra til Laans. Min Mo'rbro'r og Johan Nielsen lod mig læse deres Biblioteksbøger, saa jeg en Tid læste et Par Bind ugentlig, og fra Skolen fik jeg Saksos og Snorros Krøniker, oversatte af Grundtvig, samt Molbechs Danmarks-historie, Strøms Naturhistorie m. m.

Da Treaarskrigen var sluttet, modtoges de hjemvendte Soldater med stor Glæde hver i sit Hjem og sin By; men der var to Soldater fra Sødinge, der blev paa Slagmarken, den ene var Jørgen Johansen, der savnedes efter Slaget ved Slesvig Paaskedag den 23. April 1848. Man mente, han havde været blandt de Infanterister, der maatte passere en Mose, hvor mange sank ned i Dyndet og enten druknede eller faldt for Fjendens Kugler. Den anden var mit Søskendebarn, Povl Andersen, som faldt i Slaget ved Isted den 25. Juli 1850. Beboerne i Sødinge gjorde Gilde for hjemvendte Krigskarle hos gl. Hans Hansens Enke. I dette deltog 25 Soldater; disse sad langs Ydervæggene i Stuen, og foran sad de to Dannebrogsmænd: Kristian Maare og Mads Hansen Kursmed, den sidste havde været saaret. De fleste af Byens Folk var med til Gildet, og jeg, der knapt var 14 Aar, var ogsaa med paa min Faders Vegne. Han var jo Krøbling og kunde ikke komme med til Gilder, hvorfor jeg var begyndt at blive hans Stedfortræder ved saadanne Lejligheder. Prokurator Hansen holdt Festtalen,

der forøvrigt var meget tør, idet den nærmest bestod af en Opregning af de forskellige Slag, der var holdt. Derefter oplæste Skafferen, Kristian Lillegaard, en Tale af en Feltpræst, den gjorde meget Indtryk, og man sang en Sang, som ingen kendte, af samme Præst; den blev sungen saaledes, at Skafferen fremsagde to Linier, der saa blev sungne. Drejer Lars Jørgen Jeppesen havde til Soldaterne malet en smuk Tiltale, som var omkranset, og Stuen var pyntet. Om Aftenen blev der danset og sunget mange Krigsviser.

Den 25. Juli 1851 blev der holdt en Minde-Folkefest ved Kellerup i Ringe Sogn, hvortil Deltagere fra hele Fyn var kommen. Jeg var ogsaa med der; men jeg svævede en Tid lang mellem Haab og Frygt om, hvorvidt det kunde ske, da man sagde, at kun dem, der var konfirmerede, maatte komme med. Det viste sig imidlertid, at der var Adgang for alle, der løste Adgangstegn. Hvilket stort og mægtigt Møde var det dog! Folk var komne dertil fra alle Egne paa Fyn. Festpladsen var en stor Grusgrav ved Kellerup, hvor Tribunen med Talerstolen stod i Midten. I Bundfladen af Graven stod Bænke, og Skraaningerne rundt om var formede som Trapper til Staapladsen. Paa disse Terrasser stod Folk i Mængde. I de nærliggende Smaaskove var lavet pæne Spadseregange, og oppe ved Ringe Kro var rejst et Telt til Festmaaltidet. Dette hørte og saa jeg ikke noget til. Festkomiteens Formand og Mødets Leder var Lærer A. Jørgensen i Ringe, der ogsaa havde digtet en Sang til Lejligheden. Der var mange Talere, men de, hvis Ord gjorde mest Indtryk paa mig, var V. Birkedal og Oberst Tscherning. Birkedal talte om „Jensernes“ Heltebedrifter, hvorledes de med „Staalpen“ ved Frederits, Isted og Frederikstad skrev Danmarks Sejrs-saga; men hvorledes Diplomaterne med „Gaasepen“ fraskrev Fædrelandet Udbyttet af de Sejre, vore Krigere havde vundet paa Slagmarkerne. Hans store Veltalenhed og den Kærlighedsvarme for Konge, Folk og Fædreland, hvormed Talen blev holdt, gjorde dybt Indtryk paa de fleste. Tscherning talte bl. a. om Arbejdet paa Rigsdagen;

Hvem, der vilde udrette noget der, maatte slutte sig til et Parti, og hvis der ikke var noget af de bestaaende Partier, der tilfredsstillende, maatte man selv danne et nyt Parti. Af andre Talere husker jeg Baltazar Christensen, J. A. Hansen, Jespersen, Peder Nielsen, Præsterne Melby og Mau, samt Redaktør Nis Hansen. Mage til Fest har jeg siden ikke oplevet.

Nej, jeg var ikke bleven konfirmeret, skønt jeg var fyldt 14 Aar. Jeg maatte vente til næste Aar, før jeg kunde blive konfirmeret, da der dengang kun holdtes Konfirmation én Gang om Aaret, og jeg kom derfor til at gaa otte Aar i Almueskolen. Om jeg lærte mere det sidste Aar, jeg gik i Skole, ved jeg ikke; ja, jeg fik jo gennemregnet en Del flere Stykker i Rabens den store Regnebog, men ellers var det Gentaalinger baade med Lektier og det Hele. Jeg syntes, det var et langt og kedeligt Aar. Nogle af mine jævnaldrende var ude af Skolen, deriblandt hende, jeg elskede. I selve Skolen havde jeg det meget frit, jeg kunde regne, skrive og læse, hvad jeg vilde, og tit var jeg Bihjælper for Klint, hvilket gav en vis Anseelse i Klassen, men det var ikke videre frugtbart for min egen Udvikling. I dette Aar var Tonen mellem Børnene meget ordentlig; tidligere havde den været meget raa, baade i Henseende til gækkelig Snak og Slagsmaal. Engang fik den senere Svinerøgter og den senere Skorstensfejer, der holdt sammen, den senere Herremand Niels Madsen paa Krumstrup i Haarene, og de stod længe og nykkede hverandre, men Niels Madsen kunde holde de andres Hoveder nede ved sit. Omsider blev de trætte, uden at nogen vandt Sejrr. Jeg med flere mindre Drengene stod oppe paa Kirkegaardsmuren og saa gysende paa dette Basketag. I Krigsaarene legede vi ogsaa Krig, hvilket de gamle Koner i Hospitalet tog for slemme Varsler. Særlig gik det hedt til, naar Drengene fra Byens to Skoler stødte sammen.

Jeg gik til Præst hos Kapellan Lange, der hørte os grundigt i vore Bøger og gav os meget lange Forklaringer, der forlængst er glemte. Der var mere Ro og Orden i

Konfirmandstuen end i Skolen, og der vankede ikke Hug. Paa Kirkegulvet var jeg Nr. 3. At faa Nr. 1 ansaas for en stor Ære, hvorfor de fremmeligste Drengene fra Sognets tre Skoler kappedes derom, og saa skulde det ske dengang, at en fremmed Apotekerdreng fra en Købstad huggede Pladsen! Vi var 52 Konfirmander, og Præsten holdt tre lange Taler til os, og saa skulde vi læse noget udenad og besvare nogle Spørgsmaal, hvilket tog lang Tid, saa jeg spiste med god Appetit den Hønsesuppe, vor Pige havde lavet til Konfirmationsgildet, som Fa'r, Pigen og jeg var fælles om. Glansnummeret i det Hele var Dragten med Perlemorsknapper, der var ganske pæn, men kunde have været pænere, hvis vi havde haft en mere elegant Skræder; en saadan havde vi dog til Nabo, men han syede i Reglen ikke for Husmænd. Jeg tror nok, at jeg tog det med al den Alvor, det var mig muligt, baade ved Konfirmationen og Altergangen; men Glæden over Guds Naade i Jesu Navn fyldte endnu ikke mit Hjerte.

Overgangsalder og Ungdomstid.

Nogen Tid, et halvt Aar, efter at V. Birkedal var kommen til Ryslinge, udbredte det Rygte sig, at han havde faaet en Huslærer, der hed Kold, og at han hjalp Præsten med at undervise Konfirmanderne, samt at han agtede at oprette en Højskole for voksne. At denne Mand førte noget nyt frem, var alle enige om, men om dette nye var godt, var Meningerne delte, nærmest efter vedkommendes Forhold til Birkedal og de „Hellige“. Den første Gang, jeg saa Kold, var en Efteraarsdag, da jeg kørte med Jakob Larsen paa Lørup Mark til et Bryllup i Ryslinge. Kold gik paa Vejen, og da vi kørte udenom ham, sagde Jakob Larsen: „Der gik Kold; man siger, han vil oprette en Højskole, men det anser jeg ham ikke for, at han duer

til.“ Skolen blev bygget paa Ryslinge Mark ude ved Majorgyden og kom godt i Gang. Der var dog kun faa Elever fra Ryslinge, de fleste var længere borte fra. Blandt Eleverne fra Ryslinge var den senere Forfatter, Gaardmand Lars Frederiksen, og Gaardmand Frederik Jørgensen i Trunderup. Af dem længere borte fra lagde jeg Mærke til en af Kristen Larsens Sønner fra Hindsholm og til Ernst Bruhn fra Rybjerg ved Ringkøbing.

Den anden Gang, jeg saa Kold og tillige var sammen med ham, var til Niels Peder Jeppesens og Lise Nikolajsens Bryllup paa Sødinge Mark. N. P. Jeppesen og hans Broder, Drejer Lars Jørgen Jeppesen, Birkedals stadige Tilhører, var blevne gode Venner med Kold, og derfor var han og hans to Søstre, Ane og Marie, budne med til Brylluppet. Dette Bryllupsgilde, hvor Sødinge Bylav var med, var et meget blandet Selskab, hvilket viste sig derved, at i Storstuen dansede man, i en anden Stue spillede der Kort og i en tredie holdtes dybsindige Samtaler, afvekslende med Salmesang. Bruden, som dengang nok var pietistisk, vilde helst være fri for at danse, men skønt hun holdt en af Jomfruerne Kold under Armen, maatte hun dog frem paa Gulvet og træde en Dans. Jeg hørte mest paa Samtalerne. Skolelærerne Klint og Jørgensen disputerede meget med Kold, der udviklede sit Skolesyn for os. Klint var Modstander, hvorimod Jørgensen bifaldt en Del af hans Tale. Kold fortalte, hvordan han gjorde Bibelhistorien levende for Børnene ved f. Eks. at skildre Abraham, der ligesom andre Mænd havde sit Bosted og modtog Besøg. Han fortalte ogsaa noget om Forholdene i Smyrna og paastod, at Guldet havde en magnetisk tiltrækkende Kraft paa Mennesket, hvilket han mente, han havde erfaret dernede, da han engang holdt en Haandfuld Guldpenge, som han havde tjent ved Bogbinderi, i Haanden; thi han kunde næsten ikke slippe dem igen. Til Bekræftelse paa denne Tale anførte han noget af Ingemanns „Huldregaverne“ og spurgte, om man kendte den. Dertil svarede Jørgensen, at han havde læst alt det, som Ingemann havde

skrevet, (hvorved han steg højt i min Agtelse). Efter at Kold og hans Søstre var rejst, fortsattes Disputten inde ved Spillebordene om Udenadslæsningen og den nye Undervisning. Prokurator Hansen gjorde gældende, at Udenadslæsning var absolut nødvendig, for at man kunde vide, hvad man skulde tro og gøre, og som Eksempel derpaa anførte han, at vi alle havde lært, at Agur bad Gud: „Giv mig hverken Armod eller Rigdom, men uddel til mig mit beskikkede Brød.“ „Havde vi nu ikke lært dette udenad, saa vidste vi jo ikke, at vi skulde bede saaledes,“ sagde han. Dertil svarede Skafferen, Kristian Lillegaard: „Jeg ved dog en Bøn, der er bedre,“ og paa Spørgsmaalet, hvad det var for en, nævnte han Fadervor.

Siden efter begyndte der at udbrede sig nogle nye og dejlige Sange paa Egnen, som f. Eks. „Unge Genbyrds Liv i Norden“, og man sagde, at de blev sungne paa Højskolen. Ved det nævnte Bryllup blev ogsaa sunget noget, mest af Kolds Søstre, der sang godt; Kold selv sang kun lidt den Aften. En Dag, vi havde den senere Drejer Kristian Nikolajsen i Ryslinge, Brødrene Jeppesens Svoger, til at male Vinduer for os, og jeg arbejdede i Loen, sagde han til mig: „Du skulde tage paa Kolds Skole, der kan du tro, der er Liv!“ Men jeg, der knapt var 16 Aar gammel, hverken kunde eller vilde dengang paa Højskole. Forøvrigt kan jeg godt huske, at jeg, før Højskolerne begyndte, undrede mig over, at der ikke fandtes videregaaende Skoler, hvor de, der vilde lære noget mere, end hvad Almueskolen kunde give, kunde tage hen. Og min Fader talte undertiden om, at jeg burde gaa i Skole et andet Sted, f. Eks. hos Halvorsen i Ryslinge; men min Fætter, August Jakobsen, fraraadede det paa det bestemteste, da det ikke var bedre der end andet Steds; han havde selv gaaet i Skole der.

Mens jeg var lille, og da Fader blev aflægs, var der nogle af Sødunge Bys Beboere, der hjalp os godt med vort Arbejde. Saaledes var der en Del af de unge Karle, som høstede vort Vaarkorn om Søndag Formiddag. Fa'r havde ellers ogsaa i de Dage sine bestemte gode Hjælpere

til de forskellige Arbejder, som vi ikke selv kunde gøre. Vi havde et Hus, hvorpaa vi holdt 1 Hest, 3 Køer og 1 Faar, og han gjorde alt muligt, for at det kunde blive bevaret i Arv til mig, hans eneste Søn. Saaledes høstede Johan Nielsen i mange Aar vor Rug, Knud Jørgensen tærskede vort Korn, Lars Andersen (Smed) og Hans Hansens Karle skar vor Tørv, og havde vi noget andet, der skulde gøres, saa havde vi gerne den gamle, grundskikkelige Aftægtsmand, Rasmus Larsen, til at hjælpe os, naturligvis for Dagløn, der i Reglen var 1 Mark (33 Øre) om Dagen. Ham kaldte man „lille“ Rasmus Larsen i Modsætning til hans Navnefælle „store“ Rasmus Larsen, der havde lagt 4 af Byens Gaarde sammen til én Ejendom, som han senere solgte til Prokurator Hansen for 28,000 Kr. Efter at denne havde ejet Gaarden i ca. 40 Aar, solgte han den for 108,000 Kr., hvorefter den blev udstykket paany.

Efter min Konfirmation varede det ikke ret længe, før jeg kunde udføre alt vort Arbejde. Man havde dengang ingen Maskiner, og der var i Aarets Løb meget at lære ved Landbruget. Vor Nabo, Jakob Olsen, hvem vi lagde Heste sammen med, lærte mig at pløje, saa og bruge en Lé. De øvrige Færdigheder til de forskellige Arbejder, der forekom i Aarets Løb, tilegnede jeg mig efterhaanden, som de paakrævedes. Om Vinteren var Hovedarbejdet dette at tærske og rense Kornet. Til Tærskningen brugte vi Plejl og til Rensningen Kasteskovl, Sold, Driftstrug og senere Blæsemaskine. Naar der var optærsket, kom Brændehugst, Hjemkørsel af Brænde, baade fra Hegnene og hvad, der var købt paa Auktion i Ravnholtskovene. Derefter blev Brændet savet, hugget og kløvet til Brændsel og en Del dannet til Gærde til Hegnene. Faldt der Sne, kunde den give meget Ekstraarbejde med at kaste Sne paa Vejene, hvoraf Postvejene skulde skovles meget rent. Bivejene behøvede man ikke at rense saa grundigt, der hed det: „Vi maa ikke fordærve Slædevejen!“ Alle Byens Beboere udførte dette Arbejde samtidig under Oldermændens Ledelse og ved Tilsyn af Sognefogden. Varede Vinteren

længe, kunde der blive strængt Arbejde med at hugge Islaget paa Landevejen op og kaste det til Side. Om Foraaret skulde Hegnene gøres i Stand, baade Jordgrøfter og Gærder; det skulde gøres solidt, for at Kreaturerne kunde blive paa egne Enemærker, selv om de slap løse. Naar Jorden blev tjenlig, saaedes Vaarsæden. Jorden var pløjet om Efteraaret, og man brugte da Svenskharven baade før og efter Saaningen, hvorefter den harvedes med Letharve og tromledes. Saaningen, der udførtes ved Haandkraft, skulde der megen Øvelse til, for at den kunde blive jævn og komme til at passe med Arealet, saa der hverken saaedes for tykt eller for tyndt. Naar Sæden var lagt, begyndte vi at gøre Husene i Stand, baade indvendig og udvendig, der skulde da mures, kalkes, males, tækkes og rygnes. Det hele skulde helst være færdig inden Pinse. Samtidig udførtes mindre Arbejder, som at sno Reb og sætte Køerne paa Græs. Siden skar man Tørv og vendte og stablede den, til den blev tør til Indkørsel. Saa kom Høhøsten, hvortil man brugte Lé, da man hverken havde Slaa- eller Høstmaskiner. Naar Græsset var vejret, blev det sat i Høstak og, naar det havde staaet i Stakken ca. 14 Dage, hjemkørt. Ved Hjemkørsel baade af Hø og Korn hjalp Jakob Olsen og vi altid hverandre. Sidst i Juli eller først i August havde vi Rughøst; dette Arbejde udførte jeg og vor Pige ene to; men i Gaardene havde man gerne flere Folk til Hjælp, saa de kunde blive færdige paa én Dag; der var i Regelen ligesaa mange Jern, som der var Tønder Land i „Læget“, undertiden flere, for Rugen var i de Tider meget svær og som Følge deraf sen at høste. Den var altid saet i Brakjord, der i de fleste Tilfælde nylig var merglet.

I Aarene fra 1845 til op i Halvtredserne var det ualmindelig gode Tider for Landmændene, der avlede godt, og Kornpriserne var meget høje. Til en Tid kostede Rugen 28 Kr., Byggen 24 Kr., Hveden 32 Kr. og Havren 8 à 10 Kr. pr. Td. Mange avlede Raps, der ogsaa var meget dyr. I de Tider enedes Bønderne om at sælge

Godtkøbskorn til Smaafolk. Hele Sommeren havde man Arbejde med at pløje og harve Brakjorden, køre Gødning, grave Vandgrøfter, senere med at lægge Drænrør og derefter saa Vintersæd. Efter dette behandlede man Hør og Hamp, der skulde „brydes“, „skages“ osv. Naar Efteraaret kom, skulde i Reglen Halvdelen af Jorden pløjes til Brak og Vaarsæd og Tærskningen begynde og saaledes Aar efter Aar. Foruden vort eget og Jakob Olsens Arbejde, hjalp jeg vore Slægtninge med deres. Jeg skar Tørv for Mo'rbro'r og Hans Hansen, mit Søkendebarn, for hvem jeg altid høstede Rug; dette Arbejde sluttede altid med tre Gange „Hurra“ og et Gilde. Min Fader havde i min Mindreaarighed lejet til at mergle 6 Td. Land, saa jeg gravede kun Mergel til 2 Tdr. Land. Det var Karlearbejde, som alle Mænd burde have prøvet. Mon nogle af Heltene ved Frederits og Isted ikke har været blandt Mergelgraverne i Fyrreerne? Om Vinteren og i Fritiderne blev der lavet meget Huggehusarbejde, der mest bestod af Avlsredskaber til Haandbrug. Cyklerne var nemlig ikke opfundne.

Nu begyndte Ungdomstiden. „Hvormed skal en ung holde sin Sti ren? Derved, Herre, at han holder sig efter dit Ord.“ Jeg havde en from, gammel, troende Fader; men hvad jeg mødte i Kirke og Skole, forekom mig at være bundkedeligt. De kødelige Lyster vaagnede, men der var to Magter, der reddede mig, nemlig min medfødte Undseelse og Kærligheden til den Kvinde, jeg elskede, som var bleven mit Hjertes fejreste Haab. Der var dog en Skranke imellem os: hun var en stor Gaardmands Datter, og jeg en Husmands Søn. Vi mødtes kun ved Gilderne og ved Ungdommens Leg paa Gaden Søndag Aften, og da det sjældne Tilfælde ved en saadan Lejlighed indtraf, at vi var ene sammen, og jeg vilde aabne mit Hjerte, kunde jeg intet faa sagt. Senere har jeg tænkt: „Gud vilde det ikke.“ Min Læselyst vedblev. Engang fik jeg Birkedals Prædikensamling „Synd og Naade“ fra Sognebiblioteket. Den Alvor, Tankerigdom og Poesi, der findes i denne

Samling, gav mig Lyst til at høre denne Stormand i Aandens Verden, og det kunde let ske, for hans Kirke var kun en kvart Mil fra vor By. Der var kun det til Hinder, at det var nærmest de „Hellige“, der søgte dertil, og til dem ønskede jeg ikke at blive regnet. Dog prøvede jeg paa at gaa i Kirke der en enkelt Gang, og det hele blev for mig som en Aabenbaring af et stort og herligt Aandsliv, der mere og mere fyldte mit Hjerte. Al anden Kirkegang blegnede for mig og syntes mig kun at være en mat Skygge af, hvad jeg oplevede i Ryslinge Kirke. Den opløftende Prædiken, som kom fra Hjertet og gik til Hjertet, de mageløse, oplivende Salmer, som ombruste mig, alt var saa ubeskriveligt dejligt, at jeg anser de Aar, jeg nød alt dette, for at være mit Livs rigeste Timer. Dertil kom, at jeg mere og mere følte mig betyngtet af Synden, som jeg ikke kunde fries fra ved egen Hjælp, men kun af Vorherre Jesus Kristus. I den store Forsamling, som jeg der mødte, fandt jeg efterhaanden Bekendte og Venner, der kom mig kærligt i Møde og hjalp mig til at faa mere Syn for det aandelige Liv og Lyst til at leve i det, ja, stride for det, om det saa skulde være. — Men „hun“ gik ikke paa de Veje.

Friskolen i Sødinge. Kold, Schjørring og Birkedal.

Friskolen i Sødinge oprettedes i Aaret 1857. Ophavsmændene dertil var nogle Sognebaandsløserne til Vilhelm Birkedal: Brødrene Drejer Lars Jørgen Jeppesen og Gaardmand Niels Peder Jeppesen, Sødinge, der begge havde deltaget i Kolds Aftenmøder i hans Skole i Ryslinge, endvidere Gaardmand Hans Rasmussen, Sødinge Hede, og maaske Ungkarl, senere Gaardmand, Hans Hansen, Sødinge. Til dem sluttede sig Snedker Søren Nielsen, Eskildstrup,

Væverne Hans Bendtsen, Sødinge, Peder og Lars Knudsen, Eskildstrup, og flere. Lars Jørgen Jeppesen byggede et nyt Hus og indrettede en Rest af sin Faders gamle Hus til Friskolebolig. Kold, der dengang var ugift og havde Kr. Povlsen Dal til Medhjælper ved Skolen paa Hindsholm, flyttede da i Sommeren 1857 derind for foreløbig at begynde Skolen med deres Børn, der havde sluttet sig til Sagen; der var omtrent 15 à 16 Børn.

Imens Kold var i Sødinge, boede han hos L. J. Jeppesen. Der traf jeg ham engang. Maaske jeg blev indført i hans Værelse i ubelejlig Tid, for han sad og gjorde Uddrag af Grundtvigs Verdenshistorie, I. Del, men han lod mig ikke mærke, at vi kom til Ulejlighed. Han gjorde os bekendt med noget, der stod i Bogen, nogle Orakelsvar fra den græske Oldtid, hvorved jeg fik Lejlighed til at spørge om, hvad Orakler var; hvortil han svarede, at det var Udtalelser af den græske Folkeand. Deraf blev jeg næppe klogere. Senere spurgte jeg, om det var en gammel Bog, det stod i, dertil svarede han: „Nej, den er splinterny.“ Den var fra 1833. Ellers indlod han sig ikke videre med mig. Jeg søgte ham heller ikke; men en Aften, jeg gik forbi Skolen, hørte jeg, at han og en Plejedatter sang Salmen: „Jeg gaar i Fare, hvor jeg gaar.“

Kold kunde kun blive i Sødinge til hen imod November, da Skolen paa Hindsholm skulde aabnes paany, og man fik da Hjælpepræsten i Ryslinge, Jens Schjørring, til at overtage Friskolen i Sødinge. Han flyttede derind med sin unge Hustru, Marie, og holdt Skole der i syv Aar, og han var i den Tid tillige Hjælpepræst for Vilhelm Birkedal, Provst Knudsen, Gislew, og flere. Foruden disse nævnte Gøremaal holdt han ogsaa Bibellæsning i Skolen en Aften om Ugen. Disse Bibellæsninger var meget stærkt besøgte. Han læste Apostelsagaen i Lindbergs Oversættelse og udlagde den. Disse Udlæggelser var for mig til megen Glæde og Belæring, idet han mægtede at gøre hine Tiders kristelige Missionsvirksomhed levende for Tilhørerne, og saa blev der sunget mange af Festsalmerne. Da jeg en

Tid havde hørt disse Bibellæsninger, fik jeg Lyst til at besøge ham. Jeg var tyve Aar og var aldrig før kommen til andre end Bønder, og det var derfor ikke uden stor Betænelighed og megen Forlegenhed, at jeg gik derhen en Aften, og skønt jeg intet Ærinde havde, blev jeg godt modtaget baade af ham og hans unge Hustru. Vi talte først om Bibellæsningerne, siden blev jeg indbudt til at drikke Te med dem, og skønt det var et tarveligt Hus, de boede i, saa forekom det mig, at de havde en meget fin Stue, idet de havde gode Billeder paa Væggene, Sofa, Gyngestol og Astrallampe; altsammen Genstande, jeg ikke kendte. Efter Aftensmaaltidet læste Schjørring højt i Inge-manns „Prins Otto af Danmark“, der var en god gammel Bekendt af mig. Jeg havde selv for fem Aar siden læst den højt hos Johan Niensens, der ikke turde laane mig Biblioteksbøger, men tillod mig at læse den hos dem selv. Da jeg læste Slutningen, var Skrædermester Albrekt Jørgensen til Stede, og han udbrød: „Det er den bedste Roman, jeg nogen Sinde har hørt.“ Jeg syntes da godt om, at han yndede Bogen, men blev stødt ved, at han kaldte den en „Roman“; thi for mig var den da en virkelig Historie. Hvad der ellers blev talt om den Aften hos Schjørring, husker jeg ikke; men da man indbød mig til oftere at besøge dem, blev dette Aftensæde et Vendepunkt i hele min senere Livsførelse og Livsgerning.

Birkedal var kommen hjem fra sin Udenlandsrejse og fortsatte sin store Gerning med at kalde os til Vorherre og hjælpe os til at leve et Menighedsliv paa Daabs-pagtens Grund. Mange blev i de Dage opvakte til et aandeligt Liv, og mange af disse løste Sognebaand til Birkedal. Jeg unddrog mig længe fra at gøre dette Skridt, skønt mange af mine nye kristelige Venner, deriblandt Niels Peder Jeppesen, stærkt opfordrede mig dertil. Jeg indsaa, at det var Fejl af dem at trænge saa meget ind paa mig for den Sags Skyld, da jeg var klar over, at sligt et Skridt ikke skulde gøres, før jeg selv følte et indre Kald dertil. Sjørring var den, der i saa Henseende bedst lod

mig være i Ro. En ny Præst, Bloch, var ogsaa nylig kommen til Ringe, og det forekom mig, at hans Prædikener var kristelige. En Søndag, da Birkedal var bortrejst, skulde Pastor Kofoed i Sønder-Næraa prædike om Eftermiddagen. Jeg gik da i Ringe Kirke om Formiddagen og fandt vel sagtens, at Blochs Prædiken var den rene Lære, men jævnt kedelig, dertil kom den meget daarlige Kirkesang, der gik uendelig langtrukken, og selve Salmerne var upoetiske. Maaske var der hos en Del af Kirkegængerne nedarvet Gudfrygtighed, men Verdens Væsen var dog det, der erkendtes og bekendtes. Om Eftermiddagen var jeg i Ryslinge Kirke og hørte Kofoed prædike over samme Tekst, og skønt han holdtes for at være mindre godt begavet, holdt han en ypperlig Prædiken, som mange sagde var lige saa god som Birkedals. Hans Vidnesbyrd i Sammenligning med det, jeg havde hørt om Formiddagen, forekom mig at være som Liv mod Død. Dertil kom den inderlige Deltagelse fra Menighedens Side, de lyttende Øren og den livsalige Sang. Fra den Dag af var jeg i Hjertet bestemt paa, at jeg vilde løse Sognebaand til Birkedal. Jeg talte da med Schjørring derom, og han tilbød at følge med til Ryslinge. Vi gik saa ned efter Ryslinge en Eftermiddag og mødte Birkedal paa Vejen. Vi hilste, og jeg sagde mit Ærinde. Han spurgte, hvorfor jeg vilde løse Sognebaand, og jeg sagde da, at det forekom mig, at der ingen Menighed og intet Menighedsliv var i Ringe, og jeg vilde derfor gerne høre med til Ryslinge. Dermed var Sagen afgjort, og Schjørring og Birkedal ordnede siden de lovbefalede Formaliteter. Efter den Tid kom jeg ikke til Kirke i Ringe, skønt der vidste jeg, at jeg undertiden kunde finde den Pige, som jeg elskede højest af alle. Hun og hendes Slægt var ikke vundne for den Sag, der mere og mere blev min Livsag.

I Sommeren 1858 var Kold i Besøg i Sødunge og overnattede hos Gaardmand N. P. Jeppesen, som indbød gode Venner til Aftenselskabet, blandt dem var Schjørring og jeg. Det blev en mærkelig Aften for mig, for aldrig

havde jeg hørt Mage til Samtale, eller maaske rettere: Enetale, for det var for det meste Kold, der førte Ordet. Hans Tale om de højeste og dybeste Ting var saa jævn og fattelig, at det var en Fryd at sidde i Nærheden og lytte dertil, og meget klarede sig for os Tilhørere ved at høre hans Tale. Ved den Lejlighed hørte jeg første Gang Beretningen om Kolds Samtale med Biskop Engelstoft angaaende Sognebaandsløsning. Biskoppen vilde have Folk til at lade være med at løse Sognebaand, og da baade Kold og mange paa Hindsholm havde gjort dette og sluttet sig til Pastor Viktor Bloch i Kerteminde, vilde Biskoppen baade forsikre og bevise for Kold, at saadant paa ingen Maade var nødvendigt, for Sakramenterne var lige gode, enten de blev forvaltede af den ene eller den anden Præst i Folkekirken. Dertil havde Kold svaret, at det var han nu ikke sikker paa; thi det gik ham i saa Henseende, som hvis han var i det Tilfælde, at han skulde have en Specie hos en anden Mand, og denne gav ham to Mønter at vælge imellem. Naar han nu vidste med Sikkerhed, at den ene af disse var ægte, men tvivlede paa, at den anden var det, saa valgte han som en forstandig Mand, den Mønt, han ansaa for at være ægte. Da vi gik hjem, spurgte Schjørring mig, om jeg ikke kunde have Lyst til at komme i Skole hos Kold. Dette kunde jeg nok, men jeg saa ingen Udvej til, at det kunde ske. Jeg gik jo ene der hjemme hos min gamle Fader og udførte vort Arbejde. Vilde jeg paa Skole, havde han ingen dertil og til at hjælpe sig i alle Maader. Desuden tvivlede jeg paa, at han vilde tillade, at jeg rejste saa langt fra ham. Og saa kostede det ogsaa lidt. Halvtreds Rigsdaler var dengang i Husmandskredse regnet for mange Penge. Disse Penge havde vi dog, for jeg havde arvet noget efter min Moster Margrethe, og vi levede meget tarveligt. Jeg havde heller ikke ret Forstaaelse af, hvad en grundtvigsk Højskole var. Jeg tænkte nærmest paa at tilegne mig nyttige Kundskaber og ikke paa historisk, poetisk Oplysning. Jeg dyrkede vel baade Historien og Poesien efter Evne, fordi det var

min Lyst og min bedste Tidkort, ved Hjælp af de faa og spredte Midler, jeg forefandt; men det hele stod i Taage for mig.

Schjørrings Højskole.

Saa var det en Aften, lidt før Solnedgang, jeg fulgte med Schjørring ud ad Vejen til N. P. Jepsen, at jeg sagde til ham: „De raadede mig til at tage paa en Højskole, men den er saa langt borte, kan De ikke selv lære mig noget?“ Det Spørgsmaal lod det til, at han blev meget glad ved; thi han omfavnede mig og sagde, at det vilde han meget gerne, men saa skulde vi være nogle flere, og kunde der blive en halv Snes Karle fra Eggen, vilde han gerne begynde en Skole for dem. Der blev nu arbejdet paa at fremme Sagen. Schjørring lovede at undervise to Dage om Ugen. Blandt de unge Karle, jeg henvendte mig til derom, var Rasmus Povlsen, den nuværende Forstander Povl Hansens Farbroder, men han mente, at en saadan Undervisning vilde komme til at gaa højere, end almindelige Bønderkarle kunde være med til, saa han kom ikke med. Den af Byens unge Karle, som jeg var mest fortrolig med, Jørgen Christensen, der flittig havde besøgt Bibellæsningerne, kunde heller ikke komme med; maaske Forholdene i Hjemmet afholdt ham derfra. Derimod overraskede det mig, at Jens Hansen, en Broder til Thyge Hansen i Ferritslev, vilde være med, for han var en ældre Karl. Jeg havde stor Respekt for den Familie. Faderen, den gamle Hans Hansen, var død; Moderen, Maren, der var ca. 80 Aar, var aandelig interesseret, saa hun glædede sig meget ved at høre f. Eks Bjørnsons Fortællinger, som jeg senere læste der. En Datter var gift med Hans Povlsen i Sødinge og var Moder til Povl Hansen, Vallekilde, og Søkende. Der var tre Brødre hjemme, de var mere udviklede, end Byens andre Karle; Hans havde været med

ved Isted, Erik havde været Dragon og Jens Infanterist. Jeg var 21 Aar gl., Jens ca. 27, Erik 29 og Hans over 30 Aar. I de senere Aar havde de Brødre været stadige Kirkegængere i Ryslinge. De holdt Kirketidende, Budstikken og Fyns Avis, havde gode Sanggaver og var ypperlige Selskabsmænd, de bar smukke Klæder og var i det hele taget Noblessen iblandt Byens Ungdom. Jeg havde mange Aftener siddet og hørt paa deres Sang og Tale, uden at det kunde falde mig ind at prøve nogen Tilnærmelse til dem, dertil forekom jeg mig selv at være alt for lille. Det var derfor en stor Ære for mig, at Jens Hansen en Søndag Eftermiddag besøgte mig for at tale om den forestaaende Skolesag, som han ogsaa vilde være med til. Det viste sig ogsaa, at vi var godt enige og begge glade ved, at Skolen skulde snart begynde, og vi gjorde os store Forventninger om det Udbytte, som denne Vinters Skolegang vilde bringe os. Hvad jeg for min Del ventede af Skolen, søgte jeg at udtrykke i en Sang, jeg skrev til Skolens Aabning, der ogsaa blev modtaget af Schjønning og trods alle dens Mangler sunget første Dag, vi var i Skolen. Det første Vers lyder saaledes:

„Oplysnings Sol i Morgenrøde straalér
i Gyldenglans ud over Danmarks Land.
Og danske Folk, hvis Øje Lyset taaler,
med Glæde ser den stige op af Strand;
thi Lysets Sol bebuder lyse Dage,
og Liv er Lysets allerbedste Ven,
De Venner to har Kongen uden Mage,
Vorherre Jesus, som er Frelseren.“

Jeg havde før prøvet at udtrykke mine Tanker og Følelser paa Rim og siden hen ved Lejligheder, der gjorde mere end almindeligt Indtryk paa mig, benyttede jeg denne Evne. Blandt andet skrev jeg nogle Vers om „Danmark“, der blev optaget i „Dannebrog“. Dette havde Birkedal faaet at vide, og engang, vi traf sammen, advarede han mig imod at indbilde mig at være Digter, fordi jeg kunde skrive Vers. „For det“, sagde han, „kan alle, der kan danse.“

Jeg glædede mig naturligvis over at finde den Gave hos mig, „som jeg aldrig havde bedt om at faa,“ men som jeg ikke heller søgte videre at udvikle, og derfor drømte jeg heller ikke om at blive Digter. Denne Livsgerning stod saa højt i mine Tanker, at jeg aldrig tænkte at naa saa vidt. Og skønt der en enkelt Gang tilbød sig et lidet Emne, kunde jeg dog aldrig faa en saa omfattende Tanke eller Følelse, at der kunde opføres en poetisk Bygning derpaa. Jeg tror nok, jeg tør sige, at den poetiske Aare, der findes i min Sjæl, har fundet sit Afløb i min Friskolevirksomhed; og den kom den Sag til Gode, ikke i Vers, men i Tankeglimt, der glædede mig selv og frugtbargjorde min Undervisning for Børnene.

De unge Karle, der samledes i denne lille Friskole i Sødinge, var: Jens Hansen og jeg fra Sødinge, Anders Hansen Tange og Hans Bonnesen fra Gestelev, Væver Knud Pedersen, Voldstrup, Peder Jørgensen, Hans Andersen, Rasmus Jensen, Knud Larsen og Jens Kristoffersen, Pederstrup, samt Hans Holm og Niels Hansen fra Gultved. — Schjørring begyndte med at forklare os, at Historien var den ypperste Oplysningskilde, at vi derigennem klarest kunde se Guds Førelser med Menneskeslægten, baade i Oldtiden, som han lignede ved Ungdomstiden, i Middelalderen, der lignedes ved Manddomstiden, og i Nyaars-tiden, der sammenlignedes med Alderdommen. Og han paaviste, at i disse tre Tidsrum var i det første Indbildningskraften, i det næste Følelsen og i det tredie Forstanden fremherskende. Saa fortalte han os Verdenshistorien i store Træk, dvælede særligt ved Grækerne og gengav temmelig udførligt Indholdet af Iliaden og Odysseen. Schjørring var en ypperlig Sanger, og der blev sunget mange Sange efter P. O. Boisens Sangbøger. I den første Uge var han ene om Undervisningen, derefter blev Friskolelærer Morten Eskesen i Rudme hans Medhjælper to Dage ugentlig. Han fortalte Nordens Myter og Danmarks Historie i Middelalderen og lærte os mange Kæmpe-Viser. Schjørring havde Retskrivning og Eskesen Regning og Skønskrivning med

os. Der blev læst Oehlenschlägers „Hakon Jarl“ og „Aladdin“ for os. De fleste af Eleverne var nogle af Egnens bedst begavede Karle; af disse udmærkede sig særlig Anders Tange fra Gestelev. Han kendte mere til Historien, end vi andre, og arbejdede flittigt videre, han havde en god Hukommelse og blev meget god til at skrive for sig. En Dag skrev vi Sagnet om den norske Bondesøn Finn Svendsen, der kom til Danmark i Svend Tveskægs Tid og blev kristnet. Denne Fortælling skrev de fleste af os meget ordentligt, men Anders Tange blev særlig rost for sit Stykke. Maaske dette bidrog til, at jeg samme Dags Middag skrev et Digt om samme Begivenhed og mente sagtens derved at kunne godtgøre, at jeg kunde ogsaa frembringe noget. Schjørring læste Digtet en Middag, da jeg var hjemme at spise. Han var lige færdig, da jeg kom indad Døren. Man saa paa mig med forundrede Øjne, men ingen sagde noget derom.

Jeg tror, at alle Eleverne var glade ved denne Skolegang; dette bekræftedes ved, at de fleste samledes næste Vinter igen i en anden Skolebygning, som Schjørring havde købt, hvorhen ogsaa Friskolen flyttedes i Efteraaret 1859. Der blev den Vinter 18 Elever, deriblandt den unge Klaus Berntsen fra Eskildstrup, den senere Friskolelærer, Højskolelærer, Folketingsmand og Konsejlspræsident; Schjørring og Eskesen underviste i samme Fag som Vinteren forud. Birkedals Huslærer, cand. theol. Kristian Køster, blev Lærer i Jordbeskrivelse; han fortalte meget livligt om Jordens Lande og Folk, som om han havde rejst og set det alle Vegne; han var ogsaa meget dygtig i Regning, saa han med et halvt Øje kunde se, om et Regnestykke var rigtigt; tillige var han en grundalvorlig og behagelig Mand, vist nok den kundskabsrigeste af alle Lærerne. Friskolelærer Kristian Appel fra Ryslinge underviste en halv Dag ugentlig i Naturhistorie og fortalte Danmarkshistorie i de oldenborgske Kongers Tid; dette gjorde han mesterligt; han læste Grundtvigs: „Optrin af Kæmpelivet i Nord“, og Morten Eskesen læste Bjørnsons:

„Arne“ og „Synnøve Solbakken“, der dengang var ny. Foruden de nævnte Lærere underviste Landinspektør Motzfeldt fra Ringe i Landmaaling, Nivellering, Geometri m. m., hvilket kom mange til megen Nytte. En Provisor fra Ringe Apotek underviste i Landbrugskemi, men det fik næppe nogen praktisk Betydning.

For at Skolen kunde faa Understøttelse fra Amtet, maatte Eleverne underkaste sig en Prøve ved Slutningen af Undervisningstiden den 29. Marts 1860; til denne Prøve mødte Amtmand Cederfeldt de Simonsen, Provst Engelbrecht samt nogle Amsraadsmedlemmer og en Del af Skolens Venner. Jeg havde skrevet en Afskedssang, der lød saaledes:

„Nu ser vi tilbage, vor Skoletid forsvandt,
saa snelt som Bækken rinder, den Vintertid bortrandt;
thi midt i Vinterkulden, ved Livets grønne Træ,
fandt glade Ynglings-Hjerner mod Verdensstorme Læ.

Vi plukked' af Frugter, saa højt vi kunde naa,
for Sjælens Liv at leve, som aldrig skal forgaa;
vi drak af Livets Kilde ved Urdas rene Væld,
vi ønsked' ej at smage den Frugt, som slog ihjel.

Her saa vi tilbage paa Aandens store Strid,
vi saa dens lyse Bane i svundne Slægters Id;
og under Aandens Banner for Sandhed og for Ret
vil Ynglings-Hjertet kæmpe til sidste Aandedræt.

Her saa vi tilbage paa Danmarks gamle Tid,
og stolte Helte-Sjæle drog Aandens Blik forbi;
vi følte Hjertet banke, vi kendte dem jo nok,
vi vidste, de var Fædre til Danmarks Ynglings-Flok.

Her saa vi tilbage og over Verden ud,
saa Mindets Fugle synger hei blidelig endriu.
„Se frem, men ej tilbage“ — dog taler Danmarks Aand,
og ham vil Danskens følge med Hjerter, Münd og Haand.

Saa se vi da fremad hen mod ufødte Tid,
hvis Slør vi ej kan hæve; for Sorg er vi dog fri;
thi selv for Tiden raade han, som har Tiden skabt,
og aldrig han af Sigte sit mindste Værk har tabt.

Her samled' os Nordens den herlig djærve Aand,
derfor vi bort kan vandre med Dannebrog i Haand,
og trindt i Danmark plante af Livets Træ en Gren,
hvorfra Korsban'ret vajer al Mørkets Æt til Mén.

Saa maa vi da skilles, Farvel for denne Gang,
men aldrig Hjertet glemmer, at her ved liflig Sang
paa Kærlighedens Vinger med Ordets stærke Flugt
vi saa en Aandens Verden med ny og salig Frugt.

Saa vil vi da ønske, som gaa til Hjemmet hen,
naar Vinterstormen bruser om Odins Ø igen,
at Livstræets Krone maa hvæives her paany,
hvorunder danske Drengene kan finde Lys og Ly.“

Det skulde, som nævnt, være en Afskedssang; men da den havde faaet Kammeraternes Tilslutning og var bleven trykt, blev den sunget med fuld Kraft, før Prøven begyndte, og det blev kendeligt, at der ved den vakt en god Stemning for Skolen. Schjørring selv stillede Spørgsmaal i de historiske Fag, og da det var tilladt Eleverne at svare paa det, de kunde, blev intet Spørgsmaal ubesvaret; Landinspektøren blev særlig rost, fordi han havde opnaaet saa gode Resultater i sit Fag i denne korte Tid; denne, der ikke var min Ynglingslærer, komplimenterede mig for Sangen, idet han sagde: „De er jo virkelig Digter!“ Dette kunde jeg, som før sagt, ikke selv tro.

Denne Vinters Skolegang staar i en ejendommelig Glans for mig i Mindet. Vel kom jeg ogsaa i Aaret 1862 paa Kolds Skole, der i mange Maader var videregaaende, men jeg tror dog, jeg var gladere ved at være paa den første end paa den sidste Skole, og jeg tænker ogsaa, at jeg der blev godt forberedt til at modtage Kolds og hans Fællers ypperlige Undervisning bedre, end om jeg ikke havde været forud i Sødinge Højskole.

Oplevelser i København i Soldatertiden.

I Efteraaret 1859 var jeg paa Session, blev udskrevet til Konstabel og skulde melde mig i Maj 1860 til 1. Artilleriregiment i København. Jeg havde nok Lyst til at være Soldat, men ønskede helst at blive Infanterist, maaske fordi det forekom mig, at Artilleriet var saa maskinmæssigt. Det, jeg glædede mig mest til, var at komme til København. Imidlertid havde jeg faaet en Brokskade, hvorfor jeg brugte Bind, og jeg var derfor bange for, at jeg ikke skulde kunne taale Tjenesten. Da jeg meldte mig, sagde jeg det til Lægen; men han mente ikke, det var saa meget, at det vilde skade mig, og sagde, at jeg kunde undvære Brokbindet. Det gjorde jeg ogsaa i Rekruttiden, men senere blev jeg nødt til at benytte det igen. Jeg bar det saaledes, da jeg var i Krigstjenesten i 1864, og i de ældre Aar har det været uundværligt. Før jeg drog af Sted, blev der af Vennerne holdt Møde i Friskolen, hvor Schjørring og Køster talte. Jeg var ked af min Svaghed og sagde, at det var muligt, jeg blev kasseret. Dette skete dog ikke.

Aftenen før jeg skulde melde mig, rejste jeg hjemme fra til Pederstrup til vor Skolekammerat, Rasmus Jensen, der ligeledes skulde være Konstabel (han faldt i Dybbøl Skanser 1864). Da jeg første Gang forlod mit Hjem, kom der en underlig blød Følelse op i min Sjæl, saa Taarerne vilde frem. I Pederstrup var der Gilde, og Dansen gik livligt til over Midnat, da vi kørte der fra til Nyborg for at komme med Dampskibet over Bæltet om Morgenen. Det var dejlig mildt Vejr, Solen hævdede sig fra Synskredsen, og Sejladsen var saa fin, som den kunde være. Jeg havde aldrig før sejlet og kendte ikke en Jernbane. I Korsør kom vi paa Toget, og i Løbet af 3¹/₂ Time rullede det os til København. Vi kom til den ældste Banegaard, gik forbi Frihedsstøtten og langs med Volden efter Langebro, hvorved jeg af og til fik Lejlighed til at titte ind i Byen, hvor jeg fik Øje paa Slotskirkens Kuppel og Firspandet

paa Thorvaldsens Museum, hvorved jeg fik en Anelse om, at der maatte findes mange uanede Herligheder derinde. Modtagelsen paa Kasernen var ikke videre høflig. Jeg kom til 4. Batteri og fik Kvarter i „Gamle Artillerikaserne“ paa Christianshavn. Der laa 50 Mand paa en stor Sal. Der fik jeg prøvet at ligge paa Madras, og de forekom mig at være slemt haarde; siden blev jeg godt vant til dem og sov da lige saa godt der som i min bløde Seng. Saa fik vi Tøj og kom Dagen efter til Øvelse for at lære at gaa.

Morten Eskesen havde givet mig Anvisning paa nogle gode Familier, hvor jeg vilde blive godt modtaget, og det blev jeg ogsaa. Den ene var Skrædermester Vinthers paa Christianshavn; de var meget venlige mod mig, og jeg fik Lov til at opbevare mit overflødige Tøj der. Det andet Sted var hos den bekendte Handskemager Larsen paa Købmagergade. Schjørring havde anbefalet mig at besøge hans Broder, Peder, der da var Protokolsekretær i Højesteret. Da jeg kom ind, sad der to unge Kvinder derinde; jeg vidste ikke, hvem der var Fruen, men hun tog imod mig med de Ord: „Der har vi saa Digteren!“ Derved blev jeg noget lille. Senere fortalte Rosendal mig, at min Afskedssang til Skolen havde gjort mig saa meget bemærket, at man havde sendt den til H. C. Andersen. Hvad han syntes om den, ved jeg ikke; men kort Tid efter sendte han „Mit Livs Eventyr“ som Gave til Højskolen i Sødinge.

Artilleristøvelserne var jævnt kedelige. Man maatte høre mange Eder og Ukvemsord, dog var ikke alle Befalingsmænd lige brutale. Da vi havde opholdt os paa Kasernen i 14 Dage, blev vi ført ud paa Amager Fællod, hvor der var slaaet Lejr til os. Vi laa 12 à 13 Mand i hvert Telt og var der til sidst i August. Lejrkommandant var Kaptejn Hertel. Vi var inddelt i Hold, og vor Holdkommandør var Premierløjtnant O. Blom. Disse to Mænd var meget gode ved os og nægtede os aldrig rimelig Frihed. Jeg fik Lov til at gaa til Byen hver Søndag.

Hos Skræder Vinthers følte jeg mig ret hjemme; de var halvgamle og meget elskelige Folk. Den første Søndag

fulgte jeg med Vinther til Vartov Kirke for at høre Grundtvig, og skønt jeg havde store Forventninger om at komme der, blev de dog overtrufne paa en hel anden Maade, end jeg havde tænkt. Jeg var jo kommen bort fra mit Hjem, mit Vennelag, Menighed og mine vante Sysler og kommen i Dressur mellem fremmede Mennesker og uvante Ting; dertil kom den skrækkelige Skælden og Banden, der var mig saa modbydelig. Da jeg kom til Vartov, stemmedes der op med de hjemlige, vante Toner, Grundtvigs herlige Salmer, sungne i fuldt Kor af den store Menighed. Dette gjorde et saa overvældende, smeltende Indtryk paa mig, at jeg maatte græde af Glæde. Grundtvigs Prædiken kunde jeg til Nød følge; den gjorde mig dog ikke den Glæde, som naar jeg hørte Birkedal, hvis Prædiken jo var saa mageløs billedrig og løftende. Grundtvig prædikede over det Evangelium, hvori der staaer, hvad Jesus sagde til Discipulene: „Dette har jeg talet til eder ved Lignelser, men den Time kommer, da jeg ikke mere skal tale til eder ved Lignelser, men frit ud forkynde eder om min Fader.“ Og jeg tænkte og skrev: „Maaske gaar det nu mig ligesom Disciplene, at nu havde jeg hidtil hos Birkedal hørt Ordet forkyndt i Lignelser, men nu skulde jeg hos Grundtvig høre det talt lige ud uden Billedsprog.“ Jeg kom mange Gange i Kirke hos Grundtvig og havde baade Gavn og Glæde deraf. Engang hørte jeg ham vidne om, at Troens Ord var fra Vorherre og paa een Gang stod for ham „som et himmelsk Lys“. Undertiden, naar jeg for Tjenesten ikke kunde komme til Byen om Formiddagen, hørte jeg Aftensang i Vartov, hvor P. Boisen prædikede, eller hos Mejnert i Frelserkirken. Nogle enkelte Gange hørte jeg ogsaa P. A. Fenger. En Gang imellem besøgte jeg H. F. Larsen og P. Schjørring og fandt altid god Modtagelse. Det var en fornøjelig Afveksling paa Soldaterlivet i en Tid, hvor hverken Soldaterhjem eller „Dannevirke“ var til.

Saa var jeg efter Birkedals Tilskyndelse et Par Gange hos Frederik Barfod, der var gift med Birkedals Søster, og hvor hans Moder opholdt sig. Men han talte ikke ret

meget med mig. Engang, da vi sad ved Bordet, kom der Telegram fra hans Søn, der rejste i Jylland. Den gamle Barfod blev meget angst, da han modtog det, han rystede paa begge Hænder, men da han aabnede det og saa, at der blot stod: „Vilde prøve Telegrafen“, blev der almindelig Munterhed. Der saa jeg Jørgen la Cour, der blev hans Svigersøn, samt en anden Løjtnant la Cour, der var en af vore flinkeste Lærere paa Rekrutskolen; rigtig nok bærede han mig med Navnet „Karperyg“, men det bar jeg let.

Saa djærvede jeg mig til at besøge Grundtvig selv; jeg var der 3 à 4 Gange. Den første Gang var jeg uheldig, da der var andre fremmede, saa jeg fik kun aflagt en Hilsen fra Schjørring og flere der hjemme fra. Anden Gang, jeg var der, var der ingen andre end jeg, og han sad og talte med mig saa jævnt og hyggeligt som en Fa'r med en Søn. Paa den Tid var Bjørnstjerne Bjørnson i København, og man sagde, at han digtede paa en Bog om Hellig Olav (Arnljot Gelline?), og jeg spurgte Grundtvig, om der kunde være mere at skrive om Olav den Hellige, da vi havde en saa udførlig Saga om ham i Snorros Krønike.. Dertil sagde han, at Historieskriverne kun kan berette om de Ting, der vitterlig er sket, hvorimod Digteren kan skildre, hvad der ligger bagved: Drifter, Tanker og Følelser, hvoraf Begivenhederne var en Frugt. Vi kom til at tale om Saksos og Snorros Værker, og da jeg sagde, at jeg syntes bedst om Saksos Krønike, svarede han, at Snorros var et langt dygtigere Arbejde og stod i Fremstillingskunst paa et højere Trin end Saksos. Den Gang kendte jeg kun Bjovulfs Drapa i Brudstykker, saa bad jeg ham om at laane mig Bogen, og dette gjorde han meget beredvilligt, hvilket siden forundrede alle dem, jeg fortalte det til. Ja, jeg maa gentage, at vi talte sammen som Fader og Søn, hvilket fra min Side maaske kom af, at Grundtvig i sit Ydre meget lignede min Fader der hjemme; de var omtrent i samme Alder, og Ansigternes Form var hinanden paa-faldende lig. At Uligheden i aandelig Henseende var stor

behøver ikke at nævnes. Han vilde gerne vide noget om, hvordan det gik til i Lejren, og navnlig vilde han gerne høre noget om, hvordan det gik hjemme i Menigheds-kredsen og om, hvad der rørte sig i Folket. Jeg fortalte da, hvad jeg vidste, og da jeg nylig havde faaet Brev fra Anders Tange, læste jeg det for ham og hans Frue. Det lyder saaledes:

Kære Knud!

Det har været lidt underligt i den senere Tid, det maa jeg tilstaa, fordi du nu aldrig findes ved vort gamle, kære Samlingssted, Ryslinge Kirke, hvor vi ellers gerne mødtes og hilste hverandre med et godt og ærligt, dansk Haandtryk, efter at vort Haab var bleven vakt og vor Tro styrket ved det Troens, Haabets og Kærlighedens Ord, som vor kære Birkedal aldrig lader dem savne, som har Øren til at høre og Aand og Hjerter til at modtage og fatte det. Det har været mig en Glæde at høre Hilsener fra dig, at du befandt dig vel efter Omstændighederne, og at du heller ikke der kan savne det Livsens Ord, da du nu har Lejlighed til at høre Aandens Ypperstepræst i Norden, for det kan vi jo ikke leve foruden, da vi i det har Vorherre selv, og uden ham er vi jo intet og kan intet gøre. Og hvor der kastes Vrag paa dette Herrens Ord ved hans Sakramenter og hans Bøn, der er heller ingen hellig, almindelig Kirke. Det er ellers mit Ønske, at du vil give mig en lille Skildring af det kristelige og folkelige Liv derinde i Hovedstaden, hvor alle saavel gode som onde Kræfter ligesom er samlede paa een Plet, hvis du ellers har haft Lejlighed til at gøre nogen Erfaring i saa Hen-seende; for jeg kan nok tænke, at du som Rekrut ikke kan have nogen udstrakt Frihed. Det sidste, jeg hørte om dig, var, at du skulde til at ligge i Lejr paa Amager. Det har nok ikke været synderlig behageligt i saadant ustadigt Vejr, som vi har haft i denne Sommer.

Nu vil jeg prøve paa at fortælle dig lidt om, hvordan vi har haft det, siden du rejste. Jeg tror at kunne mærke, at dersom Gud vil, skal vi faa det lidt bedre i Sommer end ellers; dersom ellers Fortsættelsen og Enden vil blive som Begyndelsen, og jeg haaber, at det folkelige Liv hos mange mere vil komme til at gaa Haand i Haand med det kristelige, end det hidtil har gjort. Jeg knytter dette Haab nærmest til de folkelige Fester, hvoraf vi paa vor Egn har afholdt tre, der har været talrigt besøgt, og som nu er bestemt at skulle afholdes hver Søndag Eftermiddag i Birkedals Skov, naar Vejret tillader det. Den første blev afholdt i Lars Jakobsens Skov i Eskildstrup for Brødrene Berntsen, der skal være Soldater. Den Dag var Vejret meget uheldigt, og Stemningen som Følge deraf noget trykket; men dog stod den store Forsamling med god dansk Taalmodighed under Paraplyerne og hørte paa fem Taler. Birkedal traadte da først frem og skildrede meget levende, hvordan de Soldater skulde være, som Holger Danske paa den store Session vilde erkende for danske Kæmper og Brødre, og til den Ende delte han dem i tre Hold: *Undermaalerne*, det var dem, der gik til Kampen, alene fordi Kongen befalede dem det, der af Troskab mod ham vilde stride, skønt de egentlig ikke vidste, hvorfor de gjorde det. *Linietropperne* eller de, som elskede deres Fædreland og Modersmaal og hellere vilde gaa i Døden end bøje deres Nakke under fremmed Aag. Og endelig *Garden* eller de danske kristne, som ikke alene stred for Konge og det jordiske Fædreland, men ogsaa for den himmelske Konge og det uforgængelige Fædreland heroventil. Men da Birkedal var midt i sin Tale, begyndte det at regne paa Kraft, og han gik derfor ned med den Bemærkning, at han var bange for, at det blev temmelig vandet. Men Schjørring var kommen i Tanke om, at nu skulde der være Folkefest,

og han traadte derfor frem med opsmøget Kræve og nedfalden Hat og talte, saa det skingrede efter, om de danske kristnes Forhold til Staten og til Folkekirken og Verden i det hele, og til Tekst havde han taget et Ord, som du havde skrevet til ham; nemlig det, at du troede da nok, at du kunde nære dig. Og naar vi danske Kristne kunde bringe det saavidt, maatte vi takke Vorherre og være glade derved til bedre Tider; thi det var ikke saaledes, som han havde hørt en højstaaende Gejstlig (Biskoppen) sige fornylig, at nu var det en Ære at være en Kristen, og nu blev de ikke forhaanede længere. Nej, han (Schjørring) sagde tværtimod: „Naar de Kristne ikke længere kæmpede og ikke blev forhaanede længere, da var de ikke til mere.“ Derefter fremtraadte cand. jur. P. Schjørring med en livlig Tale om vort Forhold navnlig til Tyskerne og Fællesforfatningen i Særdeleshed, som han lignede ved en Vogn med en Stjært i hver Ende, saa det gjaldt om, hvilken Ende man kunde spænde de bedste Heste for; de fleste kunde Tyskerne let spænde for, og derfor maatte vi Danske snarest muligt se at komme af med dette Kluderi, dersom vi vilde beholde vor Folkelighed og Selvstændighed. Hans Tale blev lønnet med et kraftigt Hurra. Han lod til at være en rar, folkelig Mand af en Københavner at være og syntes at befinde sig godt ved Festen, skønt der ikke var stort andet end bare Paraplyer til Syne. Derefter talte ogsaa Cornelius Pedersen og Kofoed.

Den anden og mest storartede Fest var Grundlovsfesten i Gultvedholms Skov, hvoraf der endogsaa er gaaet Ry i vore Dagblade. Der var Musik, og over 10 Sange blev afsungne. Talerne blev holdt af Schjørring, Birkedal og Brandt samt Køster og Kofoed. Jens Jensen var Dirigent. Schjørring talte om Grundlovens Betydning for os, og hvorledes den var fremkommen af den gensidige Kærlighed mellem Kongen

og Folket, og saa længe denne Kærlighed blomstrede, kunde den bestaa til Kraft og Velsignelse. Birkedal talte om, at det danske Folk havde en anden Grundlov end den, der var skreven med Blæk, nemlig den, som den danske Landsoldat skrev med sit Blod i Treaarskrigen. Han gennemgik derpaa alle de sejrige Kampe, som vore Soldater udholdt, og hvor de hver Gang føjede en ny Paragraf til denne os dyrebare Grundlov. Brandts Tale gik ud paa, at Præsterne og Folket maatte komme til Forstaaelse. Han vilde have det aflagt, at man sagde Hr. Pastor til Præsterne, da hellere bruge Navnene. Køster talte om, hvem de Danske helst skulde vælge som deres Tillidsmand, enten Hr. Sørensen eller Holger Danske. Kofoed talte om, at det frie Skolevæsen maatte haandhæves, for at den opvoksende Slægt kunde blive dygtig til at virke i folkelig og kristelig Retning. Hans Tale var saa rar og hjertelig, og Fuglene i Trætoppene sang saa dejligt, at Birkedal sagde, de bifaldt, hvad Kofoed sagde, og han sluttede med et Hurra for den danske Kvinde.

Sidste Søndag havde vi den tredie lille Fest i Birkedals Skov. Birkedal talte om Nordens Guder, talte baade om Aser, Vaner og Jetter og deres Kampe og dvælede især ved, hvor vigtigt det er for os Nordboere at kende vore gamle Myther og Sagn, da hele vort aandelige Liv spejlede sig deri. Køster var ogsaa usædvanlig i Aande den Dag og holdt den livligste og vittigste Tale, jeg i lang Tid har hørt af ham. Han fortalte Mythen om Thors Hammer, der blev stjaalet, og hvordan han fik den tilbage ved at holde Bryllup med Trym i Frejas Klæder; og han anvendte det paa, hvordan det kraftige, mundtlige Ord paa Modersmaalet var bleven stjaalet af Tyskerne; men hvordan det skulde gaa med at faa det tilbage, om det var ved paa Skrømt at slutte Forbund med Fjenden, vidste han ikke, og den Knude er vist heller

ikke løst endnu. Han ønskede imidlertid, at vi maatte faa Hammeren igen, og at den maatte bruges kraftigt, ikke alene til Alvor men ogsaa til Skæmt, saa det danske Folk kunde faa sig en rigtig god og frisk Latter. Og han fortalte en Historie om „Pip op lille Fugl“, hvoraf vi lo saa godt, at jeg tror ikke, han kunde ønske sig det stort bedre. Schjørring talte for Dannekvinden, og du kan tænke dig, hvor begejstret han var for hende, at han udbragte et Hurra for, at den danske Kvinde snart maatte tage Luven fra Mændene. Dertil gjorde Birkedal dog den spydige Bemærkning, at han dog ikke vilde ønske, at danske Mænd skulde komme til at rende bagefter deres Koner og tage dem i Skørterne. Imod en saadan Opfattelse maatte Schjørring protestere og forbeholdt sig nærmere Udtalelse til en anden Gang.

Nu tænker jeg, at du har faaet et lille Billede af vore Fester. Og saa vil jeg fortælle dig noget andet, der er mindre glædeligt. Det er den, at den tyske Skolelærer fra Kirkeby holder Forsamling hele Landet over hos Pietisterne. Hidtil har han dog holdt sig i beskeden Afstand fra Ryslinge, men i Espe og Vantinge har han været de to sidste Søndage. Hovedindholdet af hans Tale, har jeg hørt, var, at der ingen værre Løgnere og Bedragere er end Grundtvigianerne, de er meget værre end Mormoner og Baptister, og naar man blot hader dem og kan vrøvle en hel Del op ad Vægge og nedad Stolper om Djævel, Synd og Omvendelsen, Jesu Blod og Vunder osv., saa er man en god Kristen. Det bryder vi os imidlertid intet om, som staar i den Pagt, vi i Daaben har sluttet med Vorherre, og kan trøstigt sige:

„Guds Kirke er vor Klippeborg, den staar paa Sions Bjerge;
 kast kun, min Sjæl, paa Gud al Sorg, han er vor Kirkevæрге.
 Som fordem saa og nu han kommer grant i Hu,
 den trænger til hans Vagt, omringet og belagt
 af Mørkets Helvedskare!“

For Schjørrings Skole er der gode Udsigter. — Nu maa du snart skrive og glem ikke gamle Grundtvig. — Saa skal jeg hilse fra Skolekammeraterne, Peder Pedersen og Hans Bonnesen, og min kære Thrine og andre, som mindes dig med Kærlighed. — Vorherre holde sin Haand over dig, hans Fred og Velsignelse være med dig. — Farvel.

Gestelev Mark pr. Odense, den 29. Juni 1860.

Anders Tange.

Dette Brev læste jeg, som før meddelt, i Grundtvigs Værelse, og baade Biskoppen og Fruen hørte med Opmærksomhed derpaa. Blandt dem, jeg en enkelt Gang kom sammen med i København, var Højskolelærer A. Chr. Poulsen Dal, der var paa Kursus derinde; han viste mig omkring paa Museerne, navnlig paa den kongelige Malerisamling paa Christiansborg, hvor han særlig gjorde mig bekendt med „Dansk Kunst“; jeg traf ogsaa sammen med Kold derinde. En Søndag, da jeg havde været i Vartov Kirke, fulgtes vi ad ind i Byen; han gik længe tavs, men lige med eet sagde han: „Dette var ret noget for mig! Naar jeg hører Grundtvig prædike, da er det, som om jeg faar en Forsmag paa den evige Salighed“. Vi var inde paa Blaagaard Seminarium, som Jeppe Tang for faa Aar siden havde oprettet. Jeg havde megen Gammen af at høre paa, hvad de to talte om, og dog kan jeg ikke erindre andet, end at Tang, der havde syslet med at udgive Ludvig Christian Müllers historiske Skrifter, sagde til Kold: „Hvornaar mon vi to kommer ind i Danmarks Historie?“ Dertil svarede Kold intet; men Tiden har vist det. Derefter sad vi sammen hos Poulsen en lille Tid, hvorefter Kold trak sig tilbage for at sove Middagsøvn, idet han sagde, at om Aftenen skulde han ud til Grundtvig, og da gjaldt det om at være saa frisk som muligt; han var utilfreds med, at

jeg ikke var bleven Elev hos ham, og først, efter at jeg havde fremsagt Afskedssangen fra Sødinge, talte han ikke mere derom.

Jeg fik mange Breve hjemme fra, navnlig foruden fra Fader og min Fætter August Jacobsen ogsaa fra Schjørring, Anders Tange og flere, og da de fleste var fra kristne Venner, var deres Indhold meget forskellige fra andre Soldaterbreve; nogle Kammerater havde kigget i disse Breve og havde faaet Indtryk af, at jeg nok var Mormon; en af dem spurgte mig meget alvorligt, om jeg var det; saa lidt Forstand paa aandeligt Liv havde man dengang. I fire Maaneder laa vi i Telte, tolv Mand i hvert, hvilket ikke var heldigt for Renligheden; jeg fik ogsaa Øjensyge og maatte en Tid lang ligge i Sygetelt og bruge Øjenvand. I August blev Vejret ustadigt; jeg saa først i Maaneden Rug, der var høstet i Jacob Holmblads Mark, hvor nu Sundby ligger; den stod paa Marken over fire Uger, var sluttelig baade sort, grøn og halvt ødelagt. Skoletiden varede fire Maaneder og endte med Præsentation, hvor jeg kommanderede en fire og firsindstyvepundig Kanon paa fast Batteri og gjorde det vist meget punktligt, hvilket jeg skønnede deraf, at Officererne betragtede os meget opmærksomt, og at jeg skulde have været Underkorporal, hvis jeg ikke havde byttet Nummer med en overkomplet Mand, der skulde hjemsendes; det var efter min gamle Faders Ønske, at jeg gjorde dette Bytte, hvilket jeg betalte med 24 Kr. maanedligt.

Da jeg rejste hjem, tog jeg med første Morgentog til Roskilde, besaa om Formiddagen Domkirken og Byen; om Eftermiddagen tog jeg til Sorø, hvor jeg dristede mig til at banke paa hos Bernhard Severin Ingemann; han kom selv ud af Døren, men desværre i Kirkedragt med Ridderkors paa Brystet; han skulde til Barkedaa hos en Adelsfamilie. Jeg sagde, hvem jeg var, hilsede fra mine fynske Venner og Lærere og blev derpaa ført ind til hans Hustru, som talte med mig og gav mig Kage og Vin; derpaa viste hun mig Guldhornet, som vi havde

givet ham; i deres Stuer hængte mange Malerier, saa ikke alene Væggene, men ogsaa Dørene var behængte dermed. Det var jo et Par Aar i Forvejen paa Ingemanns 70-aarige Fødselsdag, at Folket havde givet ham dette Guldhorn; jeg havde ogsaa givet min Mark og var tillige en virksom Indsamler. Alle de, jeg henvendte mig til derom, gav, med een Undtagelse, gerne deres lille Bidrag. Denne ene Mand svarede mig: „Jeg giver intet til Ingemann, havde det endda været til Holberg.“ Denne Mand var en ivrig Læser af S. Kirkegaard. Men der indkom flere Penge, end Guldhornet kostede, og den overskydende Sum blev overgivet Ingemann til Brug efter eget Valg. Man siger, at det var efter Højskolelærer A. Kr. Poulsen Dals Raad, at han for disse Penge skænkede en Del af sine egne Værker til de dengang oprettede grundtvigske Friskoler trindt om i Landet. I alle disse Skrifter fandtes det nye Vers:

„Paa Folkets Krønikehylde
disse Minder og Kvad fandt Ly.
Med Kærligheds Guldhornsfyld
de nu flyve til Land og By.“

Fra Ingemanns Bolig gik jeg hen ad Gaden, og der mødte jeg ham igen. Han standsede og talte med mig, og jeg fik da det sagt, som jeg havde tænkt at sige til ham. Jeg sagde ham Tak for hans Skrifter, da det, han havde skrevet for Danmark, ogsaa havde gjort Indtryk paa mig. „Det er mig kært,“ sagde han. Siden talte han lidt mere med mig og raadede mig til at gaa ind og bese Kirken. Dette gjorde jeg og blev overrasket baade af dens Skønhed og af de store Minder, den husede. — To Aar efter fulgte jeg Ingemann til Graven, hvor P. Kr. Kirkegaard talte, og hvor jeg saa H. C. Andersen.

I den stjerneklare Aften vandrede jeg saa fra Sorø By til Stationen, hvorfra Toget gled til Korsør. Jeg sejlede over Bæltet om Natten og gik fra Nyborg ved Midnatstid. Ved Solopgang, da Pigerne gik til Malkning, kom jeg til Sødinge. Inde i Hans Hansens Tofte gik min Ven,

Erik Hansen. Jeg sprang over Hegnet, hoppede over et „Aanested“ Korn for at hilse paa ham. I Hjemmet passede jeg derefter fremdeles vor Avling, og da Højskolen i November igen begyndte, blev jeg Hjælpelærer i Børneskolen et Par halve Dage om Ugen. Denne Vinter var Lars Frederiksen, Ryslinge, Lærer i Landmaaling og Nivellering paa Højskolen. I Sommeren 1861 blev der holdt nordisk Kirkemøde i Christiania; Schjørring opfordrede mig til at rejse med, og til min store Glæde gav min Fader omsider mig ogsaa Lov dertil. Om den Rejse skrev jeg en Dagbog. Den udvidede min Synskreds og min Menneskekundskab, som vist har gavnet mig paa mange Maader.

Paa Højskole hos Kold.

Efter at jeg var kommen hjem og havde faaet indhøstet, indtraadte mit Livs store Vendepunkt, som dog i lang Tid var forberedt, nemlig, at den Kvinde, jeg havde elsket fra Barndomsaarene af, ikke kunde blive min Brud; og derfor forekom det mig, at Fremtiden laa øde og mørk for mig. Efter at dette var sluttet, vandrede jeg Natten efter fra Sødinge til Ryslinge for at tale med Schjørring og, da jeg ikke traf ham der, tilbage igen. Det var mørkt baade foruden og forinden; men paa denne mørke, triste Vandring lysnede det, ved Guds Hjælp, dog i min Sjæl, og det blev til Vished hos mig, at jeg helt burde paatage mig at blive Børnelærer, og jeg haabede, at jeg kunde erhverve Dygtighed dertil. Schjørring billigede min Fremtidsplan og støttede mig godt. Han forpagtede min Faders Jord og gav mig fri Undervisning i Sommeren 1862. Der læste jeg sammen med Mads Kristian Videbæk og Kr. Kristiansen, Rødvig. Min Fader havde helst set, at jeg var bleven ved med at være Bonde heltud, men da der var

Udsigt til, at alt kunde ordnes paa lempelig Maade, gav han mig ogsaa Tilladelse til at gaa den nye Vej. Mange af Friskolefolkene ønskede ogsaa, at jeg vilde blive Friskolelærer.

Det var klart for mig, at jeg først maatte være Elev paa Kolds Skole. Schjørring billigede dette, men Birkedal havde Betænkeligheder derved. Jeg selv tænkte, at naar jeg havde været hos Kold een Vinter, vilde jeg derefter paa Blaagaard Seminarium i København. Kold var da ved at flytte fra Hindsholm og byggede Skole paa Hjallesemark. En Dag, jeg var i Odense, tog jeg hen til den nye Skole for om muligt der at træffe Kold og indmelde mig til Vinterskolen, hvilket skete. Min Kammerat fra Sødinge, Rødvig, kørte med derhen. Kold talte meget med os, mest om Skolesagen, og han sagde rent ud om sig selv, at han, *bedst af alle*, kunde være Lærer for den danske Ungdom. Jeg syntes, at det var en meget mærkelig og tankerig Samtale, og efter at vi var kørt bort, sad vi længe tavse paa Vognen. Endelig spurgte jeg Kristian Rødvig om, hvad han syntes om Kold, og jeg blev da meget forbavset, da han svarede: „Det er den største Pralhals, jeg nogensinde har hørt paa!“ Jeg søgte at paavise, at Kold ikke havde rost sig selv for meget, for alt, hvad han havde sagt, var jo sandt. Men han blev heller aldrig Kolds Elev.

En af de første Dage i November 1862 begyndte Skolen i Dalum, der kom straks 58 Elever, senere flere. Skolens Lærere var A. Kr. Povlsen Dal og den senere Præst J. L. Knudsen. For denne sidste blev jeg forestillet af Kold med de Ord: „Her ser De en ung Mand, som herefter skal lyse som en Stjerne paa Friskolens Himmel!“ Jeg tænkte: gid det ogsaa her maatte komme til at passe, at „der ligger Spaamands Ord paa Vismands Tunge“. Men hver Gang, jeg har mindedes dette, har det været mig til Ydmygelse. Den første Dag bar vi en Stak Tørv i Huse. Næste Dag begyndte vi med at synge: „Nu rinder Solen op af Østerlide,“ derpaa traadte Kold hen ved Enden af et af Bordene og begyndte sit Foredrag med de Ord:

„Nu skal vi prøve, hvordan Ordet vil lyde i den nye Skole.“
 Det var hele Indvielsen. Derpaa talte han over det Vers
 af Grundtvig:

„Om hundrede Aar er den danske Bonde
 langt bedre oplyst om de gode Ting
 end nu Professorerne om de onde
 og alle Tyskernes Bukkespring.“

Jeg har i mine Optegnelser efter Kolds Foredrag prøvet paa at gengive lidt af Hovedtankerne i det og de følgende Foredrag, men det er kun en lille Brøkdæl af, hvad vi hørte*). Næste Dag læste han hele Grundtvigs Digt: „Danmark om hundrede Aar“ (fra 1850). Da han havde læst det tredje Vers, spurgte han, om nogen kunde sige, hvad „Vanelands Skygge“ betød. Da det lod til, at ingen kendte noget dertil, sagde jeg, at Vanerne var regnede for de mildeste og hjerteligste blandt Nordens Guder, men hvad Vanelands Skygge var, vidste jeg ikke. Dertil svarede han, at det var Blødagtighed i alle Livets Forhold. Han talte meget begejstret om Grundtvigs Digt og om alt, hvad det lovede vort Folk og Fædreland; men bagefter sagde han, at saadanne Foredrag vilde vi sjældent faa at høre af ham. Kingos Morgensalme: „Nu rinder Solen op af Østerlide“ blev sunget hver Dag i lange Tider. Men da nok i den samme Vinter Grundtvigs: „Udrundne er de gamle Dage“ blev almindelig kendt, optog Kold den til sin daglige Indledningssalme, og det blev han ved med, saa længe han levede. Om Kolds Foredrag kan jeg ikke sige andet, end at de var mageløse; i det mindste har jeg aldrig hørt Mage dertil. De handlede væsentlig om, hvorledes man ved Guds og gode Aanders Hjælp skulde komme til at opelske Menneskekærligheden og derved faa Egenkærligheden fortrængt. Hans Tale spændte over alt, baade i Himmel og paa Jord, baade Aandslivet og Hjertelivet; men den gik aldrig højere eller videre, end man fik en

*) Fr. Nygaard har i sin Levnedsskildring af C. Kold gengivet en Del af K. R.s Optegnelser fra Kolds Foredrag.

tryk Følelse af, at han selv levede med i sit Ord og havde oplevet, hvad han skildrede. — Og saa var det kun vi faa enfoldige Elever, han talte til! Hele Norden burde have lyttet til hans Tale.

Hans mangeaarige, trofaste Medhjælper A. Kr. Poulsen Dal underviste i Jordbeskrivelse, Kemi, Landmaaling, Matematik og flerstemmig Sang. Han var altid til Tjeneste baade tidlig og sildig. I vore Dage er man tilbøjelig til at mene, at Eleverne ikke arbejdede paa Højskolen i den første Tid, efter at de var fremkomne. Det er en stor Misforstaaelse; thi hele Dagen, lige fra Kl. 7 Morgen indtil Kl. 11 Aften, blev taget i Brug. Vi havde ikke Gymnastik, men Kold gav os lidt Arbejde med Brændsel og sligt om Morgenen; men det var egentlig for lidt for at faa Lemmerne rigtig rørt. Desværre var noget af Arbejdet temmelig strængt, idet det bestod i at kløve nogle sejge Egestapper, der skulde nemlig hamres paa Kilerne, saa at Hænderne rystede hele Dagen og blev uskikkede til Skønskrivning. Dette skønnede dog Kold næppe. Den anden faste Lærer var cand. theol. Jens Lassen Knudsen, Sønderjyde, han fortalte Danmarkshistorie og havde Dansk og Islandsk med os. Hans ældste Datter, Dora, skulde lære at læse, og man bad mig om at læse med hende, og vi stavede og læste baade med og uden Bog, naar Lejlighed gaves. Sønnen, Jakob Knudsen, var 4 à 5 Aar og kunde begynde at synge. Han sang f. Eks. „Goliath drog fra Gath,“ og naar han kom til: „stamped mod Fjeld og Flod,“ dundrede han i Gulvet med sine smaa Ben. Pastor L. Helveg fra Odense holdt Foredrag om Nordens Myther. Der kom mange for at høre Foredragene, tiest Pastor Kofod fra Sønder-Næraa; de fleste var Bønder. En Morgen, før det blev lyst, kom P. Larsen, Skræppenborg, og flere jydsk Bønder fra Sødinge, og mens de stampede op ad Trapperne til Sovesalen, sang han: „Staa nu op, din dovne Hund, Morgenstund har Guld i Mund!“ og tilføjede: „Er det en Maner at lære de unge Karle at snue saa længe om Morgenen? Ja, i dette Kanaans Land kan det maaske

gaa an; ovre hos os i Jylland gaar det ikke!“ Kold lettede Hovedet fra Pudén og sagde blot: „Naa, er det dig, Peder.“ Derefter stod vi op og tog fat paa vor Gerning. Kold holdt som sædvanligt Foredrag fra Kl. 11 til 12, efter at de andre Lærere havde undervist i tre Timer. Om Eftermiddagen var der Forhandling om Skolesager, hvori baade Lærerne og de fremmede deltog.

Ti Maaneder i Egebjerg Friskole.

Jeg var jo egentlig kommen paa Kolds Skole for at uddanne mig til Friskolelærer. Schjørring og nogle af kans Skolefolk havde bedt mig om at overtage Sødinge Friskole, naar han engang fratraadte; men det kom til at gaa helt anderledes. Omtrent ved Midvinter kom nogle Mænd fra Egebjerg, Kirkeby Sogn, hvor Jens Sofus Brandt fra Ollerup ogsaa var Præst, ud til Skolen for at bede Kold om at skaffe dem en Lærer til en Friskole, de agtede at oprette. Kold bad mig om at overtage denne Plads. Jeg svarede dertil, at jeg havde tænkt at tage paa Tangs Seminarium, naar Skolen her var forbi. Men Kold var ikke saa let at slippe forbi; han sagde: „Hvorfor vil De nu det, Knud? De kan jo prøve, om De kan holde Skole; finder De saa, at De trænger til mere Oplysning, kan De jo komme til mig igen.“ Og han lod mig forstaa, at i Egebjerg var der Trang til at faa begyndt, at nu var Tiden dertil, og der var ingen andre end mig, han kunde anbefale. Saa lod jeg mig, som saa mange Gange tilforn, overtale til at sige ja og modtog Tilbudet.

Imens jeg var paa Kolds Skole, fik jeg en slem Forkøelse. Aarsagen var maaske, at jeg engang, jeg var hjemme, fik at se, at der var Uorden i nogle Drænsrør, jeg fik dem lagt om og fik derved vaade Fødder. Maaske kom det ogsaa af den daarlige Luft, der var paa

Soveværelset, hvor der laa 60 Personer. Det lange Aftensæde kunde ogsaa bidrage dertil. Jeg blev saa daarlig, at jeg næsten ikke kunde tale og blev bange for, at Brystet var daarligt. Dette benægtede dog Læge Helveg i Odense, der sagde, at jeg led af Luftrørskathar. Han ordinerede kogt Brystmel, der skulde koges i Mælk og drikkes om Morgenen før Davretid. Jeg bad da Jomfru Marie Kold om at faa dette kogt, hvilket hun gerne tillod og gav Kokkepigen Besked. Denne hed Ane Marie Jensen og var en Datter af Gaardmand Jens Rasmussen og Gertrud Rasmussen i Hersnap, Dalby Sogn. Hun kogte saa den Morgendrik, mens jeg var paa Skolen, og vi fik hver Dag en lille Samtale. Det viste sig, at vi kunde godt sammen, og efterhaanden kom den Tanke op: mon det ikke er den Kvinde, Gud vil give dig til Hustru? Men imedens vi var paa Skolen, talte vi ikke til hinanden derom.

Til April rejste de fleste Elever, men jeg blev tilbage for at undervises mere af Poulsen og høre, hvordan Kold holdt Børneskole. Han benyttede Balslevs Lærebog ved Undervisningen i Kristendom, og det forekom mig, at han tog lovlig strengt paa det. Jeg har derfor ikke kunnet tage ham til Mønster og ikke heller andre Lærere. Hen imod Majdag kom Maries Broder, Rasmus, for at hente hende. Hun skulde hjem lidt og derefter være Husholderske hos Gaardmand Anders Hansen i Revninge, hvis Datter, Trine, skulde være Elev paa Kolds Pigeskole. Marie sagde os Farvel med Taarer og betroede mig senere, at hun tænkte, at nu fik hun maaske aldrig mere mig at se. Kold sagde til hendes Broder: „Lad mig nu se, du bliver god ved Marie.“ „Ja, det skal jeg nok,“ sagde Rasmus, og saa rejste de af Sted. Og jeg sad tilbage med blandede Følelser. Saa drog jeg hjem for nogle Dage.

En af de første Dage i Maj 1863 kom gl. Ungkarl Niels Hansen fra Egebjerg, Broder til Gaardmand Rasmus Hansen, der var Medstifter af Skolen, kørende til Sødinge for at afhente deres nye Friskolelærer. I min Moders blaamalede Kiste havde jeg nogle Bøger og mit Tøj.

Desuden havde jeg formaaet Kristian Rødvig, der sang godt, til at tage med for at lære Børnene Sange og Salmer. Vi blev modtagne med aabne Arme af Sognefoged, Gaardmand Hans Nielsen og Hustru, Gertrud, samt hele Familien. Der fik jeg mit Opholdssted i 10 Maaneder, til jeg blev indkaldt til Krigstjeneste, hvormed mit Skolehold paa dette Sted sluttede. Sognefogden gav mig Plads ved sin Side ved Bordet og bad mig bede Bordbønnen. Kredsen havde lejet Skolestue hos en Gartner i Byen, og Niels Hansen, der ogsaa kunde snedkre, havde forsynet den med Møbler.

Den første Formiddag mødte kun een Dreng, om Eftermiddagen kom der flere Børn. Antallet voksede stadig, og i Februar, da jeg rejste derfra, var der 25 Børn i Skolen. Skønt vi kun var faa, sang vi: „Nu titte til hinanden de fagre Blomster smaa“, og det viste sig straks, at den store Dreng, der var mødt allerførst, var en god Sanger, som havde gaaet i Kristian Appels Skole i Ryslinge tilforn. Inden ret længe blev han vor stadige Forsanger. Da jeg ikke vilde fortælle Bibelhistorie, før der var kommen nogle flere Børn, begyndte jeg med at læse en eventyrlig Fortælling, oversat af Oehlenschläger, kaldet „Den stumme Kærlighed“, saa regnede vi noget osv. Om Eftermiddagen kom der flere, og inden ret længe havde vi 10 à 12 Børn. Da vi var komne godt i Gang, fortalte jeg Bibel- og Danmarkshistorie, og da jeg ikke selv ejede Saksos Danmarks-kronike, laante jeg den af Pastor J. S. Brandt, Ollerup. Disse Oldsagn huskede Børnene udmærket til stor Forbavselse for Præsten, som ved Efteraarseksamen hørte „Per Plov“, der ellers græd ved Eksaminer, fortælle baade om Rolf Krake og de andre Konger og Kæmper; han var nemlig bleven forvandlet ligesom Høt, der blev til Hjalte. En lille Pige, Kristen Vævers Mine, hvis yngre Broder var optaget i Skolen, sad flere Dage udenfor Skolens aabne Vinduer og hørte paa Undervisningen. En Dag, da jeg igen fik hende at se, bød jeg hende at komme indenfor, men da hun havde været inde i Skolen, fik hendes Fader ikke Fred for hende, før han maatte tillade hende

at komme i Friskolen. Han vægrede sig en Tid, thi for det første sad han i smaa Kaar og kunde kun daarligt betale Skolepenge, og for det andet holdt han heller ikke af at lægge sig ud med Degnen. Endelig fik dog Mine Lov til at komme i Friskole, dersom hun selv vilde gaa op til Kirkeby og forlange sig udskreven af Almueskolen. Dette var hun heller ikke bange for. Hun kom saa en Dag ind til Degnen og bad om en Skoleseddel, for nu skulde hun i Friskole. Han vrissede lidt af det og sagde, at han havde ikke Tid til at skrive nu. „Ja, ja, da,“ sagde hun, „jeg skal et Ærinde ned til Raarud, saa kan jeg komme ind og faa Sedlen, naar jeg gaar tilbage;“ det skete.

Nogen Ulempe var der ved at holde Skole i Gartnerens Storstue, for Vejen derind gik gennem Dagligstuen, hvor Konen mest sad og spandt, saa hun blev undertiden forstyrret i Arbejdet. Værst var det, naar jeg var henne hos Sognefogdens til Middag, for da regerede Børnene baade ude og inde. Dette var for drøjt for den gamle, som ikke var særlig barnlig anlagt. Hun irettesatte da Børnene og skændte paa dem, naar de rumsterede alt for meget. Dette førte naturligt til, at det morede dem, naar hun blev vred, og de kunde ikke bare sig for at drille hende lidt ved visse Lejligheder. Endelig klagede hun over dem til mig: „Der er ikke noget paa Færde, naar De er til Stede,“ sagde hun, „men naar De er borte, holder de et farligt Hus, saa jeg er tit bange for, at de bryder mine gamle Stole itu.“ Jeg sagde da til hende, at nu skulde jeg se at faa dem til at være lidt mere rolige, men saa maatte hun ogsaa huske, at det var kun Børn, og af dem maatte man ikke forlange, at de skulde skikke sig som gamle Folk. Dette gav hun mig ogsaa Ret i og gentog, at naar jeg var til Stede, saa var der intet i Vejen. Da jeg kom ind til Børnene og talte med dem om at være mere rolige for den gamle Kones Skyld, da hun ikke kunde taale Støj, og bad dem være forsigtige med hendes Møbler, der var ormstukne og skrøbelige, kunde jeg nok mærke, at de var meget irriterede og havde stor Lyst til at erklære

Krig. Jeg mindede dem da om, at vi maatte være den gamle Kone meget taknemlig, fordi hun havde givet os Rum til Skolestue, da der ingen andre Steder var Plads til os. Dette syntes de da ogsaa kunde være en gyldig Grund, og Forholdet blev derefter lidt bedre. Men jeg maatte stadig tale med to Tunger, idet jeg maatte tale Børnenes Sag hos Konen og Konens hos Børnene, og paa denne Maade holdt vi det gaaende Sommeren igennem. Henad Efteraaret blev der indrettet Skolestue i en Lade, der var bleven staaende af Rasmus Hansens gamle Gaard, der nylig var flyttet ud paa Marken. Der var vi vore egne Herrer.

Iblandt disse venlige Mennesker, jeg her var kommen til, og som gjorde mig Livet behageligt paa alle Maader, længtes jeg dog stadig efter at forny Bekendtskabet med Marie Jensen, der nu tjente som Husholderske i Revninge. Jeg skrev da den 28. Maj et Brev til hende, hvori jeg fortalte om Friskolen og mine stedlige Forhold. Paa dette fik jeg et meget behageligt Svar. Efter fortsat Brevveksling fik jeg Lov til at besøge hende i hendes Hjem. Jeg gik da en Lørdag til Kerteminde, logerede hos Kapt. Rude, hilste paa Marie før Kirketid, hørte Pastor Viktor Bloch, og saa fulgtes vi ad til Hersnap. Uden for Kerteminde blev vi forlovede, hvorfor denne By altid er mig et „Kært-Minde“. I Hjemmet traf jeg Forældrene, en Søster, Johanne, og Broderen, Rasmus. Denne kørte samme Aften for os til Revninge, hvorfra jeg gik til Sødinge, Dagen efter kørte jeg med Schjørring til Egebjerg.

Nu var jeg igen bleven rigtig glad. Om Sommeren besøgte vi hinanden i Sødinge og Hersnap og mødtes ved Efteraars-Friskolemødet paa Kolds Højskole, hvor hun gav mig et Dannebrogflag. Pastor Brandt var ogsaa med til Mødet. Ved dette foreslog Kold, at Friskolerne skulde hjælpe hverandre og støtte de Lærere, der mest trængte til Hjælp. Dette talte Brandt imod, idet han mente, at enhver burde bære sine egne Byrder. Da vi rejste hjem ved Nattetid, sagde Brandt: „Kold er en lykkelig Mand, for alt, hvad han arbejder paa, bliver velsignet og faar

Fremgang, og det kalder jeg „Lykke“, men han er ingen Præsteven!“ Brandt var ellers i mange Stykker ligesom de fleste Præster uenig med Kold, taalte ikke, at man saa op til ham som et Orakel. Dette gjorde jeg nu heller ikke, skønt jeg syntes nok, at Kold i meget var fremmeligere end Præsterne, og at hans Ord sank dybere i Mennesker end andre Ordføreres.

Med Skolen gik det fremdeles godt, og jeg vedblev at være gode Venner baade med Hans Nielsen, Rasmus Hansen, Niels Hansen og alle dem, jeg var kommen for at tjene. Der var oprettet et Læseselskab, som omfattede flere Sogne og var stiftet af Ungkarl Mads Hansen i Hundstrup; dette blev jeg Medlem af. I Kirkeby blev Bøgerne opbevaret i Skolen. Derved kom jeg i Bekendtskab med Degnen, Hansen, der forekom mig at være en godmodig, men sløv Mand. Man sagde, at han sov i Skolen, og at han havde svært ved at holde Øjnene aabne, fik man at se en Dag i Kirken, hvor han var slumret ind under Prædikenen. Da Degnen derfor ikke begyndte Salmen efter Prædikenen, skraaede Præsten hen imod Degnestolen og gav ham et lille Stød med Alterbogen, hvorved han forbavset for op med aaben Mund og stirrende Øjne, men fattede sig dog snart.

Paa den Egn var der allerede baade Sangforening og en Skytteforening, „Palnatoke“. Den første var ogsaa stiftet af Digteren Mads Hansen. Den Sommer herskede der Uenighed mellem disse Foreninger. En Dag var der berammet Skyttefest i en Skov med Brandt som Taler. Jeg gik derfor derhen for at høre ham, og da jeg ikke vidste, hvor Festpladsen var, gik jeg ind i Præstegaarden for at spørge, og til min Forbavselse fandt jeg hele Sangforeningen i Præstens Have. Den havde mødt paa Skytternes Skydebane, tilbudt at synge, men var bleven afvist og udvist. Derover blev Pastor Brandt vred og indbød Sangerne til at følge med til Haven, saa vilde han holde Talen til dem der. Talen hørte jeg, den var bygget over et Emne af Nordens Mytologi. Efter Talen bad han mig

fortælle Gudesagn for Forsamlingen; og skønt jeg ikke var ret dristig derved, efterkom jeg dog Opfordringen.. Derefter blev der sunget en Del.

Min Vært var Søskendebarn og Fostbroder til Kristen Hansen i Vejstrup. Den Slægt aflagde flere Besøg hos hverandre, mens jeg var der. Engang kørte jeg med Familien til Vejstrup, hvor jeg foruden nævnte Slægt lærte Friskolelærer Rasmus Hansen at kende. Disse Folk, der blev Grundstammen til Valgmenigheden i Vejstrup, var i aandelig Henseende meget fremmelige. Sammen med Morten Eskesen besøgte jeg ogsaa i Ferietiden disse herlige Mennesker, hvoriblandt jeg havde Kammerater fra Kolds Skole. I den øvrige Ferietid hjalp jeg Hans Nielsen med Høstarbejdet. Egebjerg ligger i en naturskøn Egn, fra hvis Bakker, „de fynske Alper“, der er dejlige Udsigter over Sø, Øer og Land. Saa er der stille Lunde, hvor Sindet kan samles til Bøn om Hjælp og Velsignelse.

I Kirkeby og omliggende Byer var ogsaa nogle Pietister. Disse havde en Tid lang sluttet sig til Pastor Brandt; men da de opdagede, at han var bleven Grundtvigs Lærling, kom de ikke i Kirke, undtagen naar de gik til Alters.. I tidligere Tid havde de gaaet med til de gudelige Forsamlinger, som Brandt ogsaa holdt i Husene; men nu havde de antaget en tysk Væversvend, Holst, til Leder af deres gudelige Forsamlinger og til Lærer for deres Børn. Man fortalte, at der blev holdt en saadan Forsamling, hvor Kolportør Jens Dyrholm, der var af grundtvigsk Anskuelse, talte, og hvor Holst ogsaa var til Stede, at denne yppede Kiv med Dyrholm og blev tilsidst saa rasende, at han lagde Haand paa ham og raabte: „Schmidt ham ut, den Svinhunt!“ Men at saa de ældre, besindigere Folk, der tidligere havde været Dyrholms Venner, lagde sig imellem og fik den vrede Tysker til at være manerlig. Denne Mand havde sidst i Halvtredserne faaet oprettet en Friskole af en ejendommelig Art. Han brugte en tysk Katekismus, hvis Spørgsmaal og Svar han oversatte og indøvede. Det gik derfor strygende, naar han holdt Eksamen. Børnene.

kendte Spørgsmaalene forud og vidste Svarene, der passede. En Gang gik det dog galt, men det var ogsaa ved en Prøve i Geografi, hvortil han ikke havde en saadan Spørgsbog. Han spurgte nemlig Børnene: „Hvat hetter den Ø, vi bor paa?“ Ingen svarede. „Na da! hvat hetter den Ø? Det er Øen . . . Øen . . .?“ „Patmus“, svarede Børnene i Kor. Jeg kunde mærke, det var Brandts inderlige Ønske, at vor danske Friskole kunde fortrænge den tyske.

I November døde Møller P. Hansen, Langhøj Mølle; det var en overmaade dygtig Mand i mange Retninger, han havde ogsaa faaet oprettet en Friskole i sit Hjem, med P. Olsen Sibast som Lærer. Den Dag, han blev begravet, bragte Schjærring den Efterretning til Stedet, at Frederik den Syvende var død („Nu ryster Ygdrasil“!) Jeg skrev et Mindedigt om den afdøde Konge, der blev optaget i „Morgenbladet“. Vort Fædreland var meget truet, idet Tyskland blandede sig i vort Forhold til Sønderjylland og Holsten, støttede Slesvigholstenerne og vilde forbyde os at knytte Sønderjylland til Danmark; Bismarck, mente vi, havde den Plan at tage Holsten fra os for at faa Krigshavn ved Kiel; vi vidste alle, at Faren truede, men vi haabede, at vi kunde forsvare Sønderjylland ved Hjælp af Dannevirke, Dybbøl og vore nordiske Brødrefolk. Ak! det svigtede altsammen. Novemberforfatningen blev vedtaget og underskrevet af Kongen. Tyskland truede, og vore Soldater samledes ved Dannevirke; blandt dem, der blev indkaldt, var ogsaa Maries Broder, Rasmus; jeg havde byttet Nummer med en overkomplet og stod derfor ikke for Tur.

I den nye Skole i det gamle Hus havde vi det helt hyggeligt, der kunde vi røre os frit; men Væggene var af Ler, og en Gang efter en vedholdende Regn var de helt gennemblødte, saa det indvendige Ler flød henad Gulvet; jeg maatte da bruge Murskeen, mens Børnene regnede paa Tavle; Gulvet var belagt med Mursten. Vi begyndte ogsaa lidt Aftenskole, hvor jeg fortalte noget

Danmarkshistorie og læste Digterværker og sang Fædrelandssange; det første, jeg læste, var „De tre Helligaftener“ af St. St. Blicher. I Julen var jeg hjemme hos Fa'r, der var ogsaa Marie kommen, og om Aftenen sad vi hyggeligt og læste V. Birkedals: „En Livsførelse“. Faders Husholderske blev i den Tid forlovet med Lærer Andr. Rasmussen paa Langø. I Januar blev Lærer P. Olsen fra Lunde indkaldt som Sygepasser, og der blev da truffen den Ordning, at Morten Eskesen, der da var Lærer i Rudme, og jeg skulde skiftes til at holde Skole paa Møllen; jeg var da tre Dage ugentlig i Egebjerg og tre Dage i Lunde. De Børn, jeg traf der, var mere urolige end mine egne, hvilket var meget uhyggeligt; et Par af mine egne Skolebørn, Jeppe og den lille Hans, fulgte mig til Lunde; de kunde ikke undvære mig og Skolen.

Imidlertid var Krigen udbrudt, og Kulden var bleven streng; jeg kunde ikke blive varm i Sengen, før Niels Hansen raadede mig til at beholde Strømperne paa, naar jeg gik i Seng; hvad Under da, at vore Soldater led meget af Kulden ved Dannevirke og paa Tilbagetoget, der foretoges den 5. Februar 1864; i den Tid ventede jeg stadig paa Indkaldelsesordre, og da jeg stod i Ringe Lægd, gik jeg til Herredskontoret i Svendborg for at spørge, om der var sendt Pas til mig, og jeg fik den Besked, at det var sendt til Lægdsmanden i Ringe; jeg laante da en sort Hoppe af Hans Nielsen for at ride hjem paa. Der var falden megen Sne, og naar Hesten ikke kunde arbejde sig gennem Driverne paa Vejene, maatte jeg ride ad Lodsvejene over Markerne; da jeg om Eftermiddagen red ned ad Sødinge Gade, kom ogsaa Lægdsmanden fra Rynkeby ridende, og midt for Gadekæret leverede han mig mit Pas, der lød paa, at jeg uopholdelig skulde melde mig paa Artillerikasernen i København.

Pastor Jens Schjørring var nu kaldet til Præst for Hodde og Tistrup i Ribe Amt; Sødinge Friskole skulde saa have en anden Lærer; baade en Del af Friskolefolkene og Schjørring ønskede, at jeg vilde overtage Skolen,

naar han rejste; jeg havde ogsaa lovet at købe den, men ingen havde dog ventet, at det skulde ske saa snart, og da jeg havde en Følelse af, at der laa min egentlige Livsgjerning, vovede jeg at købe Skolen samme Aften, som jeg blev indkaldt; Huset, Skolemateriel og Bøger kostede 7200 Kr. Schjørring gav i sin Tid 8000 Kr. for Huset og 3½ Td. Land; og jeg betalte straks 2000 Kr. som første Afdrag. Næste Dag red jeg til Hersnap for at tage Afsked med Marie og for at gøre Aftale med hende om at tage sig baade af min Fader og af Skolen; vi havde begge godt Haab om, at Vorherre vilde hjælpe os. Da jeg Dagen efter naaede Egebjerg, blev de alle meget kede af, at jeg skulde forlade dem. Næste Dag kørte Hans Nielsen og Rasmus Hansen for mig i Slæde til Nyborg, og jeg kom ved Aftenstid over Bæltet.

Oplevelser under Indkaldelsen 1864.

Da jeg kom til København, havde jeg vanskeligt ved at finde Logi; en københavnsk Nattesværmer samlede mig og flere Soldater sammen; han ringede paa i en Gæstgivergaard, en Opvarter meldte, at Huset var optaget, men hvis vi Soldater vilde give hver 33 Øre, vilde han skaffe os Plads paa sit eget Kammer; dette gik vi ind paa og kom ind, men vor Ledsager, der ogsaa vilde have været med, blev skubbet tilbage, og Porten blev lukket.

Næste Dag meldte jeg mig paa Kasernen og blev givet til en Afdeling, der skulde lade Espingoler. Det var en Slags hurtigskydende Skyts, hvis Rør skulde lades fjernt fra Kamppladsen. Der var to Slags, en med tre sammenhængende Rør, og i hvert Rør kunde der lades 28 Patroner, og en anden Slags med et større Rør, hvori der blev sat 30 Patroner. Disse Patroner bestod af

Spidskugler, der var gennemborede paa langs, Borehullet var fyldt med brændbar Sats, nedenfor hver Kugle laa Krudtet. Naar Espingolen skulde anvendes, blev den tændt nærmest Munden ved et Brændrør, der blev revet af. Den Ild, som da fremkom, tændte Satsen i Kuglen, gennembrændte denne, antændte Krudtet bagved, som saa drev den første Kugle ud; men samtidig blev den næste Kugle antændt, og naar den var affyret, tændtes den næste o. s. v., indtil hele Ladningen var udblæst. Affyringen kunde ikke standses, før Røret var tomt. I Felten laa de paa tohjulede Lavetter, og der kunde nok sigtes med dem, men de var ikke ret langtrækkende, ca. 300 à 400 Alen, og blev derfor lidet benyttede. Vor Afdelings nærmeste Chef var Overfyrværker Rasmussen, en gemytlig Fyr, der en Tid havde været Værtshusholder, men nu atter havde meldt sig som Frivillig. Vi fik ingen Uniform, da Depoterne var udtømte. Foruden dette Arbejde sattes vi ogsaa til Kuglestøbning og Patronpakning. En lille Tid havde jeg stadigt Arbejde med at tegne Æsker til Patroner, som andre skar ud, fyldte og indpakkede.

Næsten hver Dag gik jeg op i Krigsministeriet, hvor der paa Gangene var Opslag af Telegrammer fra Krigsskuepladsen. Disse Beretninger stammede mest fra Dybbøl og var næsten alle sørgelige. Mine Venner fra Rekruttiden modtog mig med stor Venlighed, og til dem regnede jeg endvidere Pastor Køster, der nu var Kapellan hos Grundtvig, Rigsdagsmændene Kristen Hansen, Vejstrup, og N. J. Termansen. Denne sidste gjorde mig bekendt med, at Professor Rasmus Nielsen holdt offentlige Foredrag paa Universitetet om Grundtvig og Søren Kirkegaard. Af disse hørte jeg adskillige. Nogle Gange fulgte senere sønderjydsk Fripræst L. B. Poulsen med derhen. Termansen tog mig ogsaa en Gang med ud til Grundtvig. Det var rart at høre de to tale sammen. Men det var som al Ting i denne Vinter var meget mistrøstligt; ingen vidste levende Raad i vort Fædrelands Nød. Da

fik jeg ret et Indtryk af, at vi Mennesker, selv de ypperste og højest begavede, kun er Smaafolk i de vældige Brydningstider.

En Gang fulgtes Friskolelærer Lars Rasmussen fra Rynkeby og jeg ad ud til Grundtvig, hvor baade han og Fruen tog meget venligt imod os. I det hele taget kom der den Vinter mange Soldater i Grundtvigs Hus, indførte af Pastor Køster og venligt modtaget af Fru A. Grundtvig. Saa tit det var muligt, søgte jeg til Kirke i Vartov. Grundtvigs Forkyndelse var ogsaa Lægemedel for danske Hjerter i denne store Trængselstid. Det var ikke blot udvortes Fjender, der trængte paa, der ulmede ogsaa indvortes Splid. Kun faa havde Tiltro til hverandre eller til vort nye Kongehus. Derfor lød det underligt i mine Ører at høre, at Grundtvig en Onsdag, efter at han havde holdt Fasteprediken og bedt for Kongen, tilføjede: „Og jeg er vis paa, at Kong Christian den Niende, inden han naar sit Livs Aften, vil blive lige saa elsket af det danske Folk, som Frederik den Syvende har været“. Jeg tvivlede dengang paa, at det kunde ske; og mange Gange, navnlig i den estrupske Periode, tænkte jeg: „Det naar sig vist aldrig“. Men desuagtet kunde jeg ikke glemme disse Ord, og jeg synes nu, at de blev mærkeligt bekræftede.

I et Brev af 28. Februar 1864 har jeg prøvet paa at referere noget af en Prædiken. Med Indledning lyder det saaledes:

Vi arbejder baade Søndag og Søgnedag herinde, men dog har jeg været tre Gange i Kirke hos Grundtvig. I Onsdags gik jeg der til Herrens Bord. Jeg slap med Nød og Neppe fra Tjenesten, men det var rigtig velsignet og rart, kan du tro. Grundtvig prædikede saa trofast og forhaabningsfuldt, at det styrkede os rigtig godt i den Nød, vi lever og trænges i. Han sammenlignede Herrens Lidelses-historie med Danmarks. Han kunde ikke lade være at føle for og tale om Danmark i denne Tid. Vel

vidste han, at der var Folk, der gav sig ud for Kristne, der slet ikke tog Del i vor store Folkenød, ikke lod sig den gaa til Hjerter, fordi de, som de sagde, hørte til et andet Folk, der ikke havde Fædreland her paa Jorden, men et evigt i Himlen. Men han kunde ikke være enig med dem, han kunde ikke se det Folk og Land lide, som havde laant os Hus her i Verden, og som havde laant os Sprog til at bekende og lovprise Jesu Navn, uden at det gik ham smerteligt til Hjerter, og han var bange for, at den Kristendom heller ikke var ægte, som var ufølsom for Folkets Nød, fordi de følte sig hævet over dette jordiske; thi vi maatte sige om Danmark nu, som Jesus sagde om sig selv, at det er Mørkets Time, og Mørkets Magt regerer. Vi havde ogsaa fuldkommen Ret til at stride for vor Frihed og vort folkelige Liv; thi Jesus sagde til Pilatus: „Var mit Rige af denne Verden, da havde mine Tjenere stridt for, at jeg ikke var bleven overgivet til Jøderne“. Altsaa Jesus giver jordiske Tjenere Lov til at stride for den jordiske Konge og det jordiske Fædreland. Jesus kunde have undgaaet Døden, om han vilde, som han havde gjort saa tit, da han blev efterstræbt, fordi hans Time ikke var kommen. Som han ogsaa sagde: „Mener I ikke, at jeg kunde bede min Fader, og han vilde sende mig mere end tolv Legioner Engle“. Men nu var Jesu Levnedsløb til Ende; alt, hvad han kunde gøre her i Live, var gjort, og nu kunde han gøre ligesaa meget ved at dø. Men det var Grundtvigs Tro, at Danmarks Levnedsløb langt fra var til Ende, at der endnu var meget at gøre for os Danske her i Verden, eftersom Gudslivet og Gudsløset her havde rejst sig i sin fulde Kraft som ellers ingen Steds i Verden. Og vort folkelige Liv vilde blive til stort Gavn, medens vor Død ikke som Herrens vilde gavne hverken os selv eller noget Folk eller Menneske

paa Jorden. Han formanede os til at bede til ham, som kunde sende os, naar hans Time kom, mere end tolv Legioner Engle til vor Frelse. Til Slutning bad han for Danmark og alle Folkestammer her paa Jorden.

Fra Pastor Jens Schjørring modtog jeg i den Tid følgende Brev:

Sødinge, den 7. Marts 1864.

Kære Ven!

Ligesom jeg i Lørdags havde skrevet mit Afskedsord til mine Venner her i Ryslinge Menighed, kom dit Brev, og jeg kan ikke skrive dig, hvor glad jeg blev ved det. Det var ligesom Bekræftelse paa, hvad jeg selv vilde tale og skrive. Jeg fornåm Hjerteslaget gennem det døde Papir. Ja, Gud ske Lov, at vi kan se en rød Traad gennem vort Liv. Den kan jeg dog ogsaa se gennem de 7 Aar, da jeg var her paa Fyn, og jeg takker Gud for den. Et Afsnit af mit Liv er nu afsluttet, vistnok Fantasitidens. Det føler jeg. Min Afskedsprædiken i Gaar var derfor ligesom Afslutning af den gamle Forkyndelse og Bebudelse af den nye. Du forstaar mig nok. Jeg vil mere og mere gøre det saa jævnt og roligt, som jeg ikke altid kunde i den Tid, da det brusede i mig. Jeg mindede Menigheden om et Led af Troen: „Gud Fader Almægtigste,“ — et Ord af Fadervor: „Giv os i Dag vort daglige Brød,“ og et Ord af Kærlighedshilsenen: „Takkede“. Det faldt saa nemt med Evangeliet om Bispisningen i Ørkenen, og det var *det*, jeg trængte mest til at sige. Menigheden lagde 100 Rigsdaler paa Alteret for mig. En stor Overraskelse. Du kan tro, det gjorde mit Hjerte godt at se mange Beviser paa, at Menigheden dog havde mig kær. Hvor det er dejligt at turde tro, at man dog havde været til lidt Nytte for sine nærmeste. Jeg takker Gud derfor. Det var en rar Arbejdsdag, og om Lørdagen valgte

vi Birkedal med 390 St. Det var ogsaa en herlig Dag. Prokuratoren fik siger og skriver een Stemme til Folketinget. Hans Hansen var en af Birkedals Stillere. Han havde bidraget meget til det gode Udfald. Men mest hjalp Birkedals egen Tale, som var et Mesterstykke. De andre Papegøjer vilde saa abe Birkedal efter, men det blev saa væmmeligt, at det dog var de fleste for galt. Men 200 holdt fast ved Sognefogden. Denne lille Sejr har oplivet Folk rigtigt. Det viste sig, at det danske Folk endnu har Hjerte, naar man kan være heldig at komme til det. Nu rejser jeg i Morgen *ene* over Aarhus. Kære Ven! Min Kone kan ikke faa Lov til at komme i Præstegaarden. Jeg ved derfor ikke, hvorledes det gaar, men jeg stoler paa, at du og din Marie vil give hende og Dagmar Husrum efter 15. April, selv om det skulde vare lidt længe. Jeg har jo ikke Ret til Præstegaarden før November. I Dag venter jeg alle Børnene og deres Forældre til Afsked. Paa Fredag begynder Klaus Berntsen og bliver saa ved 2 Dage om Ugen. Vil du skrive et Par Ord til min Kone, naar du har brevvekslet med din Marie, vilde jeg sætte Pris derpaa. Din Fader hilser, han har det ved det gamle. Gud bevare dig, hvor du end færdes. Du maa være overbevist om, at jeg er glad ved Handelen, naar blot du er det. Alle Folk har sagt til mig, at de syntes, det kunde gaa an paa begge Sider. Det har jeg glædet mig over. — Nu Tak for det, du er for mig, kære Ven! Du er den første fynske Ungersvend, der kom til mig; og da jeg nu rejser herfra, føler jeg, at du staar mig nærmest. Gud har styret det godt for os hidtil. Han vil sikkerlig blive ved dermed.

Din gamle Ven

J. N. L. Schjørring.

Hils min Broder.

Pastor Schjørring rejste saa til Hodde, og Marie overtog Styrelsen baade af Faders og vor nye Ejendom, tillige holdt hun Skole nogle Dage om Ugen. Friskolefolkene havde formaaet Klaus Berntsen, Friskolelæreren fra Højby, der den Sommer bestyrede sin Moders Gaard i Eskildstrup, fordi hans Brødre gjorde Krigstjeneste, til at holde Skole i Sødinge ogsaa et Par Dage om Ugen, og paa den Maade blev Friskolegerningen besørget i Sommeren 1864.

Jeg var syv Uger i København, fra Dannevirkes Opgivelse til Dybbøls Fald, Danmarks mørke Nattetid. I den sidste Tid af vor Afdelings Ophold i København var vi udelukkende beskæftiget med at inthlade en Del Krigsmateriel nede ved Tøjhuset. Kanonerne blev løftede af Lavetterne og lagt ned paa Bunden af Dampskibet „Skandinavien“. Derefter kom Kugler, Granater og Vognmateriel. Øverst laa mange Ruller Tovværk, som tjente til Natteleje paa Sørejsen til Baaring Vig ved Middelfart. Samme Dag, som Skibet skulde afgaa, fik vi Uniform. Efter at have taget Afsked med Vinthers, Larsen, Køster og Schjørring begav jeg mig henad Eftermiddagen ned paa Tøjhuset, fulgt af den unge Kristian Larsen, Søn af Handskemageren. Henimod Aften sejlede vi gennem Knippelsbro, forbi Flaadens Leje ud i Sundet. Om Natten sov vi paa Tovrullerne, de var haarde og kolde. Det var den koldeste Nat, jeg oplevede under Krigen. Den første Nat, vi var ankomne til Baaring Vig, var jeg paa Vagt. Det øvrige Mandskab blev indkvarteret i Kauslunde, hvortil det hele skulde bringes hen. Kirken blev taget i Brug som Krudttaarn. Efter Afløsning fra Vagten fik jeg Kvarter hos Gmd. Lars Hansen og fik Lolliken, Peder Bjørn, til Slof; vi laa i Karlekammeret. Vor Vært og Værtinde var meget flinke Folk, de gav os fuld Forplejning, imod at vi afgav vort Brød og betalte 33 Øre daglig, og da vi fik 50 Øre daglig i Lønning, fik jeg Overskud, mens jeg var der. I Kauslunde skulde man ordne og opbevare alt medbragt Materiel og hvad mere, der kom til Depotet, der senere

blev bygget af Brædder og stod i flere Aar. Vi kom til Kaptajn Velsh, men vor nærmeste foresatte vedblev at være Overfyrværker Rasmussen, der fik Lov til at antage mig som Skriver i nogle Uger.

Jeg havde i 1858 gjort Bekendtskab med Ungkarl Morten Nielsen fra Usselhusene i Tommerup Sogn og hans Forlovede, Martine i Nr.-Lyndelse. Nu var de gifte og boede paa Vesterdal i Udby Sogn. Dette Bekendtskab fornyede jeg, da jeg var kommen til Nabosognet, og jeg kom tit derud, da vi var af samme Aandsretning. Jeg kunde ogsaa ugentlig laane „Dagbladet“ hos dem. Der traf jeg Ludvig Schrøder for første Gang og kørte en Gang med Morten Nielsens Befordring for ham til Middelfart. — Paa min syv og tyveaarige Fødselsdag, Knudsdag den 10. Juli 1864, vekslede Marie Jensen og jeg følgende Breve:

Kære Marie!

Paa denne min egen Dag flyver Tanken saa naturligt til min egen elskede Pige og min gamle Fader, som jeg ved, at du ikke glemmer at hilse. Denne Dag har ogsaa for mig været en særdeles velsignet Dag; thi foruden at det er Søndag, saa har jeg, skønt jeg lever paa Feltfod, haft Lejlighed til at høre et Fredens Ord om ham, som selv er Livet og Lyset. Jeg har ingenlunde været fri for Tjeneste i Dag saavel som de andre Dage; men Vorherre har føjet det godt for mig. Jeg kom paa Vagt i Middags, og nu er det Regel, at Vagtmandskabet arbejder den halve Formiddag. Da vi tolv Mand, som skulde paa Vagt i Dag, blev sendt paa Arbejde, blev vi delt i to Hold, de seks kom hen at læsse Seletøj, der iblandt var jeg. Dette blev vi færdig med saa tidligt, at jeg mente at kunne gaa over til Asperup og høre Melby. Jeg bad Løjtnanten om Lov dertil og fik det, kom i Kirke og hjem paa Vagt i god Tid. Melby brugte det Ordsprog i sin Prædiken: „Tit er Vaade nær, men lykkelig den, som er velsignet“, og det gjorde

mig godt at høre, for jeg føler, at i de 27 Aar, Vorherre har givet mig, har hans Velsignelse været over Maade stor, baade i det timelige og det aandelige, saa jeg aldrig kan fuldt takke ham derfor. Enkelte smertefulde Timer har jeg vel oplevet, men dog har hans Velsignelse langt overstraalet de mørke Tider. Men den bedste Velsignelse, som jeg aldrig kan sætte Pris nok paa eller forstaa, det er, hvad ogsaa Melby nævnte i sin Prædiken i Dag: „Fra Vuggen af en sælsom Lyst til evigt Liv sig bølged i mit Bryst.“ Og denne Lyst og Længsel, som han selv har skabt, har han gjort Fyldest. idet han har givet mig det evige Livs Haab, ja, Livets Kræfter har jeg følt røre sig i mit Hjerter og forklare Tilværelsens Gaade for mig.

Den 11. Juli 1864.

Saa kom jeg atter paa Vagt i Dag og fik min Post ude ved et Bræddehus, hvori der ligger et Regiment. Til det kom Provsten fra Middelfart, som er en rar, troende Mand, for at prædike. Han stod oppe i et levende Hegn og talte, og da jeg netop blev afløst, da han begyndte, fik jeg ogsaa det at høre. Det var en kraftig og trøstefuld Tale, han holdt. Han bad os at haabe paa Herrens Hjælp i vort Fædrelands Sag, for vel skjuler han sit Ansigt for os til en Tid, men kun for, at det igen kan lyse over os med des større Glans. Ja, kære Marie! det ser sørgeligt ud for os i denne Tid, baade foruden og forinden; men lad os dog tro Vorherre saa vel, at han vil forbarme sig over et armt Folk. Kan jeg sige for min Part: „Tit er Vaade nær, men lykkelig den, som er velsignet“, og kan jeg tro, at Vorherre, der i 27 Aar saa inderlig kærligt har velsignet og bevaret mig, fremdeles vil gøre det, saa kan vi ogsaa sige om gamle Danmark, at det tit har været i Vaade, men dog til den sildigste Tid været mageløst velsignet, og tro om ham, der

over 27 Hundrede Aar har gjort dette store Under ved Danmark, ogsaa i den kommende Tid vil se mildt til os og gøre os langt over, hvad vi kan bede og forstaa. Jeg talte i Aftes med Feltpræst Peter Rørdam, han sagde, at fordi vort Land var lille og bespændt med Fjender, behøvede vi ikke at være bange for, at vi skulde blive ødelagt. Som Billede derpaa mindede han mig om Hjertet. Intet Land var saa lille som det, og intet Land havde flere Fjender end det, baade udvortes og indvortes, og dog kan det i Pagt med Guds Aand besejre dem alle. Nu er Dagen til Ende. Gud velsigne og bevare os, og Gud ske Lov for al hans Kærlighed og for dig, du lille Marie.

Din egen Knud.

9. Juli 1864.

Kære Knud!

I Morgen er det Søndag, Knuds Dag og din Fødselsdag, og hvem vil hellere end jeg ønske dig det bedste, der kan times en Nordens Søn for Tiden. Ja, hvad er saa det bedste? Jeg ved ikke andet at nævne end dette, at du, inden du naar Enden paa dette dunkle, gaadefulde Aar, du nu træder ind i, maa kunne sige: „Nu er jeg rigtig glad.“ Thi kender jeg dig ret, min Knud, saa maa der ske mange og store Omvekslinger, før du naar dertil. Den mørke og tykke Taage, der nu hviler over Danmark, maa have lettet sig fra Jorden, Solen maa have brudt igennem Taagen, og al Naturen og Menneskene aande frit i det klare Solskin. Ja, saa naaede jeg vel den Lykke at høre dig sige: „Nu er jeg rigtig glad.“ Thi vid, kære, *det* vil jeg kalde den højeste Lykke, og det skal være min Opgave her i Livet at naa *at se dig rigtig glad*. Og nu kan du vel forstaa, hvorfor jeg var bange for, at du ikke var glad hjemme; thi naar Lykken træder til, saa er vi saa bange for at tro:

den er der netop, fordi vi saa gerne vil tro det. Det lader rigtig nok til, at Vorherre vil for Alvor sætte vor Tro paa Prøve, men derunder vokser den jo; thi jo mere det gaar tilbage, jo større Tro skal der til for at skimte Lys gennem Mørket, og saa længe gaar det nok tilbage, til vor Tro bliver stor nok til at flytte Bjerge. Jeg synes dog, jeg kan blive ved at tro bestemt, trods det usle hos Folket og det usle i vort eget Hjerter, at Vorherre nok udfinder det, hvor igennem hans Almagt kan virke. — Det er nu næsten mørkt, men saa stille og roligt udenfor, som det ikke har været længe. Det er næsten som Naturen vil aande sin Fred udover det formedelst Mørket forpinte Hjerter. Lad os ogsaa lade dens Fred indflyde i vore Hjerter. Jeg tænker nu, at du i dette Øjeblik ogsaa sender en Tanke til mig, hvad enten du er paa Post eller i dit Kvarter. Og vi har nok mødtes, for jeg bliver saa glad. Og saa siger jeg dig et hjerteligt Godnat og Tak for dit Besøg i Aften.

Din egen Marie.

Sødinge, den 19. August 1863.

Til min Marie!

„Er vi paa Jorden begge af Hav og Land adskilt, da vore Længsler strække sig mod hinanden mildt.	Til de hverandre skimte som Vandrestjerner to og synes, som de glimte, at synge: gak til Ro.“
---	--

Kærlighed! du høje Himmelgave,
Rose fra Vorherres Blomsterbed;
plant dig fast dog i vort Hjertes Have,
kast dit Frø kun i den Jordlod ned.
Voks da frem, saa frisk, saa fin og frodig,
duft og smyk kun op, alt hvad du kan;
er din Farve rød, ja næsten blodig,
Kærlighed er og en Hjerterbrand.

Thi som hist i Østens Bjergdale
 Moses fordum saa et Undersyn,
 hørte bævende Guds Røst at tale
 ud fra Busken, tændt af Himmellyn.
 Højt den flammed i den store Time,
 ufortæret stod dog Busken der,
 Aanden, som mig lærte mer end rime,
 sagde: ser du Kærligheden her.

Kærligheden fra Gudfaders Hjerte
 fylder Støvets Barn med Liv og Lyst,
 brænder ikke vildt til Gru og Smerte,
 men udvider varmt vort snevre Bryst.
 Kærligheden varmer mildt og stille,
 ulmer dybt, saa knapt vi den kan se,
 er dens Vækst at synes end kun lille,
 Guld den spreder dog paa Aldrens Sne.

Plantet er du i vort bløde Hjerte,
 Kærlighed! det føler vi saa smaat;
 lys da op med Glans som Livets Kerte,
 straal og varm, naar ellers alt er graat.
 Voks med Aanden op, hvor Engle synge;
 lad i Sandheds Kraft os vokse med,
 her er Tonen mat, den hist skal gynges
 salig i Guds Kærlighed og Fred.

I Sommerens Løb fik jeg en Gang Tilladelse til at besøge min Familie i Sødinge, og da det var Søndag, gik jeg til Alters; jeg var naturligvis ogsaa oppe i vort tomme Skolehus; Hans Nielsen i Egebjerg og Murer Hans Jørgensen fra Lunde var med. Denne sidste sagde: „Det er et stort Hus, jeg ser dig ikke an for, at du kan fylde det!“ 10 Aar efter, da vi havde Børnehjem og stor Skole, maatte vi bygge til.

Flere Gange hørte jeg Feltpræsten Peter Rørdam, han holdt kraftige og fyndige Prædikener; det mest velgørende for mig var hans store, gode Tro paa, at Vorherre nok skulde frelse Danmark ud af den store Nød, vi var stedte i; thi i det Stykke overgik han alle andre Præster, jeg har hørt. De opvakte Soldater havde

megen Glæde af at høre Rørdam, men hvor vidt de andre fik noget ud af hans Tale, er et stort Spørgsmaal; jeg hørte en Gang nogle Soldater tale om hans Prædikener, som de var daarlig tilfreds med: „Og saa siger han, at vi lever efter vore Lyster“, sagde en, „men det er en stor Løgn, for det er ikke vor Lyst, at være her“. At dette var Misforstaaelse, vilde han ikke indrømme. Vor Afdeling blev ogsaa besøgt af en Lægprædikant, Skræder Jens Pedersen, Hørve. Engang talte han for et Batteri Artillerister. Majoren havde givet Tilladelse, og Mandskabet traadte an i vor Gaard (Lars Hansens). Jens Pedersen stod ved Majorens Side paa Trappen til Stuehuset, Majoren hørte med blottet Hoved paa Tælen, og da Jens Pedersen var færdig, takkede han og gav ham Haanden. Denne Mand blev kendt med Feltdegn Ernst Trier og førte denne og Pastor Hoff sammen, hvilket Møde maaske har haft baade skole- og kirkehistorisk Betydning. Læge Blicher i Middelfart, som jeg søgte, mistede i den Tid en Søn; da han blev begravet, traadte Faderen hen til den aabne Grav og bad: „Fader vor i høje Sale, kom din Pagt med os i Hu“ osv. I Middelfart lærte jeg Lærer Thybjerg og Familie at kende samt Frk. Rising, der blev gift med Lærer Jensen i Vejle. Vi lagde Miner ud i Lille Bælt for at beskytte Kysten mod fjendtlige Baade; men da Vaabenstilstanden sluttedes, og Fredsforhandlingerne begyndte, tog vi dem op igen. Begge Arbejder var livsfarlige, hvorfor der blev tildelt os særlige Pengegaver.

Hjemme igen i Sødinge.

Friskolegerning der.

I Slutningen af August blev jeg hjempermitteret og var glad ved at komme hjem, men ellers var der kun Sorg ved Hjemkomsten. Danmark havde lidt Nederlag og tabt

Sønderjylland. Vore nærmeste tog kærligt imod os, men ellers hvilede der en tung, knugende Sorg over alle Sind. Vor Modtagelse blev ikke saadan, som jeg huskede, at Treaarskrigens Helte fik. Der var ingen festlige Sammenkomster som den Gang, nej, hver listede sig stille hen til sin forrige Dont. Og selv jeg, der dog kom hjem for at holde Bryllup med Marie, var overmaade sørgmodig; denne store Landesorg har siden kastet Skygge over min senere Tilværelse. Man blev heller ikke regnet for at være jævnbyrdig med „Den tapre Landsoldat“ fra 48—50; og dog sagde en Stillingsmand, der havde været med ved Isted, at det var værre at staa i Dybbøl Skanser i 14 Dage end at være med et Aar i Treaarskrigen. Hjemme hjalp jeg først med at faa Høsten bjerget, siden lavede vi til Brylluppet, som berammedes til den 6. Oktober, og saa begyndte jeg at holde Skole igen.

Børnene og deres Forældre kendte jeg og havde godt Haab om, at Gerningen vilde lykkes. Men hvordan det kunde være, gik det ikke saa godt med Undervisningen, som jeg haabede, i alt Fald ikke saa godt som i Egebjerg. Maaske kom det af, at jeg ikke var saa dygtig som mine Forgængere, maaske Forældrene ikke regnede mig for at være jævn god med dem, maaske var det, fordi jeg ikke kunde synge. Nok er det, jeg blev ikke ret godt tilfreds med Forholdene. Børnene forekom mig at være for urolige. Der gik Aaringer, før Samlivet mellem mig og Børnene blev rigtig godt og glædeligt, men det bedredes efterhaanden. Lærerlønnen var kun lille, og da jeg efter to og tyve Aars Tjeneste forlangte Lønnen sat op til 600 Kr., var det svært at blive enige derom. Det viste sig dog, at Skolen var bygget paa Sandhed og Kærlighed og kunde taale en Rystelse. Jeg er glad ved, at jeg aldrig i de Timer, jeg holdt Skole, nogen Sinde tænkte paa de trange Kaar og blev nedtrykt deraf; derfor sørgede gode Aander, som jeg saa mangen god Gang følte var mig til Tjeneste. Og naar jeg udenfor Skoletimerne tænkte paa mine timelige Kaar, faldt jeg immer paa de Tanker, at jeg

maaske var beskikket til en Missionsgerning i min Fødeby. Og naar jeg nu i mit to og firsindstyvende Aar skriver dette, maa jeg med Taknemmelighed erkende, at Guds Velsignelse i rig Maade er bleven mig til Del.

I de første Skoleaar var de fleste Børn fra Søllinge Sogn og ikke mange fra Sødinge. Efterhaanden, som Aarene gik, kom næsten alle Børn derfra i Friskolen. Vort Bryllup stod i Sødinge, Birkedal viede os. Fader var lykkelig over, at vi var kommen saa vidt, og blev stadig Tilhører i Skolen. Han gav mig sit Hus uden at betinge sig Aftægt. Kun et halvt Aar levede han, efter at vi var flyttede op i Skolehuset. Han havde glædet sig ved for første Gang at se et Juletræ. Det blev plantet i Havestuen, og han sad indenfor Døren og saa, hvor gladelig Skolebørnene dansede omkring det. Nogen Tid derefter blev han daarlig for Brystet og sengeliggende, og det gik hurtigere tilbage med ham, end man havde ventet. De sidste Nætter skiftedes vi til at vaage over ham. En af de Nætter drømte jeg, at der blev sunget:

„Jeg er træt og gaar til Ro,
lukker mine Øjne to,
Fader se med Kærlighed
til mit lille Hvilested!“

Derefter vaagnede jeg og gik ind for at se til ham og hende, der vaagede; da var han sovet hen. Han elskede mig højt og gjorde alt, hvad han kunde, for at hjælpe mig frem. Og jeg holdt ogsaa af ham, men maa dog tilstaa, at jeg bedrøvede ham mangan Gang og paa mange Maader og kunde have sørget meget bedre for ham, end jeg gjorde. Hos Marie fik han det godt.

Juledag 1865 fødtes vor første lille Pige, hun døbt i den nystiftede Frimenighed, der holdt Kirketjeneste i Ryslinge Præstegaards Lade.

Ryslinge Valgmenigheds første Dage.

At der blev dannet Frimenighed paa den Egn, gik i store Træk saaledes til.

Kort efter at den ulykkelige Krig var til Ende, begyndte Forfatningskampen. I Svendborg Amts 5. Valgkreds (Brobyværk) var Gmd. Kristian Rasmussen siden 1858 bleven valgt af Højrepartiet baade til Rigsdag og Rigsraad, men i 1864 blev Præsten Vilhelm Birkedal valgt til Folketinget. I dette talte han imod den „formædelige Fred“, som Regeringen havde sluttet med Tyskland. Han mente, at vi ikke havde gjort nok for at værne Sønderjyderne for at komme under tysk Herskab, da vi havde den største Del af Landet i Behold, havde en kampdygtig Hær og en ubesejret Flaade; men hans Tale blev uden Virkning. Da Hertugdømmerne var afstaaede, havde vi to Grundlove, den af 5. Juni 1849 og Fællesforfatningen af 1863. Hvad havde været naturligere, end at den sidste Forfatning var bleven ophævet, og Junigrundloven var bleven eneraadende; men dennes Valgret var mere udstrakt end den andens, og det benyttede Højrepartiet sig af til at faa den gamle Grundlov gennemset, hvorved Valgretten indskrænkedes.

Birkedal holdt nogle ualmindelig varme og dygtige Taler for den gamle, imod den nye Forfatning; for det almindelige Folks Rettigheder, „der aldrig havde været misbrugt“; men dette paadrog ham Unaade hos den daværende Regering, og da den ikke kunde stoppe Munden paa ham i Tinget, blev han afskediget fra Præstembedet i Ryslinge. Man mente ogsaa, at en Udtalelse af Birkedal i Ryslinge Kirke engang i Efteraaret 1864 havde været medoptaget i Grunden til Afskedigelsen. Efter at have bedt den sædvanlige Bøn for Kongen, tilføjede Birkedal: „Gud give Kongen et dansk Hjerte, om det er muligt?“ Han sagde, at de Ord, „om det er muligt“, randt ham i Tanke, da han havde udtalt Bønnen,

at han maaske havde bedt om noget, der ikke kunde ske, da Kongen jo var af tysk Æt og havde haft megen tysk Omgang. Denne usædvanlige Bøn blev omtalt i mange Kredse, og Rygtet kom ogsaa til Tøystrup. Paa den Gaard var en Artillerikaptajn Messersmidt indkvarteret, og han forbød Mandskabet ved sit Batteri at søge til Ryslinge Kirke. Imod dette Forbud blev der skreven offentlig, hvorefter Kaptajnen ogsaa offentliggjorde Tildragelsen, der saaledes kom til Myndighedernes Kundskab. Fra sine foresatte fik Birkedal en Forespørgsel i den Anledning, som han ærligt besvarede. Dog blev der ikke foretaget videre i den Sag, før den formodentlig blev lagt til Oppositionstalerne paa Tinge.

Birkedal blev saa afskediget fra Ryslinge Præsteembede. Der blev stor Sorg i Ryslinge Sogn, da Birkedal blev afsat; thi saadan en Præst havde man nemlig aldrig haft før, og Sorgen og Harmen blev endnu større blandt de mange, der havde løst Sognebaand. Man holdt saa Møder flere Steder om Sagen. Det første Møde holdtes i Sogneskolen. Efter at flere Forslag var drøftede, udtalte jeg: „Lad os bede om at faa ham indsat igen, og kan dette ikke bevilges, lad os saa være enige om at beholde ham alligevel!“ Nogle af Ryslinge Sognefolk saa lidt skævt til mig for disse Ord, men Tiden har vist, at Sognebaandsløserne og mange af Sognets Beboere blev enige med mig. Der blev valgt nogle Mænd fra Sognet og nogle Sognebaandsløsere, der skulde rejse til Kongen for at søge udvirket, at Afskedigelsen toges tilbage. Men disse fik ikke Foretræde hos Kongen, men maatte nøjes med Kultusminister Bræstrups Formaning om at rejse hjem og forholde sig rolig, saa skulde Regeringen nok sende dem en god Præst i Stedet for Birkedal. Bræstrup sagde blandt andet: „Vi har nok at gøre med de to Rigsforsamlinger, vi har herinde, skulde vi nu ogsaa faa religiøse Kampe, saa er vi helt ulykkelige.“ Mændene sagde, at det undgik man ikke, hvis Birkedal ikke blev genindsat.

Overfor Biskop Martensen havde Birkedal erklæret, at han var indviet til Præst i Vorherre Jesu Tjeneste, og denne Gerning i Menigheden kunde ingen Regering fratage ham. Ved Møder i Trunderup og Sødinge enedes man om at danne en Frimenighed med Birkedal som Præst. Der blev indrettet Plads i Ryslinge Præstegaards Kornlade til Kirketjeneste med Daab og Altergang. Det første Barn, der blev fremstillet som hjemmedøbt i Menigheden, var Thyge Hansens Søn, Jens, og det første Barn, der blev døbt i Laden, var vor Kristine, der var født 1. Juledag 1865. Pastor Storm, der havde været Huslærer hos Birkedal og havde prædikeret adskillige Gange, havde et Litografi efter Correggios „Den hellige Nat“, som blev hængt op som Altertavle. Prædikestolen var en Talerstol, der havde været benyttet ved Folkemøder. Saa var Rummet beklædt med Gran og pyntet med Dannebrogstilag.

Hovedgrunden til Frimenighedens Dannelse var vel den, at de Mennesker, der sluttede sig sammen, var blevet saa glade og oplivede af Birkedals Forkyndelse af det evige Livs Ord, at det var bleven deres største Glæde og Skat, og skulde de miste den, var Livets bedste Lyksalighed berøvet dem. Ellers talte nogle om, at de ikke kunde nænne, at Birkedal skulde staa ene og forladt i sin Trængsel, da han dog kun havde vidnet om, hvad der var Sandhed og Ret. Andre harmedes over, at Regeringen med brutal Haand vilde skille dem ad, der af Aandens Drift og paa lovlige Maade havde sluttet sig sammen. Atter andre, og deriblandt Marie og jeg, troede, at Vorherre paa den Maade vilde begynde at føre Menigheden ud af Statskirkens Indelukke.

Menigheden var enig i at ville holde sammen og hver efter sin Evne bidrage til at faa bygget en Kirke og en Præstebolig og siden ved fælles Hjælp holde og lønne Birkedal som vor Præst. Angaaende det Spørgsmaal, hvor Kirken skulde ligge, blev der ført en Del Forhandlinger. Gaardmand Hans Hansen, Sødinge, tilbød at give Jord ved Indkørslen til Sødinge By, og en Væver paa

Ryslinge Mark vilde nok sælge Jord dertil ved Siden af Skolen. Der blev stemt om disse to Steder, og da Stemmetallet var nogenlunde lige, enedes man om at lade Birkedal afgøre, hvor Stedet skulde være. Da denne Sag skulde afgøres, boede Birkedal paa Ringe Apotek, hvor Fru Seidelin gerne overlod ham med Familie Lejlighed. Lars Frederiksen, Ryslinge, og jeg var valgte til at gaa til Ringe og forelægge ham Sagen, vi var nemlig af hver sin Mening. En klar Frostvejrsgang fulgtes vi ad derop, og da Birkedal hørte, hvordan Sagerne stod, valgte han straks at vedblive at bo i Ryslinge Sogn, hvor han i 16 Aar havde haft sit Hjem. Dermed var den Sag afgjort. Kort derefter flyttede Birkedal med Familie til Boltinggaard, der ejedes af Godejjer H. Langkilde paa Langkildegaaard. Hovedbygningen paa Boltinggaard var ubeboet, og den overlodes Birkedals, indtil den nye Præstebolig kunde blive færdig, og saa blev Kirketjenesten holdt i Gaardens Kornlade. Der var bedre Plads end i Laden i Ryslinge, og der var stor Kirkegang hele Foraaret og Forsommeren.

Ved Grundstensnedlæggelsen til Nazaretkirken paa Ryslinge Mark var Menigheden samlet, og under Salme-sang, Prædiken og Bøn blev Værket i Guds Navn begyndt. Bygmester var Murer Niels Hansen paa Sønder-Højrup Mark, Menighedsmedlemmerne tilkørte Materialierne. Kirkeindvielsen foregik den 8. August 1866, en Regnvejrsgang. Kirken var overfyldt. Foruden Birkedal talte Præsterne L. Helveg, Odense, Budstikke-Bojsen, P. Fenger, København, Algren, Bornholm, cand. theol. Otto Jakobsen og flere. Nu var Sagen kommen i god Gænge, og i de over 50 Aar, Menigheden har virket, har den været til Velsignelse og er over al Maade bleven velsignet. Mange Modstandere havde Menigheden, og den, der mærkedes mest, kom fra Præsteskabet og den højere Gejstlighed. En hæderlig Undtagelse blandt de sidste var Provst Jungersen i Skellerup. Førind Frimenigheden blev egentlig stiftet, var Thyge Hansen og jeg som Udsendinge fra Kredsen hos ham for at andrage om nogle Begunstigelser. Han kunde vel ikke

love noget, men vi kunde mærke, at hans Hjerter var paa vor Side, og det var nok for os. Han talte ogsaa Menighedens Sag paa højere Steder, dog uden Resultat.

Som før nævnt blev vor førstefødte Datter, Kristine, døbt i Frimenigheden. Hendes Tilværelse fyldte vore Hjerter med Fryd og Glæde. I det første Aar trivedes hun godt og udvikledes herligt baade til Legeme og Sjæl, men siden blev hun svagelig, man kaldte det „den engelske Syge“. Hun voksede kun lidt, og først i sit ottende Aar kom hun til at gaa ene. Forunderligt, at saadan en herlig Pige skulde vantrives. Godt et Aar efter fik vi Gertrud, hun udviklede sig normalt, og atter et Aar efter fik vi Elise. Da hed det i Byen: „Nu har de tre Piger, og ingen af dem kan gaa ene.“ Den 6. Februar fik vi Rasmus, der døde i September samme Aar. Den sidste af Maries Børn var Rasmus Thorvald Knudsen, født den 22. Januar 1870, nu Præst i Tyler i Nord-Amerika.

Da Skolelønnen kun var lille, kom vi ind paa, at den kunde forbedres, hvis Gaardmændene vilde pløje vore 12 Tdr. Land. Dette blev forsøgt, og tillige forsøgtes det at køre Korn og Tørv ind med Køerne; men da denne Driftsmaade ikke var heldig alligevel, fik vi et Par Smaaheste og maatte tillige holde en Karl. Adskillige af vore Karle tjente for en lille Løn, navnlig nogle, der vilde være Friskolelærere. Disse var med i Skolen i Undervisningstiden og arbejdede saa med Landbruget den øvrige Tid. Saaledes med Anders Jørgensen, Friskolelærer i Ferritslev, Hans Stampe i Kyringe, Hans Frederik Andersen i Vust, Mads Petersen i Kragelund, Peder Nielsen i Ellerup, H. P. Pedersen i Revninge og Kristen Rasmussen i Sønderup. Et Par blev Statskolelærere, nemlig Jens C. Christensen, Stadil, og Mads P. Jespersen fra Kirkeby. Alle var de flinke og raske Mennesker, der passede deres Dont godt. Tillige havde vi mange andre rare og dygtige Karle og Piger. Nogle af Kvinderne blev Lærerinder, og en af dem, Marie Jørgensen f. Lomholt, blev Højskolemoder paa Høng.

Sødinge Friskole bliver ogsaa Børnehjem.

Da vi var kommen henimod 1868, begyndte Marie at tale om, at vi vistnok ogsaa kunde tage imod Plejebørn. Hun var fortrolig med den Side af Opdragergerningen fra den Tid, hun tjente hos Kold, for han havde ogsaa Plejebørn. Vi havde ogsaa af og til haft Børn i Huset. Da kom en Dag en Dreng, en af vore Skolebørn, der var hjemløs, og da vi var glade ved ham, talte vi om at tage imod ham, hvis hans Moder ikke fandt anden Plads til ham. Han blev saa hos os nogle Aar. Saa havde Lærer Madsen Videbæk en Søn, som han gerne vilde have konfirmeret hos Birkedal, ligeledes kom en Pige fra Andst af samme Grund for at være hos os, mens de gik til Konfirmationsforberedelse, saa vi var godt kendt med at have fremmede Børn i Huset.

I Aarene 1866 eller 67 oprettede en Lærer Petersen et Børnehjem i Kindstrup, og ved Talen om den Sag, og hvad der blev skreven derom, modnedes Tanken hos os om, at vi ogsaa vilde tilbyde vor Hjælp. Der blev holdt et Møde paa M. Eskesens Skole i Odense, hvor Petersen talte om Sagen. Efter Mødet meddelte jeg ham, at vi ogsaa ønskede at oprette et lille Børnehjem. Han studsede noget derved og sagde, at hvis vi kunde ofre noget derfor, kunde det muligvis gaa. Jeg tænkte nu egentlig ikke paa at „ofre“, men vi havde Villighed og Lyst til at begynde og troede ogsaa, at vi havde Kræfter dertil. Vi havde ogsaa tilstrækkelig Plads i Huset uden at behøve at bygge ret meget. Petersen foreslog, at vi skulde tage imod Piger, saa vilde han holde sig til Drengene. Dette passede sig ogsaa bedst for os, da det hovedsagelig var Marie, der skulde styre Børnehjemmet. De første Pigebørn kom da fra Kindstrup, men senere kom de alle Vegne fra, mest fra København. Børnehjemmet begyndte den 1. November

1869 og sluttede godt 30 Aar efter. Gennemsnitsantallet var 12 Børn ad Gangen. Nogle var ganske smaa, da vi modtog dem, og det hele Antal var 60.

I Aaret 1871 blev jeg Ophavsmand til Oprettelse af en Brugsforening. Min gode Ven, Friskolelærer Kristian Rasmussen Stenbæk fra Sjælland, besøgte os, og han fortalte om de mange Brugsforeninger, der var paa Sjælland, hvor han var Regnskabsfører for en, der havde flere Udleveringssteder. Jeg syntes godt om Tanken, for derved kunde Smaafolk, der ikke havde Raad til at gøre store Indkøb, faa Del i den Fordel, et saadant kunde give. Dertil kom, at vi boede 3 à 4 Mil fra Købstæder, og de nærmeste Handlende holdt høje Priser. Jeg talte med flere og navnlig med Snedker Mads Johansen i Sødinge derom. Der blev holdt Møde, og Mads Johansen og jeg valgtes til at besøge nogle sjællandske Foreninger og derefter sammenkalde til nyt Møde om Sagen. Vi var saa derovre og talte med adskillige af dem, der havde dermed at bestille, og fandt, at vi nok kunde anbefale at oprette en saadan Forening, der straks fik mange Medlemmer. Der blev valgt Bestyrelse, jeg blev Formand, og Mads Johansen Regnskabsfører. Der blev oprettet Udleveringssteder i Sødinge, Søllinge og Sønder-Næraa. Desværre lod jeg mig bevæge til at blive Uddeler i Sødinge, da der ingen andre kunde skaffes. Dette fortrød jeg tit, da Arbejdet, skønt det indskrænkedes til to Aftener ugentlig, dog hæmmede min Uddannelse. Som trofaste Medhjælpere ved den Affære vil jeg nævne Friskolelærer Mads Pedersen og senere Konsejlspræsident J. C. Christensen, der begge var ypperlige Regnehoveder og gjorde meget Arbejde baade med Regnskab og Uddeling. Ved denne Forening fik vi i mange Aar billige Varer til vor store Husholdning, men tabte sluttelig ogsaa noget ved at have givet gode Venner Kredit.

Henad Slutningen af Maries Levetid blev der holdt Bryllup hos os, idet daværende Lærer hos Kold, Jørgen Pedersen, og Signe Olsen hædrede vort Hus ved at holde

Festligheden der. Signe havde tjent hos os, og de ønskede at vies i Valgmenigheden. Større Festlighed var der ikke, for Gæsterne var kun faa. Imens Signe Olsen tjente hos os, besøgte J. Pedersen os tit, hvilket vi var meget glade ved.

I Aaret 1870 døde Kold, og Marie var med til Begravelsen. Samme Aar blev Thorvald født. Om Sommeren besøgte vi en Mand i Ellerup. Da vi kørte hjem derfra; følte Marie sig utilpas. Vi søgte Dr. Helveg i Odense, der undersøgte Brystet og erklærede, at han ikke kunde opdage noget farligt; men alligevel blev det Brystsyge, sagtens Tuberkulose, som man dengang ikke kendte. Kræfterne og Huldet tog mere af, og trods al Pleje tæredes hun hen. Det var svært at tænke, at Døden snart skulde skille os, og saa havde vi den store Børneflokk, som hun ikke længere kunde pleje. Til Hjælp dermed fik vi først en Pige fra Langeland og derefter Gmd. Rasmus Jensens Datter, Kirsten Rasmussen fra Birkebjerg. Engang, da hun var meget svag, og vi alle kunde skønne, at hun ikke havde lang Tid tilbage, spurgte hun mig: „Hvad vil du nu gøre ved alle de fremmede Børn, naar jeg er død?“ Jeg sagde, at jeg vilde prøve paa at beholde dem. „Ja, saa tror jeg nok, at Børnehjemmet bliver fortsat,“ sagde hun.. Jeg har nødig kunnet opgive en god Sag, som jeg har begyndt paa, selv om den var besværlig at gennemføre, og nu var jeg allerede ved de to Aars Arbejde for Børnehjemssagen bleven klar over, at der trængtes meget til vedvarende Virksomhed derfor. De sidste Dage af Maries Liv var meget sørgelige for os, for hun mistede Bevidstheden. Vi syntes, at hun led meget, men om hun følte det, ved vi ikke, for hun kunde intet samle og ikke gøre sig forstaaelig. En lille Tid, før hun døde, var hun rolig og blid, kendte os og sov hen i Fred i Jesu Navn. Det var kun i otte Aar, vi levede sammen. Disse Aar var rige paa Kærlighed, rige paa Arbejde og Glæde, rige paa Trængsel og skuffede Haab. Men det evige Livs Haab bevaredes.

„Lad Sjælene bortfare, dog Aanden er igen
i evige Tider.
Ret aldrig det store for evigt farer hen,
i Kærlighed er en stor Glæde.“

I Bladet „Fylla“, Nr. 4, 1872, staar:

Støvet af Knud Rasmussens Hustru jordedes i Mandags paa Ringe Kirkegaard, hvor det fulgtes til Graven af en talrig Skare af Venner. Valgmenighedens Præst, Vilhelm Birkedal, talte i Kirken trøstefuldt, idet han mindede om, hvad der meldes om Abraham, at da Sara var død, gik han ind og græd over sin Hustru, at han for fuld Vederlag købte et Hvilested til det, efter at have rejst sig op fra sin Hustrus Lig, hvilket Birkedal overførte paa den efterladte Ægtefælles Forhold, idet denne nu gik ind i sit Hjertes Lønkammer og der fremkaldte Minderne om deres lykkelige Samliv fra den Dag, da deres Sjæle og Hjerter først mødtes, fra den Dag, han førte hende ved Haanden til Altret som sin Brud, hvad hun havde været i Hjemmet, for Friskolen og for Vennerne, som alle vilde mindes den milde livsfriske, opofrende Kvinde — for alt dette, til hun førtes herfra, som, mens hun var her, blev baaren af Livets Ord — Trosordet. Ægtefællen havde ikke noget at give for hendes Hvilested; men Jesus Kristus, hvis Liv hun levede, og hvis Død hun derfor døde, han havde med sit Blod købt fuldt Vederlag for Hvilestedet til hendes Sjæl, og som der for Judas-pengene var købt Hvilested til de fremmedes Legemer, saaledes var her ogsaa udlagt et indviet Hvilested til hendes Støv, hvor vi kunde bære det til Graven, mens Jesus bar hende til Guds-Haven. Vi kunde sænke hende i Graven og lukke den, men Vorherre Jesus vilde paa sin Dag aabne Graven og oprejse ogsaa dette Støv til Klarhed. Og ligesom Abraham rejste sig fra sin Hustrus Lig, saaledes kan nu ogsaa

den efterladte Mand rejse sig med frit Mod og ny Kraft i Jesu Navn til at røgte det Kald, hun havde efterladt ham i Huset med deres egne 4 smaa Børn, de 9 smaa Piger, som de havde taget til dem for i Forældrenes Sted at fostre dem ved deres Arne, og for Friskolen.

Over Graven lød Daabspagtens Ord og efter Jordfæstelsen „Fader vor“. Tilsidst blev sunget: „Der brænder Lys over Graven, thi den gemmer en kostelig Skat!“ „Nødig sige vi Farvel, men Velkommen, o, hvor gerne.“

Hvor var dog Jorden bleven øde og tom! Det var som alle Fremtidshaab var blegnede, og skønt jeg et helt Aar mere og mere blev forberedt paa, at hun maatte dø, saa var den nærmeste Tid efter Skilsmissen dog uendelig tung. Dog, vi havde vor daglige Gerning, og „Gud luner Luften for de klippede Lam“. Tiden randt da for os, som den kunde bedst; Husvæsenet blev passet godt af „Moster Hanne“, Børnehjemmet af Kirsten Rasmussen, Avlingen af Mads Pedersen, og jeg havde jo Skolen.

I disse Aar flammede den politiske Strid mellem Højre og Venstre mere og mere op. Da blev det „Forenede Venstre“ dannet, og da kom de tre unge Fynboer: Anders Tange fra Gestelev, Klaus Berntsen fra Højby og Hans Madsen fra Ferritslev frem paa den politiske Arena og gjorde et dygtigt Arbejde. I det Aar, 1872, blev ogsaa „Fyns Tidende“ stiftet. Jeg fik ogsaa en Aktie deri og havde ogsaa min Del i, at Højskolelærer Jørgen Pedersen blev valgt ind i Bestyrelsen, hvorefter han blev Bladets mangeaarige Redaktør. Langsomt arbejdede Bladet sig fremad. Gode Venstremænd støttede Bladet; men da disse Bidrag ikke var tilstrækkelige, blev der holdt et Møde i Nyborg for om muligt at stifte et Kautionslaan; men der var kun liden Frejdighed hos Forsamlingen. Jeg havde jo ikke noget tilovers og maatte derfor nærmest være Tilhører

for maaske at gaa med, naar andre mere bemidlede tegnede sig. Gmd. Thyge Hansen, Ferritslev, var ogsaa med, han vilde gerne have, at Bladet skulde kunne vedblive at udkomme, men han havde store Betæneligheder ved at være med til at kautionere for Laanet. Han talte med mig i Enrum derom, og jeg syntes, at trods vanskelige Udsigter burde vi alligevel forsøge, om det ikke kunde lykkes at holde Bladet oven Vande, saa at det med Tiden kunde vinde frem; det var jo en god Sag, da der trængtes haardt til et saadant Blad. Pludselig udbryder Thyge: „Ja, vil du gaa med, saa vil jeg ogsaa“. Jeg blev forundret over, at han, den velstaaende Mand, appellerede til den mindre bemidlede, men vi skrev begge under paa Kautionsbeviset, Pengelaanet blev stiftet, og inden lang Tid blev Bladet i Stand til at tilbagebetale Laanet.

Børnehjemmet fik i dette Aar en god Paaskønnelse, idet mange gode Mennesker sendte mig Hjælp til at fortsætte Gerningen. Jeg havde skrevet et Stykke i „Fylla“, hvori jeg fortalte om Børnehjemmets Tilblivelse og Udsigter. Dette optoges i „Dansk Folketidende“, og en Tid lang strømmede der baade større og mindre Bidrag ind til os. Og i den Henseende var M. Eskesen os en god Mellemand. Selv Danmarks Enkedronning, Karoline Amalie, gav os 20 Kr. i aarlig Understøttelse. Dette bidrog til, at Sagen kunde holdes i god Gænge, saa vi hverken savnede Føde eller Klæder.

Saa trolovede Kirsten Rasmussen og jeg os, og den 11. November holdt vi Bryllup. Førend Brylluppet kom vi begge til København. Der skulde være Vennemøde, og det vilde Kirsten og hendes Søster med til. Men før det holdtes, døde N. Fr. S. Grundtvig. Jeg havde ikke tænkt at rejse til Mødet, men nu drog jeg til Begravelse og var bagefter med til Mødet. Vi kom til at bo paa Marielyst, hvor en Slægtning af Kirsten var Forpagterkone. Jeg var med til Begravelsen, baade i Frelserkirken og i Køge. Over Langebro gik jeg ved Siden af Bjørnstjerne Bjørnson, han saa meget dybttenkende ud. Ude paa Emdrupgaard

havde han talt Dagen forud, men der naaede jeg ikke at høre ham. Derimod hørte jeg ham tale ved Graven, hvor han manede til „Kamp“, og Dagen efter ved Vennemødet i Casino, hvor han første Gang talte om at „forandre Signalerne“, og dermed mente han, at Danmark ikke vedblivende skulde stille sig uvenlig overfor Tyskland. Denne Udtalelse fremkaldte skarp Protest, navnlig fra Pastor A. Leth. En fynsk Friskolelærer, født Sønderjyde, sagde bagefter, at han blev saa vred over at høre Bjørnsons Tale, at han var i Færd med at trække sin ene Støvle af for at sende den op imod Talerstolen. Og „Kamp“ fik vi mere end nok af i hele Slutningen af Aarhundredet. Der blev Kamp mellem Kristne og Fritænkere og Kamp mellem Venstre og Højre. Hvad „Signalforandringen“ angik, da var jeg med, for saa vidt Tyskerne vilde tilbagegive Sønderjylland. I Kampen mellem Kristne og Hedninger har jeg stillet mig afgjort paa de Kristnes Side, fordi Troen er mig en Hjertesag, da kun den alene kan give Livet Værd. Derfor vidnede jeg, saa godt jeg kunde, i Børnens Kreds om den kristne Tros Herlighed og Evne til at bære Mennesker oppe baade i Liv og Død. I politisk Henseende sluttede jeg mig til Venstre, og der havde jeg den Sorg, at en Del af mine kristne Venner, der var ivrige for Forsvarssagen, gik til Højre.

Vort Bryllup stod i Birkebjerg, og Pastor Hagen viede os i Valgmenighedens Kapel i Dalby og formanede os indtrængende til at være tro imod hinanden. Ved Bryllupsbordet læste han et nyt Digt af H. Ibsen, der var rettet imod dem, der vilde „forandre Signalerne“ og have, at Nordens Løver herefter overfor Tyskland skulde til at „logre med Halerne“. Dagen efter Brylluppet rejste vi hjem. Da var det Stormflod, saa Vandet var lige ved at gaa over Landevejen ved Kerteminde.

Lille Kristine var raskere i dette Aar, end hun havde været i de sidste seks. Hun kunde gaa ene ned i Byen, og vi haabede, at hun skulde komme sig. Hun var med om Sommeren i Glorup Have, vi var inde i Svindinge

Kirke for at se Altertavlen, der er en Kopi af Corregios' „Nat“, ligeledes var vi oppe i Taarnet, der bar jeg hende op, de fleste Børn var deroppe, men Gertrud, hendes Søster, turde ikke vove sig derop. Jeg ser hende endnu fra Spiret staaende paa Kirkegaarden ved Kirstens Side, stirrende op efter os med sine mørke Øjne, dem hun havde arvet efter sin Moder. Hen ved Juletid blev Kristine og den lille Ane Kirstine Knudsen i Børnehjemmet syge, og de døde begge sidst i Januar 1873. Den sidste Dag viste jeg hende Billedet af „den lille Rødhætte“ og fortalte hende om, hvordan hun slap fri for Ulven.

I de Dage havde vi ogsaa begyndt at tage imod Drengene til Børnehjemmet, og Anledningen dertil var, at min Farbroder Knuds Sønnebørn var blevet forældreløse, og deres Værge vilde helst, at de skulde være hos os og blive sammen. Dette skete ogsaa, men Ane levede som sagt ikke ret længe. Derimod blev Broderen, Knud, først en dygtig Snedker; nu er han Farmer i Minnesota. Senere fik vi mange baade Drengene og Piger, saa Antallet af Plejebørn blev ca. 60. Vor egen Familie forøgedes ogsaa betydeligt, saa jeg har nu 6 Døtre og 5 Sønner. Tre Børn er døde.

Da Pastor J. Schjørring rejste fra Sødinge, skrev han til mig, at nu var hans Fantastitid forbi, nu var det med andre Evner, han tænkte at skulle virke. Mon det ikke gik mig ligeledes, da Marie døde, og Kirsten blev min Hustru? Mit Skolehold forandredes vistnok noget i Tidernes Løb, og det er sandsynligt, at den senere Periode var mere forstandsmæssig end den første og den mellemste. Børnehjemmet fik passelig Tilslutning. Antallet var i Reglen omkring ved tolv, som vi havde planlagt, uden at vi behøvede at søge om Børn eller give Afslag, fordi der meldte sig for mange. Jeg søgte Understøttelse fra Svendborg Amt, og efter den anden Ansøgning bevilgedes der mig aarlig 100 Kr. Amtsraadet fik med det samme Tilsyn med Børnehjemmet, og som Tilsynsmænd husker jeg Kammerherre Sehested Juul, Anders Tange, Rasmus

Christiansen, Mikael Petersen og Konsul Kruse. De fire førstnævnte var godt tilfreds med, hvad de hørte og saa hos os, hvorimod Hr. Kruse lastede os i Amtsraadmødet. Vi var ikke hjemme, da Kruse besøgte os, og ved kun, at han talte med nogle Murersvende, der reparerede Skolen. Imod de Anker, som Kruse anførte, optraadte Pastor Karl Povlsen i „Fyns Tidende“ som vor ridderlige Forsvarer, og Kruses Anslag og Angreb paa os blev frugtesløse. Men en god Gerning var det tilvisse ikke, som Kruse gjorde; thi den kunde ikke andet end forknytte min Hustru, der med stor Omhu og Kærlighed røgtede sit vanskelige Hverv. Fra Staten fik vi først 400 Kr. aarlig i Understøttelse, der senere forhøjedes til 500 Kr. Ved Hjælp af disse smaa Midler lykkedes det os at føre Sagen frem saa nogenlunde, men havde vi haft større Midler til Raadighed, tror jeg, vi kunde have gjort det meget bedre; men jeg havde ingen Anlæg til at gøre Reklame.

Mange Haande Virksomheder hjemme og ude.

Lige fra den Tid i 1865, da Kapt. Edv. Nielsen fik stiftet Svendborg Amtsskytteforening, var vi Medlemmer deraf; og efterhaanden som Friskolefolkenes Sønner blev voksne, blev de ogsaa Skytter. Der blev bygget et Øvelseshus i Boltinge, og Skytterne fra Sødinge gik ogsaa dertil for at øve sig i Gymnastik. Der var henved 1 Mil dertil, og Cyklernes Tid var ikke endnu oprunden, hvorfor det ikke kunde blive til Stadighed, at Skytterne fra Sødinge kunde give Møde. Af den Grund, og for at end flere kunde faa Gavn af den baade legems- og sjælsstyrkende Gymnastik, bestemte vi os til at bygge et Øvelseshus til Skolen og samtidig udvide denne. Der var til at begynde

med ikke mange, hverken i Sødinge eller Eskildstrup, der vilde være med til Foretagendet. Jeg laante da 600 Kr. af „Fyns Tidende“, som H. Hansen gik i Kaution for, og det blev Grundfonden til Byggeriet. For en billig Penge købte jeg Egetømmer hos Gaardmand Jørgen Andersen i Rynkeby. Vi fik Bygningen færdig og indviet af Pastor Birkedal o. fl. og taget i Brug, skønt der manglede Bræddegulv. Dette Savn blev dog afhjulpen, idet Bymændene, der ogsaa havde gjort Kørselen, sammenskød en Sum til Bræddegulv. Den blev ganske vist ikke tilstrækkelig, men gjorde dog det meste. Snedkerne Mads Johansen, Sødinge, og Rasmus Poulsen, Havndrup, lagde Gulvet gratis. Jeg holdt nøje Regnskab over Byggeriet og Driften af Huset, der fik rig Anvendelse paa forskellig Maade; først og fremmest til Gymnastik for Skytterne og Skolens Dreng, og Gymnastikken blev dreven med megen Lyst og Ihærdighed, dernæst til Tumleplads for Børnene i Fritiden og endelig til Foredragsmøder. Disse sidste gjorde ventelig megen Gavn, da der blev holdt Foredrag af mange af vore bedste Talere. Af disse vil jeg nævne: Vilhelm Birkedal, L. Nygaard, Rasmus Hansen og N. Højgaard fra Ryslinge Højskole, Morten Eskesen, Lebæk, Ludvig Schrøder, Nutzhorn, J. Nørregaard, Anton Nielsen, Harrekilde, Ernst Trier, M. T. Madsen, Pedersen fra Vejstrup og nogle flere. Der blev ogsaa holdt Møder for at støtte den udvidede Højskole i Askov, for Santalmissionen, Landbrugsmøder o. m. m.

Da vi nu havde faaet et Øvelseshus i Byen, fik vi ogsaa Tilladelse til at danne en selvstændig Skytteforening, og der blev arbejdet godt. Vor første Gymnastiklærer var Husmand Hans Nielsen, Lørup, den samme, som ledede Gymnastikken i Ryslinge Øvelseshus. Han var baade meget dygtig og meget ivrig for Sagen, hvorfor Skytterne tit fik Præmie for Gymnastik, men det var den gamle, danske Soldatergymnastik med Bajonettfægtning, Hugning og Stokkeslag. Senere tog hjemvendte Befalingsmænd fat som Ledere. Efter at den svenske Gymnastik blev kendt, blev denne indført.

Naar Forstander E. Trier holdt Foredrag, spurgte han gerne, hvad vi ønskede, han skulde tale om. Jeg nævnte da et Par Gange Jøderne. De første to Gange undslog han sig derfor, men da jeg tredie Gang bad ham derom, gjorde han det. Der var dengang kommen saa mange Tilhørere, at de ikke kunde rummes i Huset, hvorfor Mødet holdtes i Gaarden, hvor han talte fra en Vogn. Det blev et mageløst Foredrag. Han skildrede med stor Kærlighed og Dygtighed Jødernes Kaar efter Adspredelsen og paaviste, hvordan Jøderne havde været gode Borgere og Fremskridtsfolk i de Lande, hvor de, som i Danmark, blev behandlede godt, og han henviste til Lord Beaconsfield, Nathanson og Tesdorff. For alle, der hørte det, er Foredraget uforglemmeligt.

I disse Aar blev der ogsaa oprettet en fynsk Frøavlerforening. Hans Jensen, en Søn af Rigsdagsmand Jens Jensen, boende i Aarslev, var virksom derfor. Der blev holdt Møde om Sagen hos os, en Forening blev stiftet, en Bestyrelse valgt, hvori jeg fik Sæde, og til min store Forbavselse valgte man mig til Formand. Denne Forening virkede for at fremskaffe godt Roefrø af gode Stammer og faa det solgt til antagelige Priser.

Saaledes fik jeg efterhaanden ikke saa faa Tillidshverv, uden at have søgt nogen af dem, eller uden at være særlig sagkyndig i nogen af dem. Saa kunde der spørges: „Hvorfor tog du dig saa sligt paa?“ Dertil kan svares, at det var Sager, som jeg gerne vilde have fremmet, og mine Fæller havde Tillid til mig, og da der ingen andre var ved Haanden, man syntes kunde gøre det bedre, saa tog jeg imod Bestillingerne, endog i Aarevis som Formand. Jeg var saaledes en Tid lang Medlem af Bestyrelsen for et Selskab til Indkøb af kunstig Gødning, hvilket mest bestod af Godsejere og Herregaardsforpagtere, og hvor der foruden mig, kun sad een Gaardmand. I denne Bestyrelse udrettede jeg ikke stort, men lærte ikke saa lidt, som kom mit Landbrug til Gode. At jeg blev Formand for Brugsforeningen og Skytteforeningen i Sødinge var en

Følge af, at Begyndelserne skyldtes mig. Jeg blev Medlem af Ryslinge Valgmenighedsraad, og der gav jeg Stødet til, at et ordnet, trykt, aarligt Regnskab fremkom, hvilket bidrog til, at de nødvendige Midler hvert Aar kunde indkomme, da Medlemmerne derved fik Indblik i Menighedens Husholdning.

Vilhelm Birkedal havde efterhaanden nogle Kapellaner, først Laurids Nygaard, siden Sognepræst Lorentzen i Ryslinge, der begge var hans Svigersønner. Disse gjorde mange af Menighedsrejserne og havde navnlig den Bestilling at forrette Gudstjeneste i Sønder-Næraa Valgmenighedskirke, der i de første Aar var knyttet til Ryslinge Valgmenighed. Efter at Frederik Nygaard var bleven Præst der, faldt dette væk. Men Birkedal kunde paa sine gamle Dage ikke undvære en Medhjælper. Der skulde da tages Beslutning om, hvem man skulde henvende sig til. Han meddelte Menighedsraadet, at han havde Tilbud fra Præsterne A. Leth, Lorentzen og Karl Povlsen. De var alle tre gode Præster; men det stod for mig, at det gjaldt om, at der kunde blive Fremgang og ikke Tilbagegang i Menighedslivet. De to første kendte jeg, men den tredie ikke. Jeg havde imidlertid hørt Landstingsmand Jørgen Pedersen omtale ham særdeles godt, og der var navnlig falden et Ord ved mig, og det var: „Jeg er sikker paa, at han ikke vil prædike Politik“. At prædike „Politik“ var nu en Fristelse, som Birkedal med sin store Begavelse og den Indflydelse, han ellers havde, ikke kunde staa for, og det blev mere og mere ubehageligt, eftersom den største Del af Menigheden nærrede andre politiske Anskuelser end den, han var kommen til. Jørgen Pedersen hørte til den Kreds af Menigheden, som jeg nærmest repræsenterede (Sødinge og Sønder-Højrup), og da der var berammet et offentligt Menighedsmøde om Kapellansagen, bad jeg ham komme der til Stede og fortælle det, han vidste om Karl Povlsen. Og det var meget; thi han var kommen sammen med ham baade hos Sofus Høgsbro og Harald Holm. Og ved dette Menighedsmøde stillede Jørg. Pedersen Karl.

Povlsen i saa godt Lys, at næsten alle fulgte ham. Der var en enkelt Stemme, der raabte: „Birkedal har jo selv en Søn, der er Præst!“ (Uffe Birkedal), men hverken V. Birkedal eller andre lod til at høre dette, og han kom slet ikke paa Omtale.

Noget efter besøgte Povlsen os, og den 8. August 1882 prædikede han i Kirken (om Loven som Idealerne), og alle blev glade ved at høre ham. Han blev valgt til Kapellan, kom og boede først i Møllerhuset paa Lørup Hede. Senere blev der bygget Kapellanbolig til ham med Familie i Nærheden af Kirken. Birkedal selv blev meget glad ved Povlsen, kaldte ham sin Søn og hørte ham med stor Glæde prædike. Efter den Tid anvendte han Chr. Richards Vers paa sig selv: „Sol i Aftensvale! lær mig den Kunst at dale.“

Karl Povlsen delte ikke politisk Anskuelse med Birkedal. Engang vi var til Valg i Sønder-Broby, hvor S. Høgsbro og vist nok Oberst Vaupell, anbefalet af Birkedal, stillede sig, var der mange, der spurgte Karl Povlsen, hvem han vilde stemme paa. Dette blev ham vist nok for meget at svare paa, hvorfor han unddrog sig Vrimlen og bad mig og Højskolelærer P. Thomsen gaa med i en Jolle, der laa nede i Aaen. Han roede, og Thomsen styrede, til vi kom langt op ad Odense Aa. Derpaa lagde han ind mellem Sivene, og da vi laa stille, tog han et Brev frem, som han nylig havde faaet fra sin Broder, Alfred Povlsen, dengang Lærer paa Lyngby Landbrugsskole, hvori denne skrev, at han nok kunde tænke, at Birkedal var en kraftig Mand, der holdt fast paa sin Anskuelse, og som det kunde være vanskeligt at hævde en anden Mening overfor, men han bad ham dog endelig ikke at gaa med til noget, der var imod hans Overbevisning osv. Dette læste han som sagt for Thomsen og jeg, der begge havde stemt paa Høgsbro. Om Karl Povlsen stemte den Gang, ved jeg ikke, vi spurgte ham ikke derom.

Siden efter strammedes Knuden mere og mere. Estrup udgav den ene provisoriske Lov efter den anden. Folket

harmedes over, at Grundloven og al dansk Sød blev traadt under Fødder; men det var meget vanskeligt at stille kraftig Modstand op imod Lovbrudet, hvorfor den ene Foranstaltning efter den anden, der sigtede dertil, maatte opgives. Der var f. Eks. Skattenægtelse. I Grundloven staar: „Forinden Finansloven er vedtaget, maa Skatterne ikke opkræves.“ Der var ogsaa mange, der ikke betalte deres Skatter, men lod sig pante af Øvrigheden. Jeg gjorde ikke dette, fordi jeg var kommen til at indse, at det ingen Virkning kunde gøre, om Venstre nægtede at betale Skat, fordi de ligefremme Skatter kun var en mindre Del af Statsindtægterne, hvoraf Tolden var Hovedindtægten, saa Ministeriet Estrup kunde lige fuldt regere, selv om Halvparten af de almindelige Skatter ikke indkom. Et andet Foretagende, som man prøvede paa, var at danne Riffeforeninger. Vi mente, at det var nødvendigt at væbne os for at forsvare Friheden, og at en Regering næppe vilde byde et væbnet Folk saadanne ulovlige Tilstande. Jeg var med til at danne en Riffeforening i Ringe Sogn. Vi gav hver et mindre Indskud, og for de efterhaanden indkomne Beløb blev der købt Rifler, og disse blev fordelt ved Lodtrækning. Jeg fik saaledes ogsaa en Riffel. Imod denne Bevægelse udstedte Regeringen Gendarm- og Riffelprovisoriet. Men det viste sig, at der ikke var Kraft, Sammenhold eller dygtig Ledelse hos Venstre til at holde sammen og tvinge Regeringen til at holde Lovene eller gaa sin Vej. Riflerne blev kun brugt i Skytteforeningerne. København befæstedes, og de „lyseblaa“ spankede stolteligt to og to paa Vejene med ladte Karabiner.

Det værste, der skete hjemme i vor Kreds, var, at Vilhelm Birkedal i Anledning af den politiske Strid tog Anledning til at fratæde som Præst for Ryslinge Valgmenighed. Han var efterhaanden, trods sin frisindede Fortid, kommen i Modstrid til sine gamle Meningsfæller. Han var kommen til at mene, at Højre vilde gøre noget for Danmarks Forsvar, og at Venstre ikke vilde dette, og da det provisoriske Befæstningsværk begyndte, støttede

han den Sag af al Kraft. Men skønt han tog kraftigt og ihærdigt til Orde for Befæstningssagen, endogsaa i Kirken og ved et Kvindemøde, kunde dog hans Agitation ingen Fremgang faa hos den største Part af Menigheden, hvilket maatte berøre ham pinligt, da han ellers al Tid var vant til at være Fører, saa han ikke kunde udholde at forblive i Menigheden. Og da Riffelbevægelsen fremkom, talte han imod den ved et Møde paa Ryslinge Højskole, hvor han, i Modsætning til hvad han ellers plejede, læste sin Tale op. Ordføreren fra vor Side var den nye Højskoleforstander, Alfred Povlsen (Broder til Karl Povlsen), der med stor Kraft og Klarhed hævdede Folkets Ret til at værne om sin grundlovsmæssige Frihed, som man nu vilde berøve os. Efter dette opsagde Birkedal sin Gerning, idet han udtalte, at han ikke vilde være Præst for Oprørere. Vi bad ham inderligt om at blive, men han stod fast paa, at det kunde han ikke („Jeg kan ikke, Knud“).

Heldigvis havde vi allerede Karl Povlsen som Præst hos os, og han var bleven saa afholdt baade af Højre og Venstre, at alle gerne vilde have ham til at blive Birkedals Efterfølger. Somme sagde bagefter, at det var Politik, der samlede Valgmenigheden, og at det ogsaa var Politik, der skilte Birkedal og Menigheden ad igen. Og det kunde nok se saadan ud, idet de politiske Begivenheder fik megen Indflydelse paa de ydre Forhold; men jeg tror alligevel ikke, at det var saadan. For det første var Præst og Menighed samlet om Troens Ord og altsaa en Menighed, før Birkedal blev afskediget, og for det andet brast Hjertebaandene ikke mellem Birkedal og Menigheden, fordi han tog sin Afsked. Det viste sig ved de enkelte Besøg, han siden aflagde derovre, hvor hans stadige Tale var, at Kærligheden til Menigheden voksede, og at han daglig bad Gud velsigne og bevare den. Og da hans Hustru døde, bad han om et Gravsted til hende ved Kirkens Mur og om, at han selv maatte faa sit sidste Hvilested ved hendes Side. Dette er sket, og Ryslinge Valgmenighed vil frede baade om hans Grav og hans Minde med Kærlighed. „Han var et Menneske, sendt af Gud.“

„Amtmand“ i Svendborg Amt har jeg været et Par Gange. Den ene Gang var i Anledning af, at Askov Højskole skulde delvis omdannes til en udvidet Højskole, hvor f. Eks. tidligere Højskoleelever kunde faa en videregaaende Undervisning. Tiden var beregnet til to Halvaar. For at en saadan Skole kunde komme ret i Gang, var det nødvendigt, at Skolens Venner samlede nogle Midler. Det var dengang slet ikke at vente, at Skolen kunde faa saa megen offentlig Understøttelse, som behøvedes; thi dels var den endnu kun i sin Vorden, og dels var de politiske Forhold under Estrups Styrelse saa ynkelige, at man snarere ventede, at Regeringen hellere vilde række Haand til at styrte end til at støtte Højskolerne. Der var dog en Bondemand i Jylland, der havde saadan Kærlighed til Sagen og saadant Fremsyn og godt Haab, at han arbejdede sig gennem alle Hindringer. Det var Jep Fink paa Bygebjerg i Hejls. Han og E. Trier fik samlet Mænd fra alle Danmarks Amter, undtagen Svendborg, ved et Lærermøde i Askov i 1878, hvor man i Fællesskab enedes om at samle den nødvendige Kapital, for at en udvidet Højskole under Ludvig Schrøders Ledelse kunde blive virkeliggjort i Askov.

Gaardmand Kristen Hansen i Vejstrup var ogsaa indbudt til Mødet som Repræsentant for Svendborg Amt; men han kom ikke, da han havde Betæneligheder ved at begynde paa dette Tidspunkt. Efter at han og Fink havde vekslet Breve nogle Gange, henledte Kristen Hansen Finks Opmærksomhed paa mig. Jeg modtog saa Breve fra dem begge. Kristen Hansen udviklede, at han, der nu var over 70 Aar, ikke kunde tage Sagen op, og bad mig, dersom jeg havde Tro til den, at gøre det. Jep Fink bad mig om at træde i Kristen Hansens Sted. Jeg blev forunderlig varm om Hjertet ved at modtage en saadan Opfordring. God Tro til Sagen havde jeg; men jeg syntes, at man søgte Støtten temmelig langt nede. Glad og stolt blev jeg tillige over, at man havde agtet mig værdig til at være med i de højbaarnes Gerning. Jeg tog derfor imod

Opfordringen og skrev til Mænd og Kvinder rundt i Svendborg Amt, som jeg tænkte vilde være med at støtte den Sag, om at komme til Møde i vort Øvelseshus paa en bestemt Dag. Jeg havde ogsaa den Glæde, at ikke faa langvejs fra stævne hid. Samtidig havde jeg formaaet Højskoleforstander Rasmus Hansen, Ryslinge, og Valgmenighedspræst Rasmus Pedersen, Vejstrup, til at tale i Øvelseshuset, samt indbudt til et offentligt Møde. Mange Mennesker kom sammen. Sagen blev forelagt og vandt Tilslutning.

Jeg blev valgt til „Amtmand“, andre til „Herredsfogder“. Disse sidste skulde da henvende sig til gode Mænd omkring i Sognene om at hjælpe til ved Indsamlingerne. Disse blev iværksat og kastede dog noget af sig, i alt Fald lige saa meget, som der kom fra andre Amter. Jeg havde faaet en Del Breve trykt, som jeg sendte mange Steder hen. De fleste blev vel upaaagtede, men mange blev besvarede med klingende Mønt. Da jeg i 1890 rejste til Hindsholm, overtog Friskolelærer Laurs Rasmussen, Ringe, Bestillingen. Nu faar Askov udvidede Højskole stor Statsunderstøttelse, og da den tillige igennem alle de Aar, den har bestaaet, har haft rigeligt med Elever, saa kan den nu staa paa egne Ben.

Da Landstingsmand N. F. S. Grundtvig den 12. Juli 1866 i Tinget holdt sin berømte Tale *imod* Udkastet til Danmarks Riges gennemsete Grundlov af 5. Juni 1849, sagde han blandt andet: „Dersom Danmark nu faar et ufolkeligt Landsting, hvis Overtal i det mindste er fremmed for det rette Skøn paa Frihed og Ligelighed, da vil Folket kun have Ulykke af sin Rigsdag og hele sin saakaldte frie Forfatning, og da vil der kun beredes baade Kongen og Fædrelandet en sørgelig Fremtid“.

Denne Forudsigelse gik desværre i Opfyldelse allerede i det meste af Kristian den Niendes Regeringstid, saa Venstre maatte danne enten Grundlovsværneforeninger eller

demokratiske Foreninger for at hævde Frihedssagen saa godt som muligt. I Ringe Sogn stiftedes en demokratisk Forening, hvis første Formand var Lærer A. Jørgensen, Ringe. Den næste blev Gaardmand Jørgen Andersen, Rynkeby, og da han fratraadte, blev jeg valgt og beholdt Pladsen, til jeg forlod Sognet. Foreningens Opgave var at fremme Valg af Venstremænd baade til Rigsdag og Kommuneraad. At faa en Venstremænd valgt til Folketinget gik let, idet Sofus Høgsbro i lang Tid havde Flertallet for sig. Noget mere Arbejde var der, naar der skulde vælges Valgmænd til Landstinget eller holdes Sogneraadvalg, thi da maatte der gaa Prøvevalg forud, hvilket Bestyrelsen berammede, og Formanden ledede. Der blev ogsaa holdt nogle festlige Møder baade for Venstre i Svendborg Amts 5. Valgkreds og for Ringe Sogn alene. En saadan Fest blev der holdt i Brobyværk i 1877, hvor Vælgerne overrakte Sofus Høgsbro et Guldur som Gave, og jeg skrev en Sang til ham, hvori staar følgende:

Fuldrolig du gaar midt i Kampens Larm,
 og Sandhedens Banner du følger,
 staar fast imod Sværds slag og afmægtig Harm
 som Klippe i fraadende Bølger.
 Staa fast fremdeles rolig og varm!
 du Rygstød vil finde i Folkets Barm.

Foruden Prøvevalg og andre Partimøder, blev der ogsaa afholdt offentlige Møder af oplysende Art i Sognets Øvelseshus i Ringe. Der blev holdt Foredrag af Højskoleforstanderne L. Schrøder, E. Trier og Maltesen. Af Politikere talte Kr. R. Stenbæk, Sundbo og H. P. Hanssen-Nørremølle. Den sidste talte ved et festligt Møde i Præstegaardshaven tillige med Præsten Karl Povlsen, der talte over Ludvig Holberg. Saa blev der ogsaa en Gang holdt Op-læsning af Forfatteren Winkel-Horn, som læste „Jeppe paa Bjerget“.

20. Juni 1888 blev der ligeledes holdt en Mindefest i Præstegaardshaven i Ringe i Anledning af Hundretdaarsdagen

for Stavnsbaandets Løsning. Ved den Lejlighed blev der holdt Taler af Højskolelærer P. Thomsen, Ryslinge, der paa demokratisk Forenings Vegne bød den store Forsamling velkommen; af mig som Ordstyrer, af Pastor M. T. Madsen, Ringe, Forstander Alfred Povlsen, Ryslinge, Landstingsmand Jørgen Pedersen, Pastor Karl Povlsen, Ryslinge, og flere. Til denne Lejlighed havde jeg ogsaa skrevet en Sang.

Det var i den saakaldte „provisoriske Tid“, at Christen Berg holdt Sølvbryllup i Fængslet. Demokratisk Forening i Ringe havde været med til at give Sølvbryllupsgave og sendte en Mand til København, hvor der skulde festes for ham, og denne Mand blev mig. Jeg fik derved et lille Indblik baade i Styrken og Svaghederne af vor politiske Sammenslutning. Høgsbro var ikke med til Festen, men skaffede mig Adgangstegn. Harald Holm førte mig ind i Bergs Lejlighed, hvor jeg hilste paa Fru Maren Berg og andre af Slægten. Imens jeg var derinde, kom Professor Høfding og Digteren Schandorff, og jeg fik en Del Sølvbryllupsgaver at se, deriblandt et stort Maleri fra Norge og de fem og fyrre Tusind Kroner i Guld, der laa i tre Krystalvaser, der var samlet af Venstreforeningerne i Danmark. Jeg var med til Sølvbryllupsfesten, hvor altsaa kun Bruden kunde være til Stede. Der blev holdt mange baade alvorlige og muntre Taler og sungen mange Sange. Af Talerne syntes jeg bedst om Neergaards. Dagen efter var jeg og en anden Mand inde hos Berg i Fængslet. Han havde et pænt, lyst Værelse, hvor han kunde opholde sig om Dagen og modtage dem, der kunde faa Tilladelse til at besøge ham. Hans Seng stod i Fængselscellen. Han talte meget med os, mest om Striden med Højre, dog ogsaa noget om den begyndte Revne i Venstre.

Da jeg rejste fra Ringe Sogn holdt den demokratiske Forening et Afskedsmøde med mig og forærede mig en smuk Sofa.

Fra Sødinge til Birkebjerg.

De første Friskolelærere fik overalt kun en lille Løn. Jeg begyndte med ca. 400 Kr. aarlig, og paa dette Stade holdt det sig i over 20 Aar. Da saa Familien var vokset meget, tænkte jeg paa at faa Lønnen hævet lidt opad. Derfor sammenkaldte jeg Forældrene og sagde, at jeg ikke kunde nøjes med mindre end 600 Kr. Dette Krav blev man bange for ikke at kunne opfylde. Der indtraadte da en lille Standsning i Skolegangen, og i den arbejdedes der paa Tegning af et større Bidrag, og da dette naaede 580 Kr., indvilgede jeg i at fortsætte. At det var saa vanskeligt, at faa Lønnen forhøjet, beroede for en Del paa den Misforstaaelse, at vi egentlig ikke behøvede at leve af Skolepengene, da vi jo havde et godt Agerbrug. Blandt Bidragyderne til Skolen var Højskoleforstander Ernst Trier paa Vallekilde, der gav 50 Kr. om Aaret. Det var ogsaa en stor Hjælp for os, at min Kones Forældre aarlig gav os 200 Kr. Det var dog ikke disse knappe Kaar, der voldte, at jeg holdt op med Skolegerningen. Det var for det første, fordi jeg fik Tyfus tillige med flere andre i Byen, og denne Sygdom efterlod Mavekatharr, der svækkede Arbejdsevnen. Dernæst blev vi opfordrede af Kirstens Fader til at overtage Gaarden i Birkebjerg paa Hindsholm. Dette gik vi ind paa og flyttede efterhaanden derud, idet vi tillige beholdt Ejendommen i Sødinge i det Haab, at et af vore mange Børn omsider kunne blive i Stand til at overtage denne.

Jeg vilde nemlig nødig sælge den Del af Ejendommen, som min Fader med stort Besvær i mange Aar havde lidt og stridt for, at jeg kunde arve efter ham. Og selve Skolehuset vilde jeg gerne leje ud til samme Brug for en billig Lejeafgift, hvis Forældrene kunde fortsætte. Dette blev nu det store Spørgsmaal. Jeg følte, at Sagen hængte i et Haar. Skulde Kredsen bygge Skole og lønne en Lærer ordentlig, var der Fare for, at mange vilde vige tilbage derfor. Jeg tilbød da Skolehuset til Leje for 40 Kr. om

Aaret. Dette fandt de var antageligt, og de søgte saa en Lærer. Opmærksomheden henledtes paa Seminarist Martin Pedersen Rudum, født i Rudme. Denne havde store Betæneligheder ved at søge Pladsen, fordi man havde givet mig saa lidt i Løn; men saa rejste jeg en Dag til Rudme, og efter at vi havde talt sammen om Sagen, erklærede han sig villig til at komme til Sødinge og være med til et Møde, hvor Friskolesagen skulde behandles. Til dette Møde var ogsaa Gaardmand Rasmus L. Christensen, der havde taget sine Børn ud af Skolen, og Lærer Jakobsen fra Ringe mødt. Disse ønskede, at Friskolen skulde ophøre og foreslog, at man skulde arbejde paa at faa en Pogeskole oprettet i Sødinge. Efter at der var talt en Del derom, opfordrede man os Friskolelærere til at sige vor Mening, og den gik naturligvis ud paa, at det vilde være det bedste, om Friskolen kunde fortsættes, om det var muligt, og saadan blev det.

Jeg fik saa Skøde paa Gaarden i Birkebjerg, og min Svoger, Jens Olsen, fik 6000 Kr., hvorfor han fæstede en Gaard paa Sjælland. En af vore forrige Karle og vor Datter, Sigrid, bestyrede Gaarden, til vi kunde komme derud. Om Efteraaret blev Svigerfader daarlig, og derfor maatte ogsaa min Kone rejse derud. Endelig rejste jeg med 9 Børn og Plejebørnene derud, og kun een Datter blev tilbage i Sødinge som foreløbig Husholderske for min Efterfølger, der blev Martin P. Rudum.

Fra Aaret 1891 havde vi vort Hjem i Birkebjerg. I de første Aar følte jeg mig svag og evnede kun lidt. I den Tid var jeg til Andreas Hansens og Anna Øyaas' Bryllup i Sødinge. Der kom jeg til at tale med Forstander Jørgen Pedersen, Dalum. Han har sagtens spurgt til mit Befindende, og jeg har klaget over Mavekatharren. Dertil sagde han: „Den skal De ikke regne for at være saa farlig. De kan godt blive en gammel Mand, fordi De har den Syge.“ Og naar jeg 29 Aar derefter nedskriver dette, maa jeg sande hans Ord. Han har nemlig været død for over 10 Aar siden og Brudgommen for over 20 Aar siden, og

Pastor Karl Povlsen, som jeg fulgte et langt Stykke om Aftenen paa Vejen efter Ryslinge, har i dette Aar ogsaa lukket sine Øjne. Det varede kun kort, før Svigerfader døde af en hidsig Feber. Vi havde saa Plejebørnene og vore egne Børn at virke for tilligemed Avlingerne baade i Sødinge og Birkebjerg. Denne Opgave blev vanskeligere, end jeg havde tænkt, men vi holdt det gaaende, til Skolekredsen i Sødinge købte Skolehuset med tilliggende Jord, og vor Søn, Frederik, fik den Jord, der var arvet efter min Fader.

Vi troede, at vi kunde vedblive at være Medlemmer af Ryslinge Valgmenighed, men efterhaanden fornam vi, at det blev for besværligt, og vi sluttede os da til Valgmenigheden paa Hindsholm, som vi følte os hjemme i. Denne er en Afdeling af Kerteminde Valgmenighed og har Poul Boisen til Præst. Et Par Aar derefter blev jeg Medlem af Menighedsraadet og har i adskillige Aar været dets Formand. Paa Hindsholm var vor Hovedopgave at opdrage Børnene, hvorfor jeg i flere Aar holdt Skole for Flokken, indtil der kun blev saa faa tilbage, at jeg syntes, der blev for lidt, hvorfor vi sendte dem i Dalby Friskole. Et stort Arbejde var det at faa Gaarden i god Drift. Det var lykkedes for os i Sødinge, men paa Hindsholm varede det nogle Aar, før jeg lærte at kende Jordens Bonitet og dens rette Behandlingsmaade. Omsider syntes det at lykkes for os, navnlig ved stort Kvæghold og ved Brug af passende Kunstgødninger. Ogsaa paa Hindsholm blev jeg betroet nogle Udenomsbestillinger, hvilket jeg ikke selv gav Anledning til. Jeg har nemlig i 24 Aar været Formand for Hindsholm Foredragsforening, 19 Aar for Dalby Husmænds Kreaturforsikringsforening. Dertil Revisor i Viby Mejeri og i Dalby Brugsforening samt Vurderingsmand baade i Husmandskreditforeningen og for Ejendomme til Anbringelse af offentlige Midler; det sidste dog kun i begrænsede Tider. I flere Aar har jeg været Repræsentant for Foreningen „Dannevirke“ m. m.

I Aaret 1884 blev jeg Medlem af Bestyrelsen for „Fyns Tidende“, og i 1887 Formand for Selskabet, og det

har hidtil udenfor Skolen været den letteste, lykkeligste og grødefuldeste Bestilling, jeg har haft; thi i den Tid er Bladet vokset og har faaet en Udbredelse, der langt overgaar vore dristigste Forhaabninger. At det er gaaet saadan, skyldes det gode Indhold, det har haft, og at det har været saa, maa man især takke Redaktør, Landstingsmand Jørgen Pedersen for. Han er en besindig Fremskridtsmand, der tænker godt, taler klart og skriver udmærket. Under ham er uddannet en Stab af yngre Redaktører, der ventelig vil gaa i hans Spor, følge Sandhed og holde Bladet i de rene Linier. Formandskabet fratraadte jeg, da jeg var fyldt 78 Aar. Et Aar efter, vi var kommen til Birkebjerg, fik mange Influenza. Baade Kirsten, jeg, vor Karl o. fl. maatte ligge en Uges Tid. Denne Syge var dog i mild Grad; jeg ved kun en af mine Venner, der døde af den. Nogle Aar derefter bredte den ondartede Hals-syge sig. De fleste af Børnene fik den, en af Plejebørnene, Niels Kr. Mejer; kom paa Sygehuset. Ved Brug af homøopatisk Medicin (Apis) blev de andre helbredet. En af vore voksne Døtre blev ogsaa syg og brugte samme Kur med Held. Niels Kr. Mejer blev ogsaa uddskreven af Sygehuset, men inden et halvt Aar var gaaet, døde han.

Vort Hjem var i stor Fare en Søndag, da der var Ild i vor Nabogaard, og kun ved et Under slap det for den truende Fare. Og endnu større Fare blev vi reddede for, da to af vore Sønner, Hans og Aksel, blev sindssyge, men kom sig efterhaanden. I de Aaringer fik nogle af Børnene deres eget Hjem: Gertrud i Bjørnegaarden paa Hindsholm, Thorvald som Præst i Amerika, Frederik blev bosat i Sødinge og købte de 8 Td. Land, min Fader efterlod mig, Marie blev gift med Kontorchef Jens Warming, København, og Arnold blev gift med Margrete Klinkby og købte vor Gaard i Birkebjerg. For at gøre Plads til disse sidste, forbeholdt vi os et lille Hjørne af Jorden, hvorpaa vi i Aaret 1913 byggede os et Hus.

Mindefester — Aftenstund.

Da jeg fyldte 70 Aar, fik vi Lykønskninger og gode Gaver fra Børnene og gode Venner, og da jeg blev 80 Aar, gentoges det samme i større Stil, idet man indbød os til Fest i Dalby Forsamlingshus. Der var vist mødt henimod et Par Hundrede Mennesker, som hilste os med milde Øjne og gode Ord. Mange Taksigelser, baade mundtlige og skriftlige, tilligemed ypperlige Gaver strømmede ind til os. Fra Sødinge var kommen ca. 12 gamle Venner og forhenværende Skolebørn. Af Talerne nævnes Provst Schmidt, Dalby, Pastor Boisen, Redaktør Nygaard, Lærerne Rudum, Jørgen Nielsen og Østergaard, Hmd. Mads Kr. Madsen, Ryslinge, Klaus Klinkby og maaske flere. Det gjorde dybt Indtryk paa mig, da Poul Hansens Datter fra Vallekilde, Rigmor Trier Hansen, læste en Skrivelse fra Povl, Hustru og Søskende til mig. Den lyder saaledes:

Vallekilde, den 8. Juli 1917.

Kære Knud!

Dersom jeg ikke tager fejl, saa er det nok din 80 Aars Fødselsdag nu paa Tirsdag. I den Anledning maa jeg sende dig en lille skriftlig Hilsen, thi mundtlig kan det ikke ske, om end jeg meget gerne kunde ønske det.

Med denne Hilsen skulde ogsaa gerne følge en Tak for, hvad du har været for mig og for hele min Søskeneflok. Tidt og ofte tales vi ved om dig og om de glade og lykkelige Barsedage, vi tilbragte hos dig i din Skole, lige fra den første Dag, da, efter mine dyrekøbte Erfaringer fra Ringe, jeg traadte ved Fa'rs Haand over din Tærskel, for at komme i „Skole“. Det var med bankende Hjerter og med Angst i mit Sind, at jeg saa op paa dig for at skønne, hvem og hvordan min nye Lærer monstro var. Jeg har engang læst hos Zakaries Topelius, at Mennesket for alt nyt

her i Livet møder fremmed det gamle Spørgsmaal: „Elsker du mig?“ Den Mand har maaske Ret. Og jeg tror nu bagefter, at ogsaa jeg mødte frem for dit Skolemesteraasyn den Dag med det Spørgsmaal gemt dybt nede i min Barnesjæl: „Skolemester, elsker du mig?“ Uden at jeg selv var klar derover, var det dette, jeg spejdede efter. Og da jeg saa dig og Marie, som I tog imod os inde i Dagligstuen, saa fyldtes jeg pludselig af en stor Glæde. Uden selv at vide det, havde du allerede besvaret mit Spørgsmaal: „Ja, min lille, ængstelige Dreng, *han*, der véd alle Ting, *han* ved ogsaa, at den Følelse, hvormed jeg møder dig og dine smaa Lige i min Skole, er i Slægt med *hans* Kærlighed til jer.“ Og det forunderlige skete: glad kunde jeg sige Fa'r Farvel, da han tog sin Hue og gik. Med Barnets aabne Øje havde jeg læst, hvad jeg ønskede at vide. Og aldrig blev jeg skuffet, aldrig tabte jeg Troen paa, at du holdt af os Børn. Og derfor kunde der møde, hvad i Verden der vilde, *det* følte vi Smaafolk, at du og vi hørte sammen. Det var en Dag, da jeg havde gaaet i Skole et Aars Tid eller saa, at der var gaaet noget i Baglaas for dig med de ældre Børn, som du havde arvet efter din Forgænger i Skolen, dem, du ikke selv havde haft som smaa, da sagde du aabenbart i stor Sjælskvide til os, at det var nok fejl, at du havde givet dig til at holde Skole, og at du kanske kom til at holde op igen. De Ord vakte en vældig Bevægelse blandt de store. Mig derimod rørte Ordene ikke det bitterste, det var, som de ikke havde ringeste Ærinde til mig; thi det følte jeg, at hvad der skete, eet stod fast: hos dig skulde *jeg* gaa i Skole; thi du elskede mig, som jeg af hele min Sjæl elskede dig. Og de Baand er de stærkeste, der findes paa Jorden. Jeg havde her den samme Følelse overfor dig i Skolen som overfor Fa'r og Mo'r i Hjemmet: heller ikke de kunde byttes bort for nye. Og som det gik

mig, gik det i Rad og Række mine Søskende. Da Maren en Dag kom hjem lige fra Skole, betroede hun os ældre, at der var dog eet Menneske, eet eneste, der kunde se lige saa mildt som vor milde Moder, og det var Knud. Det er da først og fremmest herfor, at vi i Dag vil sige dig Tak, alle vi tre Søskende, vi tre gamle Skolebørn. Tak, fordi vi fik et saa varmt og ærligt *Ja* paa det Spørgsmaal, der saa ængsteligt som ubevidst søgte frem imod dig: „Skolemester, elsker du mig?“ Er det ikke sært: Jeg synes aldrig i mit Liv, at vi har hørt en Flok Stære fløjte saa kønt som hjemme paa din Skoles Tag, naar vi om Sommermorgenen mødte frem til Skole. Vi vidste ikke, vi Smaafolk, at det var dig, der havde lært Stærene at synge for os. Hjertelig til Lykke og kærligt være du hilset fra os alle tre Skolebørn og Sigrig og mine Børn. Du kan tro, de kender dig alle.

Povl Hansen.

Ligeledes fik jeg en Skrivelse undertegnet af 34 forhenværende Skolebørn i Sødinge, den lyder saaledes:

Til

Knud Rasmussen,

Birkebjerg.

Efter en lang Dag i trofast Arbejde ønsker vi dig en fredsæl Aften. Med Tak fra gamle Elever og Venner.

Tillige fik jeg Lykønskningsskrivelse fra Medlemmer af Husmands-Kreaturforeningen samt et Telegram paa Engelsk fra Thorvald og Karen i Amerika m. m. m.

I den Tid, vi har boet paa Bjerget med de vide Udsigter, har jeg mest brugt Tiden til at læse, og for at faa Bøger benyttede jeg Fyns Stiftsbibliotek, Latinskolens

Bogsamling, Statsbiblioteket i Aarhus, Det kgl. Bibliotek, Dalby Sognebibliotek og Laan hos Venner. Nu da jeg blev saa gammel, kom jeg med til flere Halvtredsaars-Mindefester: for Friskolerne i Sødinge og Egebjerg, for Ryslinge Valgmenighed og flere, for Kristen Kold. Og lever jeg til næste Aars Januar, haaber jeg at være med til at fejre Kerteminde Valgmenigheds 50 Aars Mindefest i Kerteminde*).

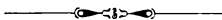
Og nu, naar jeg afslutter disse Optegnelser, som jeg efter nogle af mine Elevers Opfordringer har skrevet, maa jeg tilføje, at det er mest Lyssiderne af mit Levnedsløb, jeg har berørt, og jeg har forbigaaet Synd, Sorg og mange Forsømmelser; thi „Ak, jeg ved jo ikke Tal paa mine Fejl og mine Fald, de dunkle med de klare.“

Min gamle Præst havde ladet det Vers sætte under sit Billede:

„Ej mer' jeg gruer for Dommedag,
jeg ved min Dommer har ført min Sag
og fra sig selv den vundet.“

Disse Ord vil jeg ogsaa gerne trøste mig ved. Og har jeg faaet Naade til at udrette noget godt, saa vil jeg ogsaa bede, som Vilhelm Birkedal efter en gammel Kirkefaders Ord lærte os:

„Gud Fader tilgive os vore gode Gerninger.“

Knud Rasmussen døde den 20. Januar 1920.

*) K. R. naaede at opleve denne Højtid.

Medlemsliste.

Ved Afslutningen af Medlemslisten til sidste Hæfte af „Svendborg Amt“ havde „Svendborg Amts historiske Samfund“ 631 Medlemmer.

Senere tilgaaet :

Behrens, C., Redaktør, Ny Toldbodvej 55, København K.
Dydensborg, Henry, Møller, Boltinge Mølle, Ringe.
Faaborg Folkebibliotek, Faaborg.
Frydendahl, H. Chr., Lærer, Krarup Skole, Espe.
Hansen, Sigurd Brandt, Østergaard, Frørup.
Hansen, Søren, Bøgelund, Vejstrup.
Jensen, Frithiof, Handelsmedhjælper, Vordingborg.
Jensen, N. P., Lærer, Humble.
Knudsen, Frederik, Gaardejer, Sødinge, Ringe.
Knudsen, Thorvald, Valgmenighedspræst, Ryslinge.
Madsen, Morits, fhv. Højskoleforstander, Ringe.
Nørregaard, V., Lærer, Strandvejen, Nyborg.
Prip, Laurids, Pastor emer., Ballerup.
Schou, H. H., fhv. Direktør, Pileallé 27, København F.

Siden 1. Marts 1921 er der afgaaet 29 Medlemmer; af dem har 7 udmeldt sig, 8 er døde, og 14 har ikke indløst Medlemsskriftet.

„Svendborg Amts historiske Samfund“ tæller nu (1. April 1922) 616 Medlemmer.

Indhold.

	Side.
Billede af <i>Knud Rasmussen</i> .	
Fader og Moder	3
Barndomsoplevelser og Skolegang	11
Overgangsalder og Ungdomstid	22
Friskolen i Sødinge. Kold, Schjørring og Birkedal.	28
Schjørrings Højskole	33
Oplevelser i København i Soldatertiden	39
Paa Højskole hos Kold	51
Ti Maaneder i Egebjerg Friskole	55
Oplevelser under Indkaldelsen 1864	64
Hjemme igen i Sødinge. Friskolegerning der	76
Ryslinge Valgmenigheds første Dage	79
Sødinge Friskole bliver ogsaa Børnehjem	84
Mange Haande Virksomheder hjemme og ude	92
Fra Sødinge til Birkebjerg	103
Mindefester — Aftenstund	107

Uddrag af Regnskabet
for
„Svendborg Amts historiske Samfund“.
Fra 1/6 1919 til 1/6 1921.

<i>Beholdning 1/6 1919:</i>	Kr. Ø.	<i>Udgift:</i>	Kr. Ø.
Indestaaende i Sparekassen.....	311 93	Trykning af Bogen om „Friderich Bagger“ ...	2052 66
Hos Kassereren	155 05	Billeder til ” ” ” ...	85 35
Indtægt:		Delvis Bet. for Trykning af „Svendborg Amt 1920“	1448 90
Aarsbidrag for 1919 fra 633 Medlemmer	1874 50	Honorar for de to Skrifter.....	932 00
” ” 1920 ” 614	1822 00	1000 Eksemplarer af „Tidskrift Index“	400 00
Solgt 150 Eksemplarer af „Friderich Bagger“ .	352 50	Porto ved Udsendelsen.....	524 28
” ældre Aargange af „Svendborg Amt“.....	58 00	Ordning og Ekspedition	200 00
” Særtryk af „Svendborg Amt“	163 00	Aarsmødet i Ringe.....	214 45
Salg i Boghandelen	152 62	„Dansk historisk Fællesforening“ (2 Aar)....	75 00
Tilskud fra Staten (2 1/4 Aar)	750 00	Formandens Udlæg til Rejser, Fragt og Porto.	60 06
” fra „Fyens Stifts patriotiske Selskab“.	50 00	<i>Beholdning 1/6 1921:</i>	
Portogodtgørelser	335 55	Indestaaende i Sparekassen.....	33 80
Indvundne Renter	21 87	Hos Kassereren	20 52
	Kr. ... 6047 02		Kr. ... 6047 02

Efterset og godkendt.

Vejstrup, den 17. April 1922.

Lars Hansen.

L. Faurby Stengaard.

1/6 1921: Gæld til C. Schønemann..... Kr. 559 50

Vejstrup Højskole, den 1. September 1921.

Thøger Dissing.